

Äktenskap för par med samma kön Vigsselfrågor

*Betänkande
av Äktenskaps- och partnerskapsutredningen*

Stockholm 2007

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2007:17

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2007

ISBN 978-91-38-22715-2
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Genom beslut den 27 januari 2005 bemyndigade regeringen chefen för Justitiedepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över ett antal frågeställningar som rör äktenskap och registrerat partnerskap, bl.a. om par med samma kön bör kunna ingå äktenskap samt om framtida former för äktenskaps ingående.

Med stöd av bemyndigandet förordnades fr.o.m. den 1 mars 2005 f.d. justitiekanslern Hans Regner till särskild utredare. Kansliråden Anne Kutteneuler och Kerstin Östmark förordnades som sakkunniga fr.o.m. den 20 april 2005. Som experter förordnades fr.o.m. nämnda tidpunkt professor Maarit Jänträ-Jareborg, chefsjuristen Maria Wassén och advokatfiskalen Eva Årbrandt Johansson.

För utredningsarbetet tillsattes också en referensgrupp med företrädare för riksdagspartierna och en referensgrupp med företrädare för trossamfund. Den 20 april 2005 förordnades Marianne Carlström (s), Johan Löfstrand (s), Bertil Kjellberg (m), Johan Linander (c), Martin Andreasson (fp), Yvonne Andersson (kd), Tasso Safilidis (v) och Mikael Björk Blomqvist (mp) att ingå i referensgruppen med företrädare för riksdagspartierna. Samtidigt förordnades Marianne Andréas (Sveriges Frikyrkosamråd/Sveriges Kristna Råd), Per Karlsson (Evangeliska frikyrkan), Maria Lundqvist Norling (Svenska kyrkan), Lena Posner-Körösi (Judiska Centralrådet), Per-Magnus Selinder (Svenska Missionskyrkan), Othman Tawalbeh (Islamiska Samarbetsrådet), Jorge de Salas (Katolska kyrkan i Sverige) och Misha Jaksic (Ortodoxa och Österländska kyrkors ekumeniska Råd) att ingå i referensgruppen med företrädare för trossamfund. Den 1 september 2005 ersattes Jorge de Salas av Per Samuelsson och den 20 september samma år ersattes Misha Jaksic av Süleyman Wannes.

Rådmannen Katarina Persson har varit sekreterare åt utredningen. Utredningen, som har antagit namnet Äktenskaps- och partnerskapsutredningen, får härmed överlämna betänkandet Äktenskap för par med samma kön – Vigsselfrågor (SOU 2007:17). Till betänkandet har fogats särskilda yttranden. Utredningsuppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i mars 2007

Hans Regner

/Katarina Persson

Innehåll

Förkortningar	13
Sammanfattning	15
Summary	31
Författningsförslag	49
1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken	49
2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	56
3 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	58
4 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap	59
5 Förslag till lag om ändring i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap	62
6 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan	63
7 Förslag till lag om ändring i sambolagen (2003:376)	65
8 Förslag till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)	66
9 Förslag till lag om ändring i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.	68

1	Uppdraget och dess genomförande	69
1.1	Utredningsuppdraget.....	69
1.2	Utredningsarbetet.....	71
2	Nuvarande ordning	73
2.1	Vissa bestämmelser i regeringsformen.....	73
2.2	Äktenskap.....	74
2.2.1	Grundläggande principer om äktenskap.....	74
2.2.2	Äktenskapshinder och hindersprövning.....	75
2.2.3	Allmänt om vigsel.....	77
2.2.4	Vigsel förrättad av präst i Svenska kyrkan.....	78
2.2.5	Vigsel förrättad av befattningshavare inom andra trossamfund.....	79
2.2.6	Vigsel förrättad av domare eller särskilt förordnad vigselförrättare.....	80
2.2.7	Ogiltig vigsel.....	81
2.2.8	Äktenskapsskillnad.....	82
2.2.9	Äktenskapets rättsverkningar.....	83
2.2.10	I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap.....	85
2.3	Registrerat partnerskap.....	93
2.3.1	Grundläggande krav för registrering av partnerskap.....	93
2.3.2	Partnerskapshinder och hindersprövning.....	94
2.3.3	Registrering.....	95
2.3.4	Ogiltig registrering.....	96
2.3.5	Upplösning av registrerat partnerskap.....	96
2.3.6	Rättsverkningar av registrerat partnerskap.....	97
2.3.7	I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande registrerat partnerskap.....	98
2.4	Samboförhållande.....	100
2.5	Regler i föräldrabalken med anknytning till äktenskapsreglerna.....	101
2.5.1	Föräldraskap.....	101
2.5.2	Adoption.....	104

2.5.3	Vårdnad	105
3	Kortfattad historik och frågornas tidigare behandling ...	107
3.1	Vigsel ur ett historiskt perspektiv.....	107
3.2	Frågornas tidigare behandling.....	109
3.2.1	Formerna för ingående av äktenskap.....	109
3.2.2	Utvecklingen av homosexuellas rättigheter	117
4	Vissa internationella bestämmelser	129
4.1	Vissa FN-konventioner	129
4.1.1	FN-konventioner om mänskliga rättigheter.....	129
4.1.2	FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap.....	131
4.1.3	FN:s barnkonvention	132
4.2	Europakonventionen	132
4.3	Vissa EG-rättsliga regler.....	140
4.3.1	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna	140
4.3.2	Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemet för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familje- medlemmar flyttar inom gemenskapen.....	141
5	Utländsk rätt	147
5.1	Inledning.....	147
5.2	Danmark.....	148
5.3	Norge.....	151
5.4	Finland.....	156
5.5	Nederländerna.....	160
5.6	Belgien	165
5.7	Spanien.....	169
5.8	Kanada	174

5.9	USA.....	178
5.10	Tyskland.....	183
5.11	Frankrike.....	186
5.12	Storbritannien.....	189
5.13	Nya Zeeland.....	193
5.14	Sammanfattning.....	195
5.14.1	Äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen i nordiska länder.....	195
5.14.2	Länder med lagstiftning som tillåter äktenskap för par med samma kön	197
5.14.3	Några utomnordiska länder med partnerskapslagstiftning	200
6	Statistiska uppgifter, undersökningar, m.m.	203
6.1	Äktenskap.....	203
6.2	Registrerat partnerskap.....	205
6.3	Opinions- och samhällsundersökningar avseende homosexuella	206
6.4	Allmänhetens syn på nuvarande och framtida former för ingående av äktenskap.....	209
7	Överväganden.....	217
7.1	Äktenskap för par med samma kön	217
7.1.1	Inledning.....	217
7.1.2	Redovisning av skäl för en ordning med äktenskap för par med samma kön	221
7.1.3	Redovisning av skäl emot en ordning med äktenskap för par med samma kön	223
7.1.4	Sociologiska aspekter.....	225
7.1.5	Min bedömning av skälen.....	227
7.2	Utgångspunkter för en lagstiftning.....	237
7.3	Övergångsordning för registrerade partnerskap	243

7.4	Formerna för ingående av äktenskap – inledning	246
7.5	Registrering istället för vigsel?	247
7.5.1	Bakgrund	247
7.5.2	Min bedömning.....	248
7.6	Bör nuvarande system med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel behållas?	252
7.6.1	Bakgrund	252
7.6.2	Min bedömning.....	252
7.7	Vigsel inom trossamfund.....	255
7.7.1	Bakgrund	255
7.7.2	Mina bedömningar och förslag	260
7.8	Särskilt om vigselplikt för vigselförättare inom trossamfund eller för samfunden	274
7.8.1	Bakgrund	274
7.8.2	Mina bedömningar och förslag	276
7.9	Bör domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel?.....	281
7.9.1	Bakgrund	281
7.9.2	Mina bedömningar och förslag	282
7.10	Vem bör anförtros uppgiften att förrätta borgerlig vigsel i framtiden?	284
7.10.1	Bakgrund	284
7.10.2	Mina bedömningar och förslag	287
7.11	Närmare om särskilt förordnade borgerliga vigselförättare	290
7.11.1	Bakgrund	290
7.11.2	Mina bedömningar och förslag	292
7.12	Bör det vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar?	300
7.12.1	Bakgrund	300
7.12.2	Mina bedömningar och förslag	302
7.13	Internationella privat- och processrättsliga frågor – inledning	304

7.14	Det internationellt privat- och processrättsliga regelverkets tillämplighet på äktenskap för par med samma kön	305
7.14.1	EG-rättsliga regler.....	305
7.14.2	Konventionsgrundad lagstiftning	307
7.14.3	Svenska internationella privat- och processrättsliga författningar	310
7.15	Särskilt om NÄF:s tillämplighet på äktenskap mellan ett par med samma kön.....	313
7.16	Särskilt om IÄL:s tillämplighet på äktenskap mellan ett par med samma kön.....	315
7.17	Utländska registrerade partnerskap	319
7.18	Hur kommer svenska äktenskap för par med samma kön att behandlas utomlands?	323
8	Konsekvenser och genomförande.....	325
9	Författningskommentar	331
9.1	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken	331
9.2	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.....	340
9.3	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken.....	341
9.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.....	342
9.5	Förslaget till lag om ändring i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap.....	347
9.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan	347
9.7	Förslaget till lag om ändring i sambolagen (2003:376)	349

9.8	Förslaget till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)	349
9.9	Förslaget till lag om ändring i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.....	350

Särskilda yttranden 351

Bilagor

1	Kommittédirektiv (dir. 2005:6)	371
2	Deltagarförteckning från utredningens hearings	379
3	Undersökning om kyrklig och borgerlig vigsel, 2006	383

Förkortningar

art.	artikel
bet.	betänkande
Bryssel I-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område
Bryssel II-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldransvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000
dir.	direktiv
dnr	diarienummer
Ds	departementspromemoria
EG	Europiska gemenskapen
EU	Europeiska unionen
Europakonventionen	Europeiska konventionen (4 november 1950) om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	föräldrabalken
IÄL	lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

NÄF	förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap
p.	punkt
partnerskapslagen	lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap
prop.	proposition
RF	regeringsformen
rskr.	riksdagens skrivelser
s.	sida
skr.	regeringens skrivelser
SOU	statens offentliga utredningar
ÄktB	äktenskapsbalken

Sammanfattning

Uppdraget

Som särskild utredare, biträdd av två referensgrupper, har jag haft till uppgift att se över ett antal frågeställningar rörande äktenskap och registrerat partnerskap och föreslå de författningsändringar som bedöms vara behövliga. Den ena referensgruppen har bestått av företrädare för riksdagspartierna och den andra har representerat trossamfunden.

En av huvuduppgifterna har varit att redovisa samtliga skäl som talar för eller emot att äktenskap skall kunna ingås av par med samma kön, göra en grundlig analys av dessa skäl och sedan ta ställning till om äktenskapet liksom hittills skall vara förbehållet relationen mellan en kvinna och en man eller om det skall öppnas också för par med samma kön. I uppdraget har vidare ingått att redovisa vilka internationella privat- och processrättsliga frågor som äktenskap för par med samma kön aktualiserar och överväga om detta motiverar någon särskild reglering.

En annan huvuduppgift har varit att – oavsett min slutsats beträffande frågan om äktenskap för par med samma kön – ta ställning till formerna för ingående av äktenskap. I denna del har uppdraget innefattat frågan om de som vill gifta sig även i fortsättningen skall kunna välja mellan vigsel inom ett trossamfund och borgerlig vigsel eller om äktenskap endast bör få ingås civilt. Under förutsättning att nuvarande ordning bör behållas har det också ingått att ta ställning till om några förändringar bör göras när det gäller trossamfundens rätt att företräda det allmänna som vigselförrättare. Jag har vidare haft till uppgift att utreda formerna för ingående av äktenskap i civil ordning.

I uppdraget har slutligen ingått att överväga ändringar i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen). Om äktenskap bör kunna ingås av par med samma kön gäller dock som utgångspunkt att denna lag skall upphävas.

I det följande lämnas en redogörelse för mina överväganden, bedömningar och förslag.

Äktenskap för par med samma kön

Bör det införas en ordning med äktenskap för par med samma kön?

Min utgångspunkt vid bedömning av skälen för eller emot äktenskap för par med samma kön har varit det rättsliga äktenskapets betydelse som familjebildning. Jag har därvid tagit fasta på främst vad som anförts från referensgrupperna, vid de olika hearings som jag hållit och vad som sagts i den allmänna debatten.

Internationella åtaganden. Våra internationella åtaganden kan enligt min bedömning inte tolkas så att vi är skyldiga att öppna äktenskapet för par med samma kön. Rätten att ingå äktenskap är en mänsklig rättighet enligt gällande konventioner men konventionsländerna har rätt att i sin nationella lagstiftning bestämma hur denna rättighet skall implementeras. Konventionerna på området sträcker sig inte längre än till att garantera heterosexuella rätt att gifta sig. Å andra sidan kan konventionerna inte anses hindra att man i nationell lagstiftning ger även par som har samma kön rätt att gifta sig.

Äktenskap jämfört med registrerat partnerskap. Rättsverkningarna av ett registrerat partnerskap skiljer sig inte nämnvärt från ett äktenskap. Äktenskapet får dock enligt min mening anses ha ett högre symbolvärde. Traditionellt har det ansetts innebära ett livslångt parförhållande byggt på kärlek och omtanke och på ömsesidiga skyldigheter makarna emellan. Även om samhällsutvecklingen medfört en något annorlunda syn på äktenskapet har det registrerade partnerskapet inte samma klang som äktenskapet i det allmänna medvetandet. För de homosexuella är äktenskapet viktigt som värdemätare både för deras egna relationer och för omgivningens inställning. Från denna utgångspunkt finns det således skäl för att inte göra någon åtskillnad mellan homosexuella och heterosexuella i fråga om möjligheten att kunna ingå äktenskap.

Äktenskapets innebörd. Äktenskapet har sedan mycket länge ansetts vara en samhällelig institution för samlevnad mellan en kvinna och en man och denna definition av äktenskapet är djupt förankrad hos allmänheten både här hemma och utomlands. Den överensstämmer också med trossamfundens grundläggande uppfattning om äkten-

skapet som en institution även om samfundens uppfattningar av vad äktenskapet närmare innebär sedan kan gå isär. En viss uppfattning om eller definition av en samhällsföreteelse kan emellertid inte för alltid vara bestående även om den har mycket djupa rötter. Samhällsutvecklingen går framåt och nya värderingar och åsikter kan behöva ges utrymme också då det gäller grundläggande uppfattningar. Samhällets syn på homosexualitet är ett exempel på en sådan omsvängning och på olika områden har det funnits en strävan att upphäva tidigare särbehandling av homosexuella och motverka diskriminering. Detta har bl.a. kommit till uttryck i den s.k. målsättningsparagrafen i 1 kap. 2 § regeringsformen där det anges att samhället skall motverka diskriminering på grund av bl.a. sexuell läggning. Att äktenskapet inte står öppet för par med samma kön torde dock varken enligt regeringsformen eller enligt Europakonventionen i och för sig innebära en diskriminering på grund av sexuell läggning, men det torde ändå innebära en form av särbehandling.

Enligt min uppfattning kan den traditionella betydelsen av äktenskapet som en heterosexuell relation inte vara avgörande för om äktenskap skall öppnas också för par med samma kön. Lagstiftaren måste ha frihet att definiera äktenskapet så att det motsvarar rådande uppfattningar. Det kan också sägas ligga mer i linje med äktenskapsbalkens (ÄktB:s) neutralitet i fråga om hur makarna förhåller sig till varandra att parterna själva får bestämma vem de vill gifta sig med än att man utesluter vissa parbildningar från äktenskapet.

Termen äktenskap. Referensgruppen med företrädare för trossamfund har invänt att termen äktenskap inte bör användas i en lagstiftning som gäller för både par med olika kön och par med samma kön. Man bör i stället använda en annan rättslig term. För trossamfundet är äktenskapet ett laddat begrepp som på olika sätt är en del av deras trosuppfattningar. Vid de hearings jag hållit har samma invändning framförts från Svenska kyrkan och andra trossamfund.

En omständighet som talar mot ett tillmötesgående av trossamfundens önskemål är enligt min mening att ordet äktenskap sedan mycket länge har varit i dagligt bruk och att ett byte på många håll skulle kunna uppfattas som helt onödigt. Vidare skulle alla de som redan gift sig ställas inför den situationen att deras valda samlevnadsform plötsligt fick en annan benämning. Också andra skäl talar emot en lösning som tillgodoser trossamfundet. Det är bl.a. svårt att finna någon lämplig synonym som kan beteckna det rättsliga förhållandet mellan två makar.

Termen äktenskap i dess olika språkliga former är vidare en i de flesta länder vanlig benämning på ett av staten sanktionerat förhållande mellan två personer med vilket följer en rad rättsverkningar på olika områden. I de internationella konventionerna på familjerättens område är äktenskapet också den gängse benämningen. Att nu ersätta den etablerade termen äktenskap med en annan term för att beteckna något som i allt skall motsvara äktenskapet kan innebära stora risker för att det nya begreppet i andra länder kommer att missuppfattas såsom innebärande något annat än äktenskap. Ett annat skäl är att ordet äktenskap kommer att leva kvar även om svensk lagstiftning ändras. Skälen emot att införa en annan benämning på det rättsliga begreppet äktenskap är så starka att jag inte funnit detta vara en framkomlig väg.

Reproduktivitet. En invändning som framförts är att äktenskapet är en samhällelig institution där barn skall födas och växa upp och att det från denna utgångspunkt är viktigt att samhället värnar om äktenskapet. Äktenskapet är emellertid inte bara är till för dem som skaffar sig barn. Barnafödande är inget krav för äktenskap och många som inte kan eller vill skaffa barn gifter sig ändå. Att homosexuella saknar möjlighet att få gemensamma biologiska barn kan då knappast vara ett argument mot att människor med samma kön skall kunna gifta sig med varandra. Tvärtom har Europadomstolen i ett rättsfall slagit fast att möjligheten att få gemensamma biologiska barn inte är en förutsättning för rätten att ingå äktenskap.

Barnperspektivet. Enligt min mening ger barnperspektivet inte heller någon egentlig vägledning när det gäller att ta ställning till om homosexuella skall kunna gifta sig med varandra eller inte. För barnet torde det vara mest betydelsefullt att relationerna till föräldrarna är goda och trygga oavsett deras kön och vilken rättslig form de valt för sin samlevnad. Och om det skulle förhålla sig så som har hävdats i debatten att äktenskapet ger barnen en större trygghet måste man ställa frågan varför barn i familjer där föräldrarna har samma kön inte skall jämföras med barn till gifta heterosexuella föräldrar.

Andra samlevnadskonstellationer. Det har vidare uttryckts farhågor för att äktenskapet skulle urvattnas om homosexuella skulle få gifta sig med varandra och att andra samlevnadskonstellationer på sikt skulle kunna komma att inkluderas i äktenskapet. Det går naturligtvis inte att ge något bestämt svar på frågan huruvida införandet av en möjlighet för homosexuella att gifta sig skulle ha någon inverkan på giftermålsfrekvensen bland heterosexuella. Vad som däremot kan sägas är att en sådan reform inte med automatik behöver leda till att

andra samlevnadskonstellationer också skall inkluderas. Ytterst är detta en fråga för lagstiftaren men skulle ett sådant steg någon gång i framtiden bli aktuellt skulle det enligt min mening innebära ett större trendbrott än äktenskap för par med samma kön.

Behovet av en lagändring. En fråga som också behöver besvaras är huruvida en lagändring verkligen är nödvändig eftersom rättsverkningarna av äktenskapet inte nämnvärt skiljer sig från dem som följer med det registrerade partnerskapet. Detta kan naturligtvis ses som ett argument mot en lagändring. Min bedömning är emellertid att det nu från olika utgångspunkter finns skäl för att ha en gemensam lagstiftning för homosexuella och heterosexuella som vill manifesteras sina etablerade förhållanden. En lagändring står också i samklang med vad som nu får anses vara många människors uppfattning.

Internationella komplikationer. Vad slutligen gäller den invändningen som framförts från olika håll, nämligen att det internationellt privat- och processrättsliga regelverket inte är anpassat till andra äktenskap än dem som ingås mellan en kvinna och en man är detta givetvis ett problem. I dagsläget är det inte troligt att några ändringar i de olika konventioner som finns på familjerättens område kan komma ändras så att samma regler kommer att gälla för både heterosexuella äktenskap och äktenskap där makarna har samma kön. Situationen är för övrigt densamma när det gäller registrerade partnerskap. Det har inte hindrat oss och flera andra länder att införa regler om registrerat partnerskap och några länder, Nederländerna, Belgien, Spanien, Kanada och Sydafrika, har trots bristen på en internationell harmonisering inte tvekat att ta steget och öppna äktenskapet för par med samma kön. Jag kan inte se att en bristande anpassning av det internationellt privat- och processrättsliga regelverket skall behöva utgöra ett hinder för en svensk lagstiftning på området. I mångt och mycket får frågan i nuläget ses som en informationsfråga. Det är viktigt om en lagstiftning skall komma till stånd att man satsar på informationsåtgärder till dem som berörs av reformen.

Min slutsats är att de skäl som har anförts emot äktenskap för par med samma kön inte har tillräcklig bärkraft och inte kan väga upp de skäl som talar för en lagändring. ÄktB:s portalparagraf om vad som är ett äktenskap bör således utvidgas till att omfatta också par med samma kön. Liksom för närvarande bör de som ingått äktenskap betecknas som makar i balken. Reglerna i ÄktB blir därigenom tillämpliga på alla äktenskap oavsett makarnas sexuella läggning. Det samma gäller andra svenska författningar som knyter an till äktenskap

och makar. Någon särskild bestämmelse härom behövs inte. Faderskapspresumtionen i 1 kap. 1 § föräldrabalken bör dock endast gälla i de fall då modern är gift med en man vid barnets födelse. Frågan om föräldraskapet för en kvinna som är gift med barnets moder bör presumeras på liknande sätt ligger utanför mitt utredningsuppdrag.

Övergångsordning för registrerade partnerskap

Jag föreslår att partnerskapslagen upphävs samtidigt som par med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap. Efter det att ändringarna i ÄktB har trätt i kraft skall ett partnerskap som registrerats här i landet och inte upplösts gälla som ett äktenskap. Härutöver krävs vissa följdändringar i ÄktB och vissa andra författningar.

Internationella privat- och processrättsliga frågor

EG-rättslig reglering. Bryssel II-förordningen – som bl.a. reglerar behörigheten för domstolarna i EU:s medlemsstater att ta upp frågor om äktenskapsskillnad, hemskillnad och annullering av äktenskap och erkännande av i EU-staterna meddelade domar i dessa frågor – torde för närvarande inte omfatta äktenskap där makarna har samma kön.¹ Motsvarande torde även gälla beträffande annan EG-rättslig reglering i den mån denna inte i sin tur hänvisar till nationell rätt. I nuläget får utgångspunkten därför anses vara att våra egna regler om äktenskap som finns i 1904 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) är tillämpliga på äktenskap där makarna har samma kön.

Konventionsgrundad lagstiftning. Det är inte givet att en konventionsgrundad författning kan tillämpas på äktenskap där makarna har samma kön. Någon uttrycklig bestämmelse om att konventionsgrundad lagstiftning skall tillämpas på sådana äktenskap bör emellertid inte införas. Som regel bör det istället överlämnas åt de rätts-tillämpande organen att med ledning av allmänna principer om konventionsvänlig tolkning avgöra hur konventionsgrundade författ-

¹ Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 (Bryssel II-förordningen) går i rättstillämpningen före tillämpningen av alla internationella instrument på området och även före medlemsstaternas egna nationella regler. Danmark är dock inte bundet av förordningen. Den är inte heller bindande mellan Finland och Sverige på grund av en reservation till förmån för NÄF.

ningar skall tillämpas när det gäller äktenskap där makarna har samma kön.

Jag föreslår dock att det införs ett uttryckligt undantag i 1931 års förordning om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (NÄF) – som grundar sig på den nordiska äktenskapskonventionen från år 1931 – om att förordningen inte gäller för äktenskap som ingås mellan två kvinnor eller mellan två män. Därmed kommer istället reglerna i IÄL om äktenskaps ingående och äktenskapsmål m.m. att vara tillämpliga på par med samma kön som har anknytning till ett annat nordiskt land.

Anknytningskrav vid ingående av äktenskap. Enligt min mening bör det inte uppställas något särskilt krav på anknytning till Sverige motsvarande det som finns i partnerskapslagen för att par med samma kön skall få ingå äktenskap i Sverige. Bestämmelserna om tillämplig lag för rätten att ingå äktenskap kan dock leda till att det föreligger hinder mot äktenskap när de som vill gifta sig varken är medborgare eller har hemvist i länder som tillåter ett par med samma kön att ingå äktenskap. Den undantagsregel som finns i IÄL bör vara tillräcklig för att eventuella problem skall kunna lösas.

Svensk domsrätt i äktenskapsmål. Det bör inte heller införas en generell regel enligt vilken alla äktenskap som ingåtts i Sverige alltid skall kunna upplösas i Sverige. En sådan regel skulle komma i direkt konflikt med Bryssel II-förordningen genom att den skulle innebära en allmän och ensidig utvidgning av den svenska domsrätten. Den skulle då inte kunna tillämpas här i förhållande till andra EU-stater. En bestämmelse som begränsas till att gälla makar som har samma kön innebär en särlagstiftning för homosexuella relationer. Enligt min mening kan en lösning istället vara att nuvarande reglering om svensk domsrätt i äktenskapsmål ges ett något vidare tillämpningsområde så att den kan tillämpas i de förmodligen rätt få och ömmande fall där ett par inte kan få sitt äktenskap upplöst någon annanstans.

Jag föreslår alltså att IÄL ändras så att äktenskapsmål får tas upp av svensk domstol om det finns särskilda skäl att talan prövas här i landet, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller att käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där hon eller han är medborgare eller har hemvist.

Utländska registrerade partnerskap. När partnerskapslagen upphävs kommer det inte längre att finnas några uttryckliga regler om hur vi skall ställa oss till sådana samlevnadsformer i andra länder som liknar

det registrerade partnerskapet. Utländska samlevnadsformer bör emellertid alltjämt kunna ges samma rättsverkningar här i landet som ett äktenskap i de fall svensk rätt skall tillämpas på förhållandet. Jag ser ingen anledning till att vi härvid skall göra undantag för sådana utomlands reglerade samlevnadsformer som vid sidan av äktenskap gäller för par med olika kön. De utländska samlevnadsformer som skall erkännas här i landet bör däremot i huvudsak ha samma rättsverkningar som ett äktenskap i det aktuella landet. Den reservationen bör också göras att mitt förslag endast avser tillämpliga delar av andra lagar och författningar eftersom en tolkning av konventionsgrundad lagstiftning kan leda till att författningen inte kan avse samlevnad mellan personer med samma kön och det bör ges utrymme för en konventionsvänlig tolkning.

Jag föreslår att det införs en generell regel i IÄL med det angivna innehållet.

Hur kommer svenska äktenskap för par med samma kön att behandlas utomlands? Äktenskap mellan makar med samma kön som ingåtts enligt svensk lag kommer sannolikt att få rättsverkningar i vissa länder men inte i andra. Det får antas att de länder som genomfört en motsvarande lagstiftning kommer att respektera ett äktenskap ingånget i Sverige. Min bedömning är vidare att länder med en lagstiftning som motsvarar våra regler om registrerade partnerskap kan komma att erkänna äktenskapet som ett rättsinstitut och då tillämpa sina nationella regler om rättsverkningarna av en partnerskapsliknande samlevnadsform. Andra länder kan ta avstånd från äktenskap för par med samma kön i större eller mindre utsträckning.

Formerna för ingående av äktenskap

Nuvarande ordning

Ett äktenskap kan ingås genom vigsel inom ett trossamfund eller genom borgerlig vigsel. I det förstnämnda fallet förrättas vigseln av en präst inom Svenska kyrkan eller av befattningshavare inom andra trossamfund om samfundet har fått vigselrätt. Det krävs också att befattningshavaren inom trossamfundet har givits behörighet att vara vigselförrättare. Kammarkollegiet prövar frågor om vigselrätt för andra trossamfund än Svenska kyrkan och om vigselbehörighet för deras befattningshavare. Vigselbehörigheten för präster i Svenska kyrkan följer direkt av en bestämmelse i ÄktB. För trossamfunden

och deras vigselförrättare gäller inte någon vigselflikt. Borgerlig vigsel förrättas antingen av lagfaren domare i tingsrätt eller av särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare. Sådana förordnanden meddelas enligt ÄktB av länsstyrelserna. Förutsättningarna för ett förordnande och förfarandet i övrigt är däremot inte författningsreglerade. Med det offentliga uppdraget som borgerlig vigselförrättare får anses följa en skyldighet att viga alla som uppfyller lagens krav för att ingå äktenskap.

Registrering istället för vigsel?

Jag har övervägt om vigseln kan ersättas med en enkel registrering men har funnit att flera skäl talar emot en sådan ordning. Ett skäl är våra förpliktelser enligt FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap. Konventionen ställer krav på ett visst muntligt förfarande. Om konventionens krav skall tillgodoses blir den praktiska skillnaden mellan vad som måste förekomma vid en vigsel och en registrering inte särskilt stor och man vinner därför inte så mycket på att införa ett registreringsförfarande. Vidare förutsätter en övergång till ett registreringsförfarande att äktenskap endast kan ingås i civil ordning, eftersom det knappast är ett tänkbart alternativ att behålla vigsel inom trossamfund samtidigt som man ersätter den borgerliga vigseln med registrering hos Skatteverket. Med hänsyn till att människor i allmänhet fäster stor vikt vid de förhållanden under vilka äktenskapet ingås kan ett registreringsförfarande också uppfattas som en alltför långtgående förenkling av förfarandet. Par som önskar en högtidlig inramning av äktenskapets ingående skulle dessutom vara tvungna att genomgå dubbla förfaranden. Äktenskap bör således fortfarande ingås genom en särskild ceremoni och inte genom registrering. Ordet vigsel bör behållas som benämning på ceremonin.

Bör systemet med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel behållas?

Ett system med enbart borgerlig vigsel ger i och för sig på ett klarare sätt uttryck för äktenskapet som ett rent civilrättsligt förhållande. Även det faktum att Svenska kyrkan numera har skilts från staten samt den allmänna principen om statens neutralitet i

religiösa frågor kan anföras som skäl för att trossamfunden inte bör kvar sin behörighet att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap. Flera skäl talar emellertid emot en övergång till ett sådant system. Hänsyn bör sålunda bl.a. tas till den allmänna opinionen i frågan. Av en undersökning som Statistiska centralbyrån har utfört på mitt uppdrag framgår att en klar majoritet av allmänheten vill att nuvarande system skall behållas. Det har inte heller framkommit några nackdelar med den ordning vi har i dag. För allmänheten skulle det säkerligen framstå som mycket svårförståligt om man tog bort valfriheten. Vidare kan en ändring, om den genomförs samtidigt som möjlighet öppnas för par med samma kön att gifta sig, få negativa konsekvenser för den allmänna inställningen till sådana äktenskap och till homosexuella i allmänhet. För många skulle det dessutom bli förenat med både omgång och möjligen kostnader att först ingå äktenskap i civil ordning och därefter få äktenskapet välsignat vid en särskild religiös ceremoni. Eftersom mer än hälften av alla äktenskap ingås genom vigsel inom trossamfund skulle en övergång till enbart borgerlig vigsel också medföra stora praktiska olägenheter. Det resursbortfall som uppkommer skulle vara svårt att kompensera. Alla vigslar skulle nämligen inte kunna hanteras inom det nuvarande systemet för borgerlig vigsel utan det skulle krävas en ny organisation. Att låta Skatteverket ta hand om samtliga vigslar i landet skulle inte vara alldeles okomplicerat och det skulle vara kostnadskrävande för staten. Enligt min mening har främst allmänhetens önskemål om att behålla nuvarande valfrihet samt de praktiska problem som skulle uppkomma vid en övergång till enbart borgerlig vigsel sådan tyngd att man bör avstå från att införa obligatoriskt civiläktenskap av rent principiella skäl.

Vigsel inom trossamfund

Svenska kyrkan särbehandlas i förhållande till andra trossamfund när det gäller vigselrätt och vigselbehörighet för vigselförrättare. Mot bakgrund av den förändrade relationen mellan Svenska kyrkan och staten samt den principiella utgångspunkten att staten så långt möjligt bör hålla sig neutral i förhållande till olika trossamfund framstår nuvarande skillnader som omotiverade. Svenska kyrkan bör således behandlas på samma sätt som andra trossamfund i nämnda avseende.

Jag har vidare övervägt om det bör införas ett gemensamt system för förordnande av vigselförrättare inom trossamfund och borgerliga vigselförrättare. Jag har dock kommit fram till att det inte finns förutsättningar att införa ett sådant system. Frågor som rör vigselrätt för trossamfund och vigselbehörighet för deras befattningshavare bör enligt min mening fortfarande prövas av Kammarkollegiet. Det finns inte heller skäl att frångå nuvarande ordning med såväl vigsel tillstånd för trossamfundet och förordnande för de enskilda befattningshavarna. Någon ändring bör således inte ske i denna del utom såvitt avser införandet av ett krav på vigsel tillstånd för Svenska kyrkan och förordnande av kyrkans befattningshavare.

Jag föreslår således att 1993 års lag om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan, efter ändring av rubriken, skall ändras i enlighet med det sagda.

De nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet föreslås inte gälla präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt ÄktB:s bestämmelser, under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år därefter och att Svenska kyrkan dessförinnan har sökt och beviljats vigsel tillstånd. Bestämmelsen i ÄktB om "automatisk" vigselbehörighet för präster i Svenska kyrkan skall upphävas, men behörigheten kvarstår övergångsvis under ett år. Vidare bör bestämmelsen i ÄktB som hänvisar till Svenska kyrkans interna föreskrifter omformuleras för att bättre ge uttryck för Svenska kyrkans likställdhet med andra trossamfund i fråga om vigsel.

Jag föreslår också att det införs en ny bestämmelse i ÄktB av vilken det framgår att trossamfund har rätt att ta ut avgift för vigsel som förrättas inom samfundet samt att bestämmelsen om överklagande av beslut om förrättande av vigsel som fattats av präst inom Svenska kyrkan upphävs.

Särskilt om vigselplikt för vigselförrättare inom trossamfund eller för samfundet

Med utgångspunkt från att en vigsel inom ett trossamfund är en gudstjänst finns det skäl att ifrågasätta om en plikt att viga två kvinnor eller två män skulle strida mot religionsfriheten i de fall då religionen förbjuder äktenskap mellan två personer som har samma kön. I vart fall tangerar en sådan skyldighet religionsfrihetens område. Man kan rimligen inte begära att man inom ett trossamfund

skall hålla en vigselgudstjänst som inte omfattas av dess tro. Dessutom skulle en vigselplikt i praktiken ge alla en ovillkorlig rätt även till den religiösa ceremonin eftersom de religiösa momenten inte går att särskilja från de juridiska. Till saken hör också att en vigselplikt inte rimligen kan avgränsas så att den allmänt avser par med samma kön. En allmän vigselplikt skulle föra för långt även om den begränsades till att avse respektive trossamfunds medlemmar. En vigselförrättare kan nämligen vägra att viga ett par även av andra skäl än att de är av samma kön. Man skulle därför i lagtext behöva specificera när vigselplikten inte gäller. En sådan reglering skulle sannolikt leda till en lång rad undantag. I praktiken skulle det också vara svårt att avgöra vilka skäl som ligger bakom en vägran att förrätta vigsel. Om man ställer krav på att vigselförrättarna inom trossamfunden skall viga par med samma kön finns det vidare en betydande risk för att flertalet trossamfund inte längre vill ha kvar sina vigsel tillstånd eller avstår från att söka sådant tillstånd. Detta skulle i realiteten innebära en övergång till i huvudsak borgerlig vigsel. Som redan nämnts medför en sådan övergång i sin tur en rad praktiska olägenheter. Enligt min mening bör det inte heller vara en förutsättning för trossamfundens vigsel tillstånd att de tillåter vigsel både av par med olika kön och av par med samma kön. De skäl som anförts beträffande vigselplikt för trossamfundens befattningshavare har relevans också när det gäller en skyldighet för trossamfundet att erbjuda vigslar. Det bör således inte införas någon vigselplikt vare sig för vigselförrättare inom trossamfund eller för samfundet.

Eftersom uppgiften att viga utgör myndighetsutövning *föreslår jag* att det införs en uttrycklig bestämmelse i ÄktB om att befattningshavare i ett trossamfund inte är skyldig att förrätta vigsel.

Borgerlig vigsel

Domstolarnas uppgift att förrätta vigsel. I uppdraget har ingått att ta ställning till vem som bör anförtros uppgiften att förrätta borgerlig vigsel i framtiden. Regeringen har bl.a. väckt frågan om behörigheten för lagfaren domare att förrätta vigsel bör tas bort. Sedan flera år pågår ett omfattande reformarbete för att utveckla och modernisera domstolsväsendet. Domstolsverksamheten skall så långt möjligt inriktas på endast rättskipning. Enligt min bedömning är vigselförrättning i huvudsak en administrativ uppgift som saknar dömande inslag och är därmed typiskt sett en främmande verksamhet för dom-

stolarna. För uppgiften som vigselförrättare krävs inte heller den specialkompetens som lagfarna domare har. Det ligger således i linje med den allmänna strävan att renodla domarnas och domstolarnas arbetsuppgifter att vigselärenden inte längre handläggs i domstol. Domstolarna bör således befrias från uppgiften att förrätta vigslar.

Vem bör förrätta borgerlig vigsel i framtiden? Det finns vissa fördelar med en ordning som innebär att Skatteverket ansvarar för hela det borgerliga vigselförfarandet, bl.a. skulle kontrollen av att vigslarna gått rätt till underlättas och vigseln skulle komma i nära anslutning till folkbokföringen. Mot en sådan ordning talar emellertid att Skatteverket endast finns på ett begränsat antal platser i landet och att tillgängligheten till vigselmöjligheter därför skulle minska. Skatteverket har i vart fall inte möjlighet att med befintliga personalresurser tillgodose behovet av borgerliga vigselförrättare i hela landet. Principiellt kan det också vara otillfredsställande att vigselmyndigheten själv skall kontrollera att vigseln har skett i behörig ordning. Av Statistiska centralbyråns undersökning om allmänhetens syn på formerna för ingående av äktenskap framgår dessutom att intresset av att tjänstemän på Skatteverket skall kunna förrätta vigsel inte är stort medan geografisk närhet uppfattas som betydelsefullt. Uppgiften att förrätta vigslar bör därför inte handhas av Skatteverket.

Enligt min bedömning finns det däremot inte något hinder mot att vigseluppgiften istället överläts på kommunerna. Det skulle i så fall röra sig om en i lag specialreglerad uppgift som kan finansieras genom att kommunerna tar ut avgifter för vigselförrättningarna. Behovet av vigselmöjligheter skulle därmed tillgodoses i hela landet och statens kostnader för vigselförfarandet skulle minska. Det kan emellertid ifrågasättas om det finns tillräckliga skäl att genomföra en sådan reform. Principiellt innebär ett sådant system en stor förändring jämfört med den ordning som gäller i dag och som har tillämpats sedan lång tid tillbaka. Såvitt framkommit under mitt utredningsarbete finns det inte heller några påtagliga olägenheter med nuvarande ordning. Jag har därför valt att inte lägga fram något ändringsförslag i denna del.

Jag föreslår således att alla borgerliga vigslar fortsättningsvis skall förrättas av dem som förordnas av länsstyrelserna. Det resursbortfall som uppkommer till följd av att domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel bör kunna kompenseras genom att länsstyrelserna vid behov förordnar fler vigselförrättare.

Särskilt förordnade borgerliga vigselförrättare

Krav på vigselförrättarna. Innan en person förordnas till borgerlig vigselförrättare bör länsstyrelsen kontrollera att hon eller han har de kunskaper och de kvalifikationer i övrigt som behövs för uppdraget som vigselförrättare. En vigselförrättare bör t.ex. ha ett gott omdöme och åtnjuta allmänt förtroende samt ha den erfarenhet som krävs för att kunna fullgöra uppdraget på bästa sätt. Hon eller han bör också vara väl medveten om vigselns betydelse som ett juridiskt bindande avtal och det ansvar som är förenat med uppdraget. En annan omständighet som bör vägas in är att vigselförrättaren kan anses lämplig att företräda det allmänna. Endast den som är villig att viga såväl en kvinna och en man som två personer med samma kön bör komma i fråga för uppdraget som vigselförrättare.

Förordnande för enstaka tillfälle. Vigselförrättare bör endast i undantagsfall kunna förordnas för enstaka tillfälle. Förutom nyss berörda kompetenskrav bör en grundläggande förutsättning för ett sådant förordnande vara att vigselförrättaren i kraft av sin ställning kan bidra till att förrättningen ges en officiell prägel och att det klart framgår att hon eller han företräder det allmänna. I princip bör sådana förordnanden begränsas till att avse personer med viss kvalificerad erfarenhet och vissa personer med politiska förtroendeuppdrag.

Ersättning till vigselförrättare och avgift för vigsel. Uppdraget som borgerlig vigselförrättare är i grunden ett hedersuppdrag, något som bör påverka arvodesnivån. Ersättningen har emellertid legat på samma nivå i många år och står numera inte i rimlig proportion till vigselförrättarnas arbetsinsatser. En höjning framstår som därför som väl motiverad. Ett lämpligt riktmärke för arvodering av borgerliga vigselförrättare kan vara 300 kr. Förrättas flera vigslar samma dag bör dock arvodet för varje vigsel utöver den första utgå med endast 100 kr. En höjning av arvodet till borgerliga vigselförrättare bör finansieras genom en avgift för vigselförrättningen som betalas till länsstyrelsen.

Jag föreslår att regeringen meddelar föreskrifter i förordning i enlighet med mina synpunkter. Föreskrifterna bör inte medföra att tidigare meddelade förordnanden att vara vigselförrättare upphör utan de skall gälla som om de hade meddelats med tillämpning av de nya reglerna.

Jag föreslår vidare att det i ÄktB införs en ny bestämmelse om att avgift skall utgå för vigsel som förrättas av den som länsstyrelsen

har förordnat till vigselförrättare. Närmare föreskrifter om sådan avgift och betalningen av den meddelas av regeringen. Länsstyrelsens beslut om förordnande av vigselförrättare skall inte kunna överklagas varför den nuvarande bestämmelsen i ÄktB om överklagande föreslås bli upphävd.

Bör det vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar?

Min utgångspunkt är att regeringen bör befrias från ärenden som inte kräver ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ. Ärendena om godkännande av ogiltig vigsel är inte av sådant slag. Eftersom ärendena kan vara tvistiga och muntlig bevisning kan behöva föras bör de delegeras till domstol. Även ett i utlandet enligt utländsk lag ingånget äktenskap som är ogiltigt på grund av formfel bör kunna godkännas av domstol istället för regeringen.

Jag föreslår att reglerna i ÄktB och IÄL om godkännande av ogiltig vigsel ändras på angivet sätt.

Konsekvenser och genomförande

Om domstolarna befrias från uppgiften att förrätta vigsel torde det medföra en kostnadsbesparing om knappt en miljon kronor för domstolsväsendet. För att klara uppgiften att förordna vigselförrättare inom Svenska kyrkan behöver Kammarkollegiet tillföras en viss resursförstärkning. Denna kostnad, som torde bli relativt blygsam, bör kunna finansieras genom att den besparing som uppkommer för domstolsväsendet förs över till Kammarkollegiets utgiftsområde. Mina övriga förslag torde inte ge upphov till kostnader som kräver ökade anslag. Förslagen antas inte heller ge några konsekvenser av det slag som anges i 15 § kommittéförordningen (1998:1474).

Författningsförslagen bör kunna träda i kraft den 1 januari 2008.

Summary

The Assignment

As a special commissioner, assisted by two reference groups, I have been appointed to review a number of issues relating to marriage and registered partnership and to propose such amendments to the legislation as may be considered necessary. One of the reference groups comprises representatives of the Riksdag (Swedish Parliament) parties and the other represents religious communities.

One of my main tasks was to report on all of the reasons for or against allowing couples of the same sex to enter into marriage, to conduct a thorough analysis of these reasons, and then to adopt a position on whether marriage as hitherto should be reserved for a relationship between a man and a woman or whether it should also be opened up for couples of the same sex. The assignment also included reporting on which international private and procedural law issues marriage for couples of the same sex raises and deliberating on whether these call for any special regulation.

Another main task was – regardless of my conclusions regarding the issue of marriage for couples of the same sex – to adopt a position on the formalities for entering into marriage. In this part, the assignment included investigating the issue of whether those who wished to get married should also in future be able to choose between a marriage ceremony conducted within a religious community and a civil marriage ceremony or whether a marriage should only be allowed to be concluded by a civil procedure. Subject to the precondition that the current arrangement should be retained, another requirement was to adopt a position on whether amendments should be made as regards the powers of religious communities to represent the public when officiating at weddings. I was also assigned the task of investigating the formalities of marriage by a civil procedure.

Finally, the assignment also included deliberating on amendments to the Registered Partnership Act (1994:1117) (the Partnership Act). However, if it is to become possible for marriage to be entered into by couples of the same sex, one prerequisite is that this Act should be repealed.

A report is provided below on my deliberations, conclusions and recommendations.

Marriage for couples of the same sex

Should a system of marriage for couples of the same sex be introduced?

My point of departure when assessing the reasons for and against marriage for couples of the same sex has been the significance of lawful marriage as a basis for starting families. I have in this connection mostly borne in mind the opinions of the reference groups, views expressed at the various hearings I have held and what has been said in the public debate.

International obligations. In my opinion, our international obligations cannot be interpreted to mean that we are obliged to make marriage available to couples of the same sex. The right to enter into marriage is a human right according to applicable conventions, but the convention States are entitled in their national legislation to decide how this right should be implemented. The conventions in this area go no further than guaranteeing the right of heterosexual persons to get married. On the other hand, the conventions cannot be deemed to prevent national legislation from also granting the right to get married to couples who are of the same sex.

Marriage compared with registered partnership. The legal effect of registered partnership does not differ significantly from marriage. However, in my opinion, marriage may be deemed to have a higher symbolic value. Marriage is traditionally considered to represent a lifelong relationship between a couple, founded on love and consideration and on mutual obligations between spouses. Although the development of society has resulted in a somewhat different view of marriage, registered partnership does not have the same connotation as marriage in the general public consciousness. For homosexual people, marriage is important as a standard of values, both for their own relationships and for the attitude of those

around them. With these points of departure there is consequently no reason for making any distinction between homosexual and heterosexual persons as regards the opportunities to be able to enter into marriage.

The meaning of marriage. Marriage has long been deemed to be a social institution for cohabitation between a man and a woman, and this definition of marriage is deeply rooted in society, both here in Sweden and abroad. It also corresponds with the fundamental view of marriage by religious communities as an institution although the perception of religious communities on the specific implications of marriage may differ here. However, a particular perception or definition of a social phenomenon cannot last forever even if it has very deep roots. Social progress advances and new values and opinions might also have to be given scope when it is a matter of fundamental opinions. The view of society on homosexuality is one example of such a shift in opinion and in various areas attempts have been made to eliminate former disfavourable treatment of homosexuals and to counteract discrimination. This has, among other things, been expressed in the basic principles laid down in Chapter 1, Section 2 of the Swedish Constitution, where it is stated that society should counteract discrimination on the basis of, among other things, sexual orientation. The fact that marriage is not open to couples of the same sex will not, either according to the Constitution or the European Convention, amount to discrimination as such on the basis of sexual orientation, but it nonetheless implies a kind of special disfavourable treatment.

In my opinion, the traditional significance of marriage as a heterosexual relationship cannot determine whether marriage should also be opened up to couples of the same sex. The legislator must be at liberty to define marriage so that it corresponds to prevailing opinion. For the parties themselves to be allowed to decide about whom they wish to marry, without some kinds of couple being excluded from marriage, may also be considered to fall more closely in line with the neutrality expressed by the Marriage Code (ÄktB) as regards the position spouses care to adopt in relation to each other.

The term 'marriage'. The reference group, with representatives from religious communities, has objected to the term 'marriage' being used in legislation that applies both to couples of different sex and couples of the same sex. Another legal term should be used instead since for religious communities 'marriage' is an emotive term,

which in various ways constitutes an element of their religious beliefs. At the hearings that I have held, the same objection was raised by the Church of Sweden and other religious communities.

One factor that goes against accommodating religious communities' wishes is that, in my opinion, the word 'marriage' has been in regular use for many years and that a change could possibly be perceived in many quarters to be completely unnecessary. Moreover, all those who are already married would be put into the situation that their chosen form of cohabitation would suddenly assume a different designation. There are also other reasons for not having a solution that satisfies religious communities. It is, among other things, difficult to find any appropriate synonym that can denote the legal relationship between two spouses.

The term marriage (in Swedish *äktenskap*) in its various linguistic forms is commonly used in most countries for a relationship between two persons sanctioned by the State, from which a number of legal effects ensue in various areas. The usual designation in international conventions in the area of family law is also 'marriage'. To now substitute the established term '*äktenskap*' (marriage) with another term in order to designate something that in all essential respects corresponds to marriage may entail a serious risk of the new term possibly being misunderstood in other countries as meaning something other than marriage. Another reason is that the word 'marriage' will also endure even if Swedish legislation changes. The reasons against introducing another designation for the legal term 'marriage' are so strong that I have not considered the use of an alternative term to be a feasible way forward.

Reproduction. One objection that has been advanced is that marriage is a social institution in which children should be born and grow up, and that with this point of departure it is important that society protects marriage. Marriage, however, does not only exist for those who have children. The birth of children is not a requirement for marriage and many who cannot or do not wish to have children nonetheless get married. The fact that homosexuals can not have common biological children can therefore hardly be an argument against people of the same sex being able to get married to each other. On the contrary, the European Court has established in a legal case that the possibility of having common biological children does not constitute a precondition for the right to get married.

The perspective of the child. In my opinion, the perspective of the child does not give any real guidance either as regards adopting a position on whether it should be possible for homosexual people to get married to each other. For children it can be assumed that the most important aspect is that their relationship with their parents is good and secure, regardless of the sex of their parents and the legal form of cohabitation chosen by their parents. Also, if the situation should be such, as asserted in the public debate, that marriage provides children with greater security, one must pose the question why children in families where parents are of the same sex should not be regarded as on a par with children of married heterosexual parents.

Other constellations of cohabitation. Fears have also been expressed that marriage would be diluted if homosexual persons were allowed to get married to each other and that other constellations of cohabitation would in time possibly be included in marriage. It is of course not possible to give any firm answer to the question whether introducing the ability for homosexual people to get married would have any impact on the frequency of marriage between heterosexuals. However, it may be said that such a reform would not automatically need to result in other constellations of cohabitation having to be included. Ultimately, this is an issue for the legislator, but if such a step were to come into question at any time in the future, it would in my opinion entail a greater deviation from the prevailing trend than would marriage for couples of the same sex.

The need for statutory amendments. One issue that also needs to be answered is whether a statutory amendment is really necessary, since the legal effects of marriage do not significantly differ from those accompanying registered partnership. This may of course be viewed as an argument against a statutory amendment. However, my assessment is that, from several different perspectives, there is reason to have common legislation for homosexual and heterosexual persons who wish to manifest the relationships they have established. A statutory amendment would also be in harmony with what may now be considered to represent the opinion of many people.

International complications. Finally, there is of course a problem as regards the objection advanced from various quarters, namely that the international private and procedural law system of rules is not adapted to marriage other than that entered into between a

man and a woman. In the current situation, it is not likely that any changes in the various conventions applicable to the area of family law will be amended so that the same rules would apply to both heterosexual marriage and a marriage where the spouses are of the same sex. The situation is in other respects the same in the case of registered partnership. This has not impeded us and several other countries from introducing rules on registered partnership, and some countries – the Netherlands, Belgium, Spain, Canada and South Africa – have, notwithstanding the lack of international harmonisation, not hesitated in taking the step to open marriage up to couples of the same sex. I cannot see that the inadequate adaptation of the system of rules for international private and procedural law should need to comprise an impediment to Swedish legislation in this area. In many respects, the issue in the current situation is perceived to be an awareness issue. It is important that, if legislation is introduced, efforts are made to inform those affected by the reform.

My conclusion is that the reasons that have been advanced against marriage for couples of the same sex are not of sufficient substance and cannot outweigh the reasons that support a statutory amendment. The introductory section of the Marriage Code (ÄktB) defining marriage should consequently be extended to also include couples of the same sex. As at present, those who have entered into marriage should be designated as spouses in the Code. The rules contained in the ÄktB would thereby become applicable to all marriage regardless of the sexual orientation of the spouses. The same applies to other Swedish enactments related to marriage and spouses. No special provision regarding this is required. The presumption of paternity contained in Chapter 1, Section 1 of the Code on Parents, Children and Guardians should however only apply in those cases where the mother is married to a man at the time of the child's birth. The issue of parenthood for a woman who is married to the mother of the child should for similar reasons be presumed to lie outside the ambit of my assignment.

Transitional arrangements for registered partnership

I propose that the Partnership Act be repealed simultaneously with couples of the same sex being given an opportunity to enter into marriage. After the amendments made to the ÄktB have entered

into force, a partnership that is registered in Sweden and which has not been dissolved shall take effect as a marriage. In addition, certain consequential amendments are required to the ÄktB and certain other enactments.

International private and procedural law issues

EC legal regulations. The Brussels II Regulation – which, among other things, regulates the jurisdiction of the courts in the EU Member States to entertain issues relating to divorce, separation and annulment of marriage and the recognition of judgments issued by the EU Member States in these matters – probably does not at present cover marriage where the spouses are of the same sex.¹ However, the equivalent also probably applies regarding other EC legal regulation to the extent that such rules do not in their turn refer to national law. In the current situation, the point of departure should therefore be deemed to be that our own rules on marriage contained in the 1904 Act on certain international legal relationships regarding marriage and guardianship (IÄL) apply to marriage where the spouses are of the same sex.

Convention-based legislation. It cannot be assumed that a convention-based enactment can be applied to marriage between spouses of the same sex. However, no express rule should be introduced providing that convention-based legislation should apply to such marriage. The basic rule should be that such matters are instead referred to the body administering the law to determine, on the basis of general principles of convention-friendly interpretation, how convention-based enactments should be applied in relation to marriage where the spouses are of the same sex.

I propose, however, that an express exemption be introduced into the 1931 Ordinance on Certain International Legal Relationships relating to Marriage, Adoption and Guardianship (NÄF) – which is based on the Nordic Marriage Convention of 1931 – providing that the Ordinance does not apply to marriages that have been entered into between two women or between two men. Thereby, the rules contained in IÄL on entry into marriage and matrimonial cases,

¹ The Council Regulation (EC) no. 2201/2003 of 27 November 2003 (Brussels II Regulation) is in the application of the law given priority over the application of all international instruments in the area and also over the Member States' own national rules. However, Denmark is not bound by the regulation. Nor is it binding between Finland and Sweden owing to a reservation in favour of NÄF.

etc. will instead apply to couples of the same sex who have links with another Nordic country.

The requirement of a link to Sweden when entering into marriage. In my opinion, no special requirement should be imposed on a link to Sweden corresponding to those referred to in the Partnership Act for a couple of the same sex to be allowed to enter into marriage in Sweden. The provisions on applicable law regarding the right to enter into marriage may, however, result in there being an impediment to marriage when those who wish to get married are neither citizens of nor are resident in countries that allow a couple of the same sex to enter into marriage. The rule on exclusions contained in IÄL should be sufficient to enable any problems to be resolved.

Swedish jurisdiction in matrimonial cases. Nor should there be introduced any general rule providing that a marriage that has been entered into in Sweden should always be able to be dissolved in Sweden. Such a rule would come into direct conflict with the Brussels II Regulation because it would entail a general and unilateral extension of Swedish jurisdiction. It could then not be applied in Sweden in relation to other EU Member States. A provision that is limited to apply to spouses of the same sex would entail special legislation for homosexual relationships. In my opinion, one solution may instead be that the current regulation on Swedish jurisdiction over marriage cases be given a somewhat wider scope of application so that it can be applied in the probably rather few and compassionate cases where a couple cannot have their marriage dissolved anywhere else.

I also propose that IÄL is amended so that matrimonial cases may be entertained by a Swedish court if there are special reasons for an action to be considered in Sweden, provided that one of the spouses is a Swedish national or the plaintiff cannot have her/his action considered in the State where she or he is a citizen or is resident.

Foreign registered partnerships. When the Partnership Act is repealed, there will no longer be any express rules regarding the position we should adopt in respect of those forms of cohabitation in other countries that resemble registered partnership. It should be possible for foreign forms of cohabitation to still be afforded the same legal effects in Sweden as marriage in those cases where Swedish law should apply to the relationship. I cannot see any cause in this connection for making any exception for such forms of cohabitation regulated abroad that, in parallel with marriage,

apply to couples of different sex. The foreign forms of cohabitation that are to be recognised in Sweden should, however, have basically the same legal effects as a marriage in the country in question. The reservation should also be made that my proposal only relates to the relevant parts of other laws and enactments because an interpretation of convention-based legislation may result in the legislation not being deemed to relate to cohabitation between people of the same sex, and scope should be provided for a convention-friendly interpretation.

I propose that a general rule be introduced in IÄL with this content.

How will Swedish marriage for couples of the same sex be treated abroad? Marriage between spouses of the same sex that has been concluded according to Swedish law will probably have legal effects in certain countries but not in others. It may be assumed that those countries that have implemented corresponding legislation will respect a marriage entered into in Sweden. I have also drawn the conclusion that countries with legislation corresponding to our rules on registered partnership may possibly recognise marriage as a legal institution and in that event apply their national rules on the legal effects of a partnership-like form of cohabitation. Other countries may distance themselves from marriage for couples of the same sex to a greater or lesser extent.

The formalities for entering into marriage

Current system

Marriage can be entered into by a religious wedding ceremony within a religious community or a civil wedding ceremony. In the former case, the ceremony is conducted by a priest within the Church of Sweden or an official from another religious community that has been empowered to perform wedding ceremonies. It is also necessary for the official of the religious community to have been granted authorisation to officiate at weddings. The Kammarkollegiet (Swedish Legal, Financial and Administrative Services Agency) determines issues concerning the right to officiate at wedding ceremonies for religious communities other than the Church of Sweden and concerning authorisation for their officials. Authorisation for priests of the Church of Sweden to conduct wedding ceremonies ensues directly from a provision contained in

ÄktB. Religious communities and their officials authorised to conduct wedding ceremonies are under no obligation to do so. A civil wedding ceremony is conducted either by a legally qualified judge of the district court or by a specially appointed civil wedding ceremony official. Such appointments are made by the County Administrative Board under the Marriage Code. The preconditions for appointment and the procedure generally are, however, not governed by statute. Anyone holding public office as a civil wedding ceremony official is under an obligation to marry all those who satisfy the legal requirements for entering into marriage.

Registration instead of wedding ceremony?

I have considered whether a wedding ceremony could be replaced by a simple registration procedure but have concluded that there are several reasons against having such a system. One reason is our obligations under the UN Convention regarding consent to, minimum ages for and registration of marriage. The Convention imposes requirements for a certain verbal procedure. If the requirements of the Convention are to be satisfied, the practical difference between what must occur at a wedding ceremony and a registration would not be particularly great and consequently little would be gained by introducing a registration procedure. Moreover, a transition to a registration procedure presupposes that marriage can only be entered into by a civil procedure, as it can hardly be a conceivable alternative to retain religious wedding ceremonies and simultaneously provide for civil wedding ceremonies to be replaced by registration with the Tax Authority. Considering the fact that people in general attribute great importance to the circumstances under which marriage is entered into, a registration procedure may also be perceived to be a gross simplification of the procedure. Couples who wish to have a solemn setting for entering into marriage would moreover be compelled to undergo duplicate procedures. Marriage should thus still be entered into by a special ceremony and not through registration. The words 'wedding ceremony' (in Swedish *vigsel*) should be retained as a designation for the ceremony.

Should the system of freedom of choice between a religious wedding ceremony within a religious community and a civil wedding ceremony be retained?

A system of civil wedding ceremonies as such only constitutes a clearer expression of marriage as a purely civil law relationship. The fact that the Church of Sweden is now separated from the State, together with the general principle of the neutrality of the State on religious issues, can be presented as reasons for a religious community not being able to retain its right to represent the public in connection with entering into marriage. However, there are several reasons for opposing a transition to such a system. Among other things, public opinion on this matter should be taken into account. From the survey conducted at my request by Statistics Sweden, it is indicated that a clear majority of the public want to retain the current system. Nor have any disadvantages with the system that we have today been found. It would certainly appear very difficult for the public to understand if the present freedom of choice were removed. Moreover, such an amendment may, if it were implemented at the same time as the possibility is created for couples of the same sex to get married, have negative consequences for the general attitude towards such marriages and to homosexual people in general. For many people it would also entail repetition and possibly costs to first enter into marriage by a civil procedure and thereafter have the marriage blessed in a separate religious ceremony. As more than half of all marriages are entered into through religious wedding ceremonies, a transition to civil wedding ceremonies only would also involve great practical inconvenience. The loss of resources that would arise would be difficult to replace. All wedding ceremonies could not actually be dealt with within the current system for civil marriage ceremonies, and a new organisation would be required. To allow the Tax Agency to deal with all wedding ceremonies in Sweden would not be free from complication and would also be expensive for the State. In my opinion, the wishes of society to retain the current freedom of choice in addition to the practical problems that would arise in the event of a transition to civil wedding ceremonies are alone so substantial that we should, for reasons of principle, refrain from introducing mandatory civil marriage.

Religious wedding ceremonies

The Church of Sweden is dealt with separately in relation to other religious communities as regards the right to perform wedding ceremonies and authorisation for wedding ceremony officials. The current differences appear to be unjustified set against the background of the changed relationship of the Church of Sweden and the State and also considering the point of departure and principle that the State should as far as possible assume a neutral position in relation to the various religious communities. The Church of Sweden should consequently be dealt with in the same way as other religious communities in the said respect.

I have also deliberated on whether a common system should be introduced for the appointment of wedding ceremony officials within religious communities and civil wedding officials. However, I have concluded that the preconditions for the introduction of a system do not prevail. Matters relating to the right of religious communities to perform religious wedding ceremonies and the authorisation of their officials to conduct wedding ceremonies should, in my opinion, still be considered by the Kammarkollegiet. Nor is there reason to deviate from the current system of both a wedding permit for the religious communities and the appointment of individual officials. Consequently there should be no amendment in this respect, except as regards the introduction of a requirement for a wedding permit for the Church of Sweden and the appointment of the Church's officials.

I consequently propose that the 1993 Act on the right of religious communities other than the Church of Sweden to perform wedding ceremonies, following amendment of the title, should be amended in accordance with that stated.

It is not proposed that the new rules on appointment regarding authorisation to perform wedding ceremonies should apply to priests of the Church of Sweden who, at the time of the law coming into effect, are authorised to perform wedding ceremonies under the provisions of the ÄktB. However, this is subject to the precondition that they have been notified to the Kammarkollegiet no later than one year thereafter and that the Church of Sweden has before then applied and been granted a wedding ceremony permit. The provisions contained in ÄktB on 'automatic' authorisation to perform wedding ceremonies for priests of the Church of Sweden shall be repealed, although the authorisation continues for tran-

sitional purposes for a period of one year. Moreover, the provisions contained in ÄktB referring to the internal rules of the Church of Sweden should be reworded to more accurately express the position of the Church of Sweden as being on a par with other religious communities as regards wedding ceremonies.

I also propose that a new provision be included in ÄktB by which it is indicated that religious communities are entitled to impose a charge for performing religious ceremonies and that the provision on appeals against decisions about performing wedding ceremonies made by a priest of the Church of Sweden be repealed.

The obligation of religious communities' wedding officials or the community to perform wedding ceremonies

On the basis of a religious wedding ceremony being a religious service, there is reason to question whether an obligation to marry two women or two men would violate the freedom of religion in those cases where the religion prohibits marriage between two persons who are of the same sex. In any event, such an obligation crosscuts the area of freedom of religion. It is not reasonable to require that a religious community should conduct wedding services that are alien to its beliefs. Moreover, an obligation to conduct wedding ceremonies would in practice also provide anyone with an unconditional right to the religious ceremony, as the religious component cannot be separated from the legal component. Another factor is that it would not be reasonable to limit the obligation to conduct wedding ceremonies so that it generally relates to couples of the same sex. A general obligation to conduct wedding ceremonies would go too far even if it were limited to relate to the members of the respective religious communities. A wedding ceremony official can in fact also refuse to marry a couple for reasons other than they being of the same sex. The statutory text would therefore need to specify when the obligation to conduct a wedding ceremony does not apply. Such a regulation would probably result in a considerable number of exceptions. In practice it would also be difficult to determine what reasons underlie a refusal to perform a wedding ceremony. If requirements are imposed on religious communities' wedding ceremony officials to marry couples of the same sex, there is also significant risk that most religious communities would no longer wish to retain their

permit to conduct wedding ceremonies or would refrain from applying for such a permit. This would in reality mean a transition to mainly civil marriage ceremonies. As already mentioned, such a transition would in its turn lead to a number of practical difficulties. Nor should it, in my opinion, be a precondition for a religious community's wedding permit that it allows weddings both for couples of different sexes and couples of the same sex. The reason stated regarding the obligation on religious communities' officials to conduct wedding ceremonies is also relevant as regards an obligation on religious communities to offer wedding ceremonies. Consequently, no obligation to conduct wedding ceremonies should be imposed on either wedding ceremony officials within a religious denomination or on the communities.

Since the task of conducting wedding ceremonies constitutes the exercise of official power, *I propose* that an express provision is included in ÄktB providing that the officials of a religious community are not liable to conduct wedding ceremonies.

Civil wedding ceremonies

The task of the courts to conduct wedding ceremonies. The assignment included adopting a position on who in the future should be entrusted with the task of conducting civil wedding ceremonies. The Government has, among other things, raised the issue of whether the power of legally qualified judges to conduct wedding ceremonies should be abolished. In the past few years extensive reform work has been underway to develop and modernise the judicial service. The judicial operation should as far as possible only be oriented towards the administration of justice. In my opinion, the conduct of wedding ceremonies is basically an administrative task without any adjudicative element, and is therefore generally viewed as being an anomalous operation for the courts. Nor does the task of a wedding ceremony official require the special competence that legally qualified judges have. It is thus in line with the general effort to streamline the courts and the business of the courts that wedding ceremony matters are no longer dealt with at court. The courts should consequently be released from the task of conducting wedding ceremonies.

Who should conduct civil wedding ceremonies in the future? There are certain advantages of a system in which the Tax Agency becomes

responsible for the entire civil marriage procedure. Among other things, the verification that wedding ceremonies have been conducted properly would be made easier and the wedding ceremony would be more closely linked to population registration. However, reasons against such a system are the fact that the Tax Agency only has a limited number of locations in Sweden and that the availability of opportunities for wedding ceremonies would therefore reduce. In any event, the Tax Agency does not have the capacity with its existing manpower resources to satisfy the requirement for civil wedding ceremony officials throughout Sweden. It may also be fundamentally unsatisfactory that the wedding ceremony authority itself should verify that the wedding ceremony has been conducted according to the proper procedure. A survey conducted by Statistics Sweden into the public's opinion on the formalities for entering into marriage also indicated that there is no great interest in officers at the Tax Office being allowed to perform wedding ceremonies and that geographical proximity is perceived to be important. The task of conducting wedding ceremonies should therefore not be dealt with by the Tax Agency.

However, in my opinion, there is no impediment to the wedding ceremony task being transferred to the municipalities. In that event, this would involve a special function regulated by law and which can be funded through the municipalities imposing charges for conducting wedding ceremonies. The need regarding locations for wedding ceremonies would therefore be satisfied throughout Sweden and the costs to central government for arranging weddings would reduce. However, it may be questioned whether there are sufficient reasons for implementing such a reform. Such a system would basically entail a major change in comparison with the current system that has applied for many years. Nor, as far as I have established in the course of my investigation work, does the current system involve any manifest inconvenience. I have therefore chosen not to submit any proposed amendment in this respect.

I consequently propose that all civil marriage ceremonies should continue to be conducted by those who have been appointed by the County Administrative Boards. It ought to be possible to compensate for the loss of resources that would result owing to the courts being released from the task of performing wedding ceremonies by the County Administrative Boards appointing more wedding ceremony officials when necessary.

Special appointment of civil wedding ceremony officials

Requirements for wedding ceremony officials. Before a person is appointed to be a civil wedding ceremony official, the County Administrative Board must verify that she or he has the knowledge and the qualifications that are generally required for the role of a wedding ceremony official. The wedding ceremony official should, for example, be a person of sound judgment and enjoy public confidence, and also have the experience required to be able to perform the task in the best way. She or he should also be well aware of the importance of the wedding ceremony as a legally binding contract and the responsibility that accompanies the role. Another aspect that should be taken into account is that the wedding ceremony official may be deemed to be a suitable person to represent the public. Only such persons who are willing to officiate at wedding ceremonies for both a man and a woman and for two persons of the same sex should be eligible for the role of wedding ceremony official.

Appointment for individual cases. A wedding ceremony official should only in exceptional cases be appointed for a specific occasion. Besides the requirements regarding competence referred to above, one fundamental precondition for such an appointment should be that the wedding ceremony official can, because of her/his position, contribute towards the ceremony being deemed to be in the nature of an official matter and that it is clearly indicated that she or he represents the public. In principle, such appointments should be limited to persons with certain qualified experience and certain persons holding politically elected positions.

Remuneration for wedding ceremony officials and charges for wedding ceremonies. Appointment as a civil wedding ceremony official is basically an honorary position, which should affect the level of fees. However, this remuneration has been at the same level for many years and is now disproportionate to the work performed by wedding ceremony officials. An increase therefore appears to be justified. SEK 300 may represent an appropriate guide mark for fees for civil wedding ceremony officials. If several wedding ceremonies are conducted on the same day, the fee payable for each wedding ceremony after the first should only be SEK 100. Any increase in the fee for civil wedding ceremony officials should be financed through a charge for a wedding ceremony payable to the County Administrative Board.

I propose that the Government makes regulations by an ordinance in accordance with my views. These regulations should not cause pre-existing appointments of wedding ceremony officials to cease, but rather that they shall apply as if they had been granted under the new rules.

I also propose that a provision be introduced into ÄktB whereby a charge is payable for wedding ceremonies conducted by a person appointed as a wedding ceremony official by the County Administrative Board. More detailed regulations about such fees and their payment will be issued by the Government. It should not be possible to appeal against a decision by the County Administrative Board regarding the appointment of a wedding ceremony official, for which reason it is proposed that the current provisions on appeals contained in ÄktB be revoked.

Should it be the role of the Government to approve invalid wedding ceremonies?

My starting point is that the Government should be released from matters that do not require a position to be adopted by the Government as a political body. Matters concerning the approval of invalid marriage ceremonies are not such a matter: since such matters can be contentious and verbal evidence may have to be presented, they ought to be delegated to a court. It ought also to be possible for a court, instead of the Government, to approve a marriage entered into abroad in accordance with foreign law but which is invalid owing to a formal defect.

I propose that the rules contained in ÄktB and IÄL on the approval of invalid wedding ceremonies are amended in the manner referred to.

Consequences and implementation

If the courts are released from the task of officiating at wedding ceremonies, this would probably involve a cost-savings for the judicial service of almost one million kronor. In order to deal with the task of appointing wedding ceremony officials within the Church of Sweden, the Kammarkollegiet needs to have some further resources. These costs, which would probably be rather modest,

could possibly be financed through the savings that arise for the judicial service being transferred to the Kammarkollegiet's expenditure area. My other proposals would probably not involve expenditure requiring increased appropriations. Nor is it considered that the proposals could result in any consequences of the kind referred to in Section 15 of the Commissions Ordinance (1998:1474).

These statutory proposals could possibly enter into force on 1 January 2008.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om äktenskapsbalken

dels att 15 kap. 5 § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 1 §, 2 kap. 4 §, 3 kap. 1, 3 och 4 §§, 4 kap. 2, 3 och 6 §§, 5 kap. 5 §, 14 kap. 2 och 3 §§, 15 kap. 2 och 3 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i balken skall införas en ny paragraf, 4 kap. 8 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §

Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

Äktenskap ingås mellan en kvinna och en man, *mellan två kvinnor eller mellan två män*. De som har ingått äktenskap med varandra är makar.

2 kap.

4 §

Den som är gift *eller partner i ett registrerat partnerskap* får inte ingå äktenskap.

Den som är gift får inte ingå äktenskap.

3 kap.**1 §¹**

Innan äktenskap ingås skall provas om det finns något hinder mot äktenskapet. Denna prövning skall göras av Skatteverket.

Hindersprövningen skall begäras av kvinnan och mannen gemensamt hos Skatteverket eller Försäkringskassan.

De som avser att ingå äktenskap skall gemensamt begära hinderprövningen hos Skatteverket eller Försäkringskassan.

3 §²

Kvinnan och mannen skall vid hinderprövningen skriftligen försäkra på heder och samvete att de inte är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon. Har de inte tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket, skall deras försäkran också avse att de inte är halvsyskon.

De som begär hinderprövning skall på heder och samvete skriftligen uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap. Den som tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap skall styrka att äktenskapet eller partnerskapet har blivit upplöst, om detta inte framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet.

De som begär hinderprövning skall vid denna skriftligen försäkra på heder och samvete att de inte är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon. Har de inte tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket, skall deras försäkran också avse att de inte är halvsyskon.

De som begär hinderprövning skall på heder och samvete skriftligen uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap *enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap*. Den som tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap skall styrka att äktenskapet eller partnerskapet har blivit upplöst, om detta inte framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet.

¹ Senaste lydelse 2004:796.

² Senaste lydelse 1994:1118.

4 §³

Finner Skatteverket att det inte finns något hinder mot äkten- skapet, skall verket på begäran av *kvinnan och mannen* utfärda in- tyg om detta.

Finner Skatteverket att det inte finns något hinder mot äkten- skapet, skall verket på begäran av *dem som ansökt om hinderspröv- ningen* utfärda intyg om detta.

4 kap.

2 §

Vid vigseln skall *kvinnan och mannen* samtidigt vara närvaran- de. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Har det inte gått till så som vigselförrättaren inte behörig att ogiltig som vigsel.

En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vig- sel får godkännas av *regeringen*, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av *kvinnan eller mannen* eller, om någon av dem har av- lidit, av arvingar till den avlidne.

Vid vigseln skall *de som avser att ingå äktenskap* samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äkten- skapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

anges i första stycket eller var förrätta vigsel, är förrättningen

En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vig- sel får godkännas av *allmän dom- stol*, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av *en av makarna* eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.

3 §⁴

Behörig att vara vigselförrät- tare är

1. *präst i Svenska kyrkan,*
2. *sådan präst eller annan be- fattningshavare i ett annat tros- samfund som har förordnande enligt bestämmelserna i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan,*

Behörig att vara vigselförrät- tare är

1. *befattningshavare i ett tros- samfund som har förordnande enligt lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossam- fund, eller*

³ Senaste lydelse 2003:644.

⁴ Senaste lydelse 2006:212.

3. lagfaren domare i tingsrätt,
eller

4. den som länsstyrelsen har
förordnat.

*Länsstyrelsens förordnande skall
avse såväl behörighet att förrätta
vigsel som behörighet att regi-
strera partnerskap enligt lagen
(1994:1117) om registrerat part-
nerskap.*

2. den som länsstyrelsen har
förordnat till vigselförrättare.

*Den som är vigselbehörig enligt
första stycket 1 är inte skyldig att
förrätta vigsel.*

Vid vigsel gäller i övrigt

1. föreskrifterna i kyrkohand-
boken eller andra föreskrifter för
svenska kyrkan, om vigseln för-
rättas av en präst i den kyrkan,

2. den ordning som gäller inom
annat trossamfund, om vigseln
förrättas av en präst eller någon
annan i ett sådant samfund,

3. föreskrifter som meddelas
av regeringen för andra fall.

6 §

Vid vigsel gäller i övrigt

1. den ordning som gäller
inom ett trossamfund, om vigseln
förrättas av en *befattningshavare*
i samfundet,

2. föreskrifter som meddelas
av regeringen för andra fall.

8 §

*Avgift skall utgå för vigsel som
förrättas av den som länsstyrelsen
har förordnat till vigselförrättare.
Närmare föreskrifter om sådan av-
gift och betalningen av den med-
delas av regeringen.*

*Om vigsel förrättas av en vig-
selförrättare inom ett trossamfund
har samfundet rätt att ta ut en av-
gift för vigseln.*

5 kap.**5 §**

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift *eller partner i ett registrerat partnerskap* och det tidigare äktenskapet *eller partnerskapet* inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. *Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av partnerna då var gift.*

I de fall som avses i första stycket kan talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. I de fall som avser äktenskap som ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig.

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift och det tidigare äktenskapet inte har blivit upplöst.

Föreligger tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

14 kap.

2 §

Talan om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består kan föras endast i en tvist mellan *kvinnan och mannen*.

Frågan huruvida ett äktenskap består kan i övrigt prövas i tvister där någons rätt är beroende av det.

Talan om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består kan föras endast i en tvist mellan *makarna*.

3 §

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där *kvinnan eller mannen* har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Äktenskapsmål tas upp av tingsrätten i den ort där *någon av makarna* har sitt hemvist. Har ingen av dem hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt.

Första stycket gäller även ärenden om godkännande av ogiltig vigsel.

15 kap.2 §⁵

Skatteverkets beslut i fråga om hindersprövning får överklagas hos en länsrätt inom vars domkrets *kvinnan eller mannen* är folkbokförd. Finns ingen sådan behörig länsrätt överklagas beslutet hos Länsrätten i Stockholms län.

Skatteverkets beslut i fråga om hindersprövning får överklagas hos en länsrätt inom vars domkrets *båda eller en av dem som begärt hindersprövningen* är folkbokförd. Finns ingen sådan behörig länsrätt överklagas beslutet hos Länsrätten i Stockholms län.

Detsamma gäller beslut av präster inom Svenska kyrkan om förrättande av vigsel.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

⁵ Senaste lydelse 2003:644.

3 §

Beslut av *lagfarna domare i tingsrätter eller av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får överklagas hos länsstyrelsen.*

Beslut av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får överklagas hos länsstyrelsen.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008 då lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap upphör att gälla.
 2. Ett partnerskap som registrerats här i landet och inte upplösts skall gälla som ett äktenskap.
 3. Behörighet för präst i Svenska kyrkan att vara vigselförrättare som följde av 4 kap. 3 § första stycket 1 äktenskapsbalken upphör att gälla ett år efter ikraftträdandet.

2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 1 och 9 §§ föräldrabalken⁶ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §

Är vid barns födelse modern gift, *skall mannen i äktenskapet* anses som barnets *fader*, om *ej* annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet *födes* inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

Är vid barns födelse modern gift *med en man skall han* anses som barnets *far*, om *inte* annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet *föds* inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

9 §⁷

Har insemination utförts på modern enligt 6 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. eller har befruktning av moderns ägg utförts enligt 7 kap. samma lag med samtycke av en kvinna som var moderns *registrerade partner* eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder.

Har insemination utförts på modern enligt 6 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. eller har befruktning av moderns ägg utförts enligt 7 kap. samma lag med samtycke av en kvinna som var moderns *maka* eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder.

⁶ Lagen omtryckt 1995:974.

⁷ Senaste lydelse 2006:352.

Ett föräldraskap enligt första stycket fastställs genom bekräftelse eller dom. Det som sägs i 4 § om bekräftelse av faderskap tillämpas också i fråga om bekräftelse av ett sådant föräldraskap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

3 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken
dels att 7 kap. 1 a § skall upphöra att gälla,
dels att 7 kap. 1 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

1 §⁸

Ingår den som är gift nytt äktenskap eller ingår ogift äktenskap med den som är gift, dömes för tvegifte till böter eller fängelse i högst två år.

Om den som är *partner i ett registrerat partnerskap* ingår äktenskap, dömes för olovligt ingående av äktenskap till böter eller fängelse i högst två år.

Om den som är *part i en samlevnadsform som är författningsreglerad i ett annat land och som i hundra sak har samma rättsverkningsområde som ett äktenskap i det landet* ingår äktenskap, dömes för olovligt ingående av äktenskap till böter eller fängelse i högst två år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

⁸ Senaste lydelse 1994:1119.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap⁹

dels att 1 kap. 1, 7 och 8 §§, 3 kap. 1 och 2 §§ skall ha följande lydelse,

dels att nuvarande 7 kap. 4, 5 och 6 §§ skall betecknas 7 kap. 5, 6 och 7 §§,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 7 kap. 4 §, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §¹⁰

Vill en *man och en kvinna* ingå äktenskap inför en svensk myndighet, skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

Om *varken mannen eller kvinnan* är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där *han respektive hon* antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

Vill en *kvinna och en man, två kvinnor eller två män* ingå äktenskap *med varandra* inför en svensk myndighet, skall det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.

Om *ingen av dem* är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, skall det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där *hon eller han* antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i sådant fall.

⁹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1971:797.

¹⁰ Senaste lydelse 2004:144.

7 §¹¹

Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där *mannen och kvinnan* var medborgare eller hade hemvist.

Även i annat fall än som avses i första stycket skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där *makarna* var medborgare eller hade hemvist.

8 §¹²

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan godkännas av *regeringen* på ansökan av *mannen eller kvinnan* eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om synnerliga skäl *föreligga*.

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan godkännas av *svensk domstol* på ansökan av *en av makarna* eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om *det finns* synnerliga skäl.

3 kap.

1 §¹³

Äktenskapsmål *äro* mål om äktenskapsskillnad och mål *däri tvisten är*, huruvida *man och kvinna äro* förenade i äktenskap med varandra.

Äktenskapsmål *är* mål om äktenskapsskillnad och mål *om* huruvida *en kvinna och en man, två kvinnor eller två män är* förenade i äktenskap med varandra.

2 §¹⁴

Äktenskapsmål får *upptagas* av svensk domstol, om
1. båda makarna *äro* svenska

Äktenskapsmål får *tas upp* av svensk domstol, om
1. båda makarna *är* svenska

¹¹ Senaste lydelse 2004:144.

¹² Senaste lydelse 1976:1120.

¹³ Senaste lydelse 1973:942.

¹⁴ Senaste lydelse 1976:1120.

medborgare,

2. kändanden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan han fyllt aderton år,

3. kändanden ej är svensk medborgare men har hemvist här i riket sedan minst ett år,

4. svaranden har hemvist här i riket,

5. saken rör ogiltighet av vigsel som förrättats av svensk myndighet,

6. i annat fall än som avses i 1–5 *regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer finner* skäl att talan prövas här i riket, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller kändanden ej kan få sin talan prövad i den stat där han är medborgare.

medborgare,

2. kändanden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan *hon eller* han fyllt aderton år,

3. kändanden ej är svensk medborgare men har hemvist här i riket sedan minst ett år,

4. svaranden har hemvist här i riket,

5. saken rör ogiltighet av vigsel som förrättats av svensk myndighet,

6. *det* i annat fall än som avses i 1–5 *finns särskilda* skäl att talan prövas här i riket, under förutsättning att endera maken är svensk medborgare eller kändanden ej kan få sin talan prövad i den stat där *hon eller* han är medborgare *eller har hemvist*.

7 kap.

4 §

Bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar skall i tillämpliga delar gälla en i ett annat land författningsreglerad samlevnadsform och parterna i förhållandet om samlevnadsformen har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap i det landet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

**5 Förslag till
lag om ändring i förordningen (1931:429) om vissa
internationella rättsförhållanden rörande äktenskap,
adoption och förmynderskap**

Härigenom föreskrivs att i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap skall införas en ny paragraf, 23 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Denna förordning gäller inte för äktenskap som ingås mellan två kvinnor eller mellan två män.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

6 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan dels att rubriken till lagen skall ha följande lydelse, dels att 1§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Lag (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom *andra* trossamfund än Svenska kyrkan

Annat trossamfund än Svenska kyrkan kan ges tillstånd att förrätta vigsel, om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att äktenskapsbalkens bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Har tillstånd givits, får vigsel inom samfundet förrättas av den som förordnats enligt 2 § att vara vigselförrättare.

Frågor om tillstånd enligt första stycket prövas av Kammarkollegiet efter ansökan av samfundet. Ett tillstånd gäller tills vidare.

Föreslagen lydelse

Lag (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund

1 §

Ett trossamfund kan ges tillstånd att förrätta vigsel, om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att äktenskapsbalkens bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Har tillstånd givits, får vigsel inom samfundet förrättas av den som förordnats enligt 2 § att vara vigselförrättare.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

2. De nya reglerna om förordnande om vigselbehörighet gäller inte präster i Svenska kyrkan som vid ikraftträdandet var vigselbehöriga enligt äldre bestämmelser, under förutsättning att de har anmälts till Kammarkollegiet senast ett år efter ikraftträdandet och

att Svenska kyrkan dessförinnan har sökt och beviljats tillstånd att förrätta vigsel.

7 Förslag till lag om ändring i sambolagen (2003:376)

Härigenom föreskrivs att 1 § sambolagen (2003:376) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹⁵

Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll.

När det i en lag eller annan författning talas om sambor eller personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden eller används liknande uttryck, avses därmed sambor enligt första stycket.

Denna lag gäller endast sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift. Lagen gäller sambornas gemensamma bostad och bohag.

Av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap följer att vad som i denna lag sägs om äktenskap gäller också registrerat partnerskap.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

¹⁵ Senaste lydelse 2005:454.

8 Förslag till lag om ändring i försäkringsavtalslagen (2005:104)

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 6 § försäkringsavtalslagen (2005:104) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

6 §

Har försäkringstagaren till en försäkring som gäller på hans liv eller hälsa utan att namnge förmånstagaren använt någon av nedan angivna beteckningar, anses detta innebära följande:

make: den som är gift med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas; om det pågår mål om äktenskapsskillnad mellan makarna, gäller inte förordnandet,

registrerad partner: den som är registrerad partner med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas; om det pågår mål om upplösning av partnerskapet, gäller inte förordnandet,

sambo: den som är sambo med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas,

barn: försäkringstagarens bröstarvingar, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller i fråga om arvsrätt efter försäkringstagaren,

make och barn: försäkringstagarens make är förmånstagare till halva försäkringen och hans bröstarvingar till återstoden; om

Har försäkringstagaren till en försäkring som gäller på hans liv eller hälsa utan att namnge förmånstagaren använt någon av nedan angivna beteckningar, anses detta innebära följande:

make: den som är gift med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas; om det pågår mål om äktenskapsskillnad mellan makarna, gäller inte förordnandet,

sambo: den som är sambo med försäkringstagaren när förordnandet tillämpas,

barn: försäkringstagarens bröstarvingar, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller i fråga om arvsrätt efter försäkringstagaren,

make och barn: försäkringstagarens make är förmånstagare till halva försäkringen och hans bröstarvingar till återstoden; om

försäkringstagaren efterlämnar bara make eller bara bröst- arvingar, tillfaller hela försäkringen maken eller bröst- arvingarna,

arvingar: de som har arvsrätt efter försäkringstagaren, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller för arvsrätten.

försäkringstagaren efterlämnar bara make eller bara bröst- arvingar, tillfaller hela försäkringen maken eller bröst- arvingarna,

arvingar: de som har arvsrätt efter försäkringstagaren, med fördelning av försäkringen efter vad som gäller för arvsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

9 Förslag till lag om ändring i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 1 § och 7 kap. 1 § lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

1 §

Insemination får utföras endast om kvinnan är gift eller sambo. För inseminationen krävs skriftligt samtycke av maken eller sambon.

Av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap följer att vad som i detta kapitel sägs om make också gäller registrerad partner.

7 kap.

1 §

I detta kapitel finns bestämmelser om

1. befruktning av en kvinnas ägg utanför hennes kropp, och
2. införande av ett befruktat ägg i en kvinnas kropp.

Av lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap följer att vad som i detta kapitel sägs om make också gäller registrerad partner.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

1 Uppdraget och dess genomförande

1.1 Utredningsuppdraget

Med biträde av två referensgrupper har jag som särskild utredare haft till uppgift att se över ett antal frågeställningar rörande äktenskap och registrerat partnerskap och föreslå de författningsändringar som bedöms vara behövliga.

En huvudfråga har varit *om par med samma kön bör kunna ingå äktenskap*. Enligt direktiven (dir. 2005:6, se bilaga 1) skall det göras en grundlig analys av frågan och samtliga skäl som talar för och emot äktenskap för par med samma kön skall redovisas. Om slutsatsen blir att sådana äktenskap skall kunna ingås bör enligt direktiven i princip detsamma gälla för dessa äktenskap som för äktenskap mellan en kvinna och en man. I uppdraget ingår då att redovisa vilka internationella privat- och processrättsliga frågor som äktenskap för par med samma kön aktualiserar och överväga om detta motiverar någon särskild reglering. Även i övrigt skall behovet av följdändringar eller andra åtgärder utredas. Frågor om assisterad befruktning och föräldraskap till barn omfattas inte av uppdraget.

En annan huvuduppgift har varit att – oavsett slutsatsen i frågan om äktenskap för par med samma kön – ta ställning till *formerna för ingående av äktenskap*. Enligt direktiven skall det övervägas om behörigheten för trossamfund att företräda det allmänna vid ingående av äktenskap bör finnas kvar eller om äktenskap endast bör få ingås civilt.

Om äktenskap även i fortsättningen bör kunna ingås hos *trossamfund*, skall det övervägas om några förändringar bör göras när det gäller denna *behörighet*. Det skall utredas om trossamfundet bör vara fria att välja vilka man vill viga. Om par med samma kön skall få möjlighet att ingå äktenskap uppkommer även frågan om vigsel-tillstånd bör kunna ges till trossamfund som endast tillåter äktenskap mellan en kvinna och en man.

Formerna för ingående av *äktenskap i civil ordning* skall utredas oavsett om det föreslås ett generellt system med civiläktenskap eller om den civila vigseln föreslås vara ett alternativ till vigsel genom trossamfund. I direktiven aktualiseras följande frågeställningar.

- Finns det anledning att knyta uppkomsten av ett äktenskap till något annat än en vigsel, t.ex. en registrering?
- Vem bör vara behörig att företräda det allmänna?
- Bör uppgiften att företräda det allmänna t.ex. ges till Skatteverket, som redan i dag ansvarar för hindersprövningen före ingående av äktenskap?
- Bör nuvarande behörighet för lagfaren domare att förrätta vigsel tas bort?
- Om länsstyrelsen liksom i dag bör förordna personer som företräder det allmänna vid ingående av äktenskap, vad bör då gälla beträffande dessa förordnanden, t.ex. när det gäller förutsättningarna för ett förordnande, överklagande av länsstyrelsens beslut och ersättning till vigselförrättare?
- Bör det tas ut avgifter?
- Bör det även i fortsättningen vara regeringens uppgift att godkänna ogiltiga vigslar?

I uppdraget har också ingått att överväga *ändringar i lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap*.

Om äktenskap bör kunna ingås av par med samma kön, bör detta enligt direktiven få till följd att partnerskapslagen upphävs. I detta läge skall det särskilt övervägas vilka övergångsregler som bör gälla för redan registrerade partnerskap.

Om äktenskap inte bör kunna ingås av par med samma kön, skall utgångspunkten i stället vara att partnerskapet behålls. Förändringar när det gäller partnerskapet skall då övervägas. Bland annat aktualiseras följande frågeställningar.

- Bör Svenska kyrkan och andra trossamfund kunna registrera partnerskap?
- Bör behörigheten att registrera partnerskap förutsätta beslut av Kammarkollegiet?
- Bör ett trossamfund, med bibehållet tillstånd, ha rätt att välja om det vill registrera partnerskap?
- Bör terminologin i partnerskapslagen ändras?

- Bör det införas en möjlighet att få dispens från 18-års gränsen för registrering av partnerskap?
- Bör anknytningskraven för registrering av partnerskap ändras?

Frågan om beslut enligt lagen (1972:119) om *fastställande av köns-tillhörighet i vissa fall* bör få meddelas endast beträffande den som är ogift ingick ursprungligen i utredningsuppdraget men togs bort genom tilläggsdirektiv (dir. 2006:9) i samband med att regeringen beslutade direktiv till en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av nämnda lag (dir. 2006:8).

1.2 Utredningsarbetet

Jag har hållit fyra hearings som ett led i arbetet med en redovisning av skälen för och emot att äktenskap skall kunna ingås av par med samma kön. Även frågan om Svenska kyrkan och andra trossamfund bör registrera partnerskap, för det fall att äktenskapet inte utvidgas till att omfatta par med samma kön, har berörts vid dessa tillfällen. Hearingarna har också utgjort underlag för ett ställningstagande beträffande framtida former för ingående av äktenskap. Första hearingen hölls den 14 december 2005 och riktade sig till Sveriges Kristna råd och dess medlemskyrkors ledningar. Till en hearing den 11 januari 2006 inbjöds Sveriges Muslimska råd och vissa islamiska trossamfund. Den 1 februari 2006 hölls en hearing med myndigheter och organisationer m.fl. som bl.a. har till uppgift att motverka diskriminering på grund av sexuell läggning. Vid den sista hearingen som ägde rum den 15 mars samma år inhämtades synpunkter från bl.a. Judiska Centralrådet, vissa religiösa ungdomsorganisationer, Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund, Socialstyrelsen och personer som genom sin sakkunskap på olika områden kunde bidra till att bredda beslutsunderlaget. En förteckning över samtliga medverkande vid utredningens hearings finns i bilaga 2. Under ett senare skede av utredningsarbetet har jag hållit ett särskilt möte med företrädare för Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Riksförbundet för sexuellt likaberättigade (RFSL) samt RFSL Ungdom. Jag har också sammanträffat med Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning vid två tillfällen under utredningstiden.

När det har gällt formerna för ingående av äktenskap och ordningen för förordnande av vigsselförrättare, har jag samrått med före-

trädare för Kammarkollegiet, Länsstyrelsernas chefsjuristförening, Skatteverket samt Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Allmänhetens syn på nuvarande och framtida former för ingående av äktenskap har inhämtats genom en enkätundersökning som Statistiska centralbyrån har utfört på mitt uppdrag (se bilaga 3 och avsnitt 6.4).

Jag har också inhämtat upplysningar om gällande rätt och eventuellt pågående lagstiftningsarbete i ett antal länder. Studiebesök har genomförts i Norge, Finland, Spanien, Nederländerna och Belgien. Vidare har skriftligt underlag inhämtats från Danmark, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, USA, Kanada och Nya Zeeland. Resultatet av mitt arbete i denna del redovisas i kapitel 5.

De som medverkat i referensgrupperna med företrädare för riksdagspartierna respektive trossamfund har informerats om vad som framkommit under mitt utredningsarbete och jag har fortlöpande samrått med dem om de olika frågor som innefattas i mitt uppdrag. De har också beretts tillfälle att delta vid de hearings och möten som jag har hållit. Flertalet utredningssammanträden har varit gemensamma för sakkunniga, experter och de två referensgrupperna. Jag har vidare haft särskilda möten med de sakkunniga och experterna i utredningen.

Samtliga medverkande i referensgrupperna har, sedan önskemål framställts härom, fått mitt tillstånd till att lämna särskilda yttranden. Detsamma gäller experterna. Sakkunnigas rätt att lämna yttrande följer av kommittéförordningen (1998:1474). Av företrädarna för riksdagspartierna har Martin Andreasson, Yvonne Andersson, Tasso Stafilidis och Mikael Björk Blomkvist lämnat särskilda yttranden. Från referensgruppen med företrädare för trossamfund har Maria Lundqvist Norling och Per-Magnus Selinder lämnat ett gemensamt yttrande liksom Marianne Andréas, Per Karlsson och Süleyman Wannes. Vidare har ett yttrande från Per Samuelsson fogats till betänkandet.

Slutligen bör nämnas att Justitiedepartementet i september månad 2006 överlämnade ett uppdrag med rubriken "Bevara äktenskapet mellan kvinna och man" till utredningen. Uppdraget har under-tecknats av ett stort antal personer (enligt uppgift 51 544 namnunderskrifter).

2 Nuvarande ordning

2.1 Vissa bestämmelser i regeringsformen

1 kap. regeringsformen (RF) innehåller bl.a. bestämmelser om medborgarnas¹ frihet och lika värde och i 1 kap. 2 § RF lämnas riktlinjer för den offentliga verksamheten. Paragrafen ger uttryck för vissa särskilt viktiga mål för den samhälliga verksamheten, men ger däremot inte upphov till några rättigheter för medborgarna. I 1 kap. 2 § första stycket anges att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Denna föreskrift kan sägas utgöra grunden för det svenska rättssamhället och utgångspunkt för den detaljerade regleringen om grundläggande rättigheter som följer i 2 kap. RF. I 1 kap. 2 § fjärde stycket RF uttalas vidare att det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.² Det allmänna skall också verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

I 1 kap. 9 § RF fastläggs den s.k. objektivitetsprincipen. Enligt denna skall domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet.

Reglerna om grundläggande fri- och rättigheter i 2 kap. RF är rättsligt bindande och skall ge de enskilda ett visst skydd gentemot det allmänna. Vissa av de grundläggande fri- och rättigheterna är

¹ Det skydd som RF ger tillkommer i första hand svenska medborgare. Utlänningar som befinner sig här i riket är emellertid i stor utsträckning likställda med svenska medborgare (jfr 2 kap. 22 § RF).

² I skyddet för familjelivet inbegrips rätten att ingå äktenskap (jfr SOU 1975:75 s. 183).

absoluta i den meningen att de inte kan begränsas utan grundlagsändring medan andra kan begränsas genom lag, eller i undantagsfall, genom annan författning efter bemyndigande i lag, s.k. relativa rättigheter. För att begränsning skall få ske måste vissa materiella krav vara uppfyllda.

Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad bl.a. yttrandefrihet, informationsfrihet och mötesfrihet. Ett annat exempel på en grundläggande fri- och rättighet är religionsfrihet, dvs. frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Denna rättighet är absolut. I 2 kap. 15–16 §§ RF fastslås vissa allmänna diskrimineringsförbud; förbud mot minoritetsdiskriminering och könsdiskriminering. I det senare fallet fastslås att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon medborgare missgynnas på grund av sitt kön om inte föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan kvinnor och män eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt. Diskriminering av par som har samma kön i förhållande till par med olika kön faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde.

Någon särskild bestämmelse om rätten att ingå äktenskap och bilda familj finns inte i RF. Av 2 kap. 23 § RF framgår emellertid att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.³ Rätten att ingå äktenskap och bilda familj regleras i artikel 12 i konventionen (jfr avsnitt 4.2).

2.2 Äktenskap

2.2.1 Grundläggande principer om äktenskap

I 1 kap. äktenskapsbalken (ÄktB) finns bestämmelser som innehåller de grundläggande principerna om äktenskap och vars föreskrifter är avsedda att ange innebörden av begreppet äktenskap. I 1 § föreskrivs att äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. De som har ingått äktenskap med varandra är makar. Härigenom klargörs att äktenskap endast får ingås mellan personer som har olika kön och att äktenskapet skall vara monogamt.

³ Vid en eventuell normkonflikt har de rättstillämpande organen att tillämpa lagprövningsregeln i 11 kap. 14 § RF.

Makarna skall visa varandra trohet och hänsyn. De skall gemensamt vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa (1 kap. 2 § ÄktB). Skyldigheten för makarna att i samråd verka för familjens bästa innefattar även att makarna skall vara lojala mot varandra.⁴ Bestämmelsen ger också uttryck för makarnas gemensamma ansvar när det gäller praktiska bestyr i hemmet och med barnen. Några rättsliga sanktioner finns inte mot den make som eftersätter sin skyldighet enligt dessa riktlinjer. Överenskommelser mellan makar i rent personliga frågor, t.ex. om principerna för barnens uppfostran, är inte heller juridiskt bindande.

En annan grundläggande princip som kommer till uttryck i 1 kap. 3 § ÄktB är att varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder. Den av makarna som förvärvat något är att betrakta som ägare till egendomen också i förhållande till den andra maken. Egendomsskillnaden gäller så länge äktenskapet består.⁵ Vem av makarna som äger viss egendom regleras inte i ÄktB utan avgörs enligt allmänna förmögenhetsrättsliga principer.⁶ Det kan tilläggas att det i princip råder avtalsfrihet mellan makarna.

I 1 kap. 4 § ÄktB finns en allmän bestämmelse om makars inbördes förhållanden. Enligt denna skall makar fördela utgifter och sysslor mellan sig. Härigenom framhålls att makarna har ett gemensamt ansvar för olika moment i familjens försörjning. De bör båda sträva efter att ta del av dessa olika moment. Makar skall också lämna varandra de upplysningar som behövs för att familjens ekonomiska förhållanden skall kunna bedömas. Någon bestämmelse som gör det möjligt att framtvunga nämnda upplysningar finns emellertid inte. Inte heller i övrigt finns det några rättsliga sanktioner i nu berörda fall.

1 kap. avslutas med en bestämmelse om att ett äktenskap upplöses genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad (1 kap. 5 § ÄktB).

2.2.2 Äktenskapshinder och hindersprövning

I ÄktB regleras tre typer av *äktenskapshinder*, nämligen i fråga om äktenskapsålder, nära släktskap och tvegifte. Äktenskapshindren uppställs av arvsbiologiska skäl eller sociala hänsyn. I det senare

⁴ Prop. 1986/87:1 s. 113.

⁵ Vissa s.k. rådhetsinskränkningar föreskrivs dock i 7 kap. 5–8 §§ ÄktB.

⁶ I fråga om gåvor mellan makar uppställs vissa formkrav i 8 kap. ÄktB.

fallet har lagstiftaren velat markera att vissa förbindelser från samhällets synpunkt inte är önskvärda.

Äktenskapsåldern är 18 år för både kvinnor och män. Åldersgränsen har motiverats med att den som är yngre än 18 år i allmänhet inte har nått den mognad som fordras för att självständigt ta ställning till de problem av personlig och ekonomisk art som uppkommer i en stadigvarande samlevnad.⁷ Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län där hon respektive han är folkbokförd. Länsstyrelsen får meddela tillstånd endast om det finns särskilda skäl (2 kap. 1 § ÄktB).⁸

Äktenskap får inte ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller som är helsyskon. Halvsyskon kan däremot ges tillfälle till äktenskap genom dispens. Tillståndsmyndighet är även i detta fall länsstyrelsen i det län där den sökande är folkbokförd. Ett adoptivförhållande jämföras med biologiskt släktskap vid tillämpningen av reglerna om äktenskapshinder. De som på grund av adoption anses som helsyskon får dock ingå äktenskap med varandra efter tillstånd av länsstyrelsen (jfr 2 kap. 3 § ÄktB).

Slutligen föreskrivs att den som är gift eller partner i ett registrerat partnerskap inte får ingå äktenskap (2 kap. 4 § ÄktB).

För en överenskommelse om äktenskap gäller dessutom det grundläggande och oskrivna kravet att parterna skall ha rättslig handlingsförmåga, dvs. ha förmåga att fatta innebörden av den rättshandling de företar. I fråga om vigsel bör det krävas viss förståelse för vad ett äktenskap innebär.⁹

Hindersprövningen skall göras av Skatteverket innan äktenskap ingås. Den skall begäras av kvinnan och mannen gemensamt. Ansökan kan lämnas var som helst i landet hos Skatteverket eller Försäkringskassan (3 kap. 1 § ÄktB). Kvinnan och mannen skall skriftligen på heder och samvete försäkra att det inte föreligger något äktenskapshinder vad avser nära släktskap. De skall också på heder och samvete uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap (se 3 kap. 3 § ÄktB). Finner Skatteverket att det inte finns något hinder mot äktenskapet, skall verket på begäran av kvinnan och mannen utfärda intyg om detta (3 kap. 4 § ÄktB). Beslutet får överklagas hos länsrätt (15 kap. 2 § första stycket ÄktB).

⁷ Se prop. 1973:32 s. 95.

⁸ Beträffande handläggning av och fullföljd i ärenden om tillstånd till äktenskap, se 15 kap. 1 § ÄktB.

⁹ Jfr Tottie, L., Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m., 1990, s. 51.

2.2.3 Allmänt om vigsel

ÄktB saknar bestämmelser om när ett äktenskap kan ingås i Sverige och vilka regler som då skall tillämpas. Sådana bestämmelser finns i stället i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. Den lagen reglerar således både svenska medborgares och utlänningars möjlighet att gifta sig inför en svensk vigselförrättare (jfr avsnitt 2.2.10).

Enligt ÄktB kan äktenskap ingås antingen genom vigsel inom ett trossamfund, s.k. kyrklig vigsel eller genom borgerlig vigsel. En kyrklig vigsel förrättas av präst i Svenska kyrkan eller av präst eller likställd i annat trossamfund medan en borgerlig vigsel förrättas av lagfaren domare i tingsrätt eller av länsstyrelsen förordnad förrättare. Äktenskap som ingåtts genom borgerlig vigsel kallas ibland civiläktenskap. Det förekommer också att borgerlig vigsel benämns civil vigsel. Bestämmelser om vigsel finns i 4 kap. ÄktB. Begreppen kyrklig vigsel respektive borgerlig (civil) vigsel förekommer dock inte i lagtexten. Där används endast det gemensamma begreppet vigsel. Bestämmelserna bygger på principen om valfrihet. Det står därmed blivande makar fritt att välja mellan kyrklig och borgerlig vigsel. Ett trossamfund kan dock uppställa vissa krav för att vigsel skall förrättas inom samfundet, t.ex. krav på medlemskap eller liknande.

I 4 kap. 1 § ÄktB föreskrivs beträffande *vigselproceduren* att äktenskap ingås genom vigsel i närvaro av släktingar eller andra vittnen. Minst två personer skall vara närvarande som vittnen. Enligt 2 § första stycket samma kapitel skall kvinnan och mannen samtidigt vara närvarande vid vigseln. De skall var för sig på fråga av vigselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigselförrättaren skall därefter förklara att de är makar.

Behörig att vara *vigselförrättare* är som redan nämnts präst i Svenska kyrkan, sådan präst eller annan befattningshavare i ett annat trossamfund som har förordnande enligt lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan, lagfaren domare i tingsrätt eller den som länsstyrelsen har förordnat (4 kap. 3 § ÄktB). Länsstyrelsens förordnande avser numera såväl behörighet att förrätta vigsel som behörighet att registrera partnerskap enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.¹⁰ Behöriga är vidare bl.a. vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen (se avsnitt 2.2.10).

¹⁰ Prop. 2005/06:58, bet. 2005/06:LU22, rskr. 2005/06:179.

Innan vigsel förrättas skall vigselförrättaren förvissa sig om att hindersprövning har skett inom fyra månader före den planerade vigseln och att inget hinder har framkommit (4 kap. 5 § ÄktB).

Vid vigsel gäller i övrigt föreskrifterna i kyrkohandboken eller andra föreskrifter för Svenska kyrkan, om vigsel förrättas av en präst i den kyrkan, den ordning som gäller inom annat trossamfund, om vigseln förrättas av en präst eller någon annan i ett sådant samfund samt föreskrifter som meddelas av regeringen för andra fall (4 kap. 6 § ÄktB). Frågan om vilken vigselform som skall användas av varje kategori vigselförrättare regleras således inte i ÄktB utan genom särskilda bestämmelser på annat håll. En vigselförrättare kan inte välja en annan vigselform än den som gäller för hennes eller hans kategori.

Efter vigseln skall vigselförrättaren genast lämna makarna ett bevis om densamma (4 kap. 7 § första stycket ÄktB).¹¹

Enligt 4 kap. 8 § ÄktB skall vigselförrättaren genast sända underrättelse om vigseln till *Skatteverket*. Underrättelsen ligger till grund för ändring av uppgift i folkbokföringsregistret. Skatteverket skall härvid kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning och att vid denna prövning något hinder mot äktenskapet inte kommit fram. Om en sådan prövning inte har förekommit eller om vigseln har förrättats trots att det vid prövningen kommit fram hinder mot äktenskapet, skall Skatteverket sända underrättelse om förhållandet till den som skall anmäla eller pröva frågor om disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller entledigande beträffande vigselförrättaren. I de fall där allmän åklagare kan föra talan om äktenskapets upplösning skall Skatteverket även underrätta denne (jfr 5 kap. 5 § ÄktB). Eftersom Skatteverket endast skall registrera giltiga äktenskap kontrollerar verket också att vigselförrättaren har varit behörig.

2.2.4 Vigsel förrättad av präst i Svenska kyrkan

Som framgått innehåller ÄktB endast vissa grundläggande bestämmelser om vigsel. För vigsel som förrättas av präst i Svenska kyrkan gäller i övrigt Svenska kyrkans interna föreskrifter.

Beslut av präster inom Svenska kyrkan om förrättande av vigsel får överklagas hos en länsrätt inom vars domkrets kvinnan eller mannen är folkbokförd. Prövningstillstånd krävs för överklagande till kamrarrätten (15 kap. 2 § andra och tredje stycket ÄktB).

¹¹ Det ankommer på regeringen att meddela föreskrifter om i vilka fall särskilt protokoll skall föras över vigslar (4 kap. 7 § andra stycket ÄktB).

Det bör noteras att det inte finns någon författningsreglerad skyldighet för präster i Svenska kyrkan att ställa sig till förfogande som vigselförrättare.¹² Om en sådan präst på förfrågan vägrar att förrätta en vigsel, t.ex. på grund av samvetsbetänkligheter av visst slag, har hon eller han inte fattat ett enligt ÄktB överklagbart beslut. Sådant beslut föreligger däremot om den präst som först har förklarat sig villig att förrätta vigseln därefter vägrar att genomföra förrättningen t.ex. på grund av att hon eller han funnit någon brist i hindersprövningen.¹³

2.2.5 Vigsel förrättad av befattningshavare inom andra trossamfund

Av 1 § lagen om rätt att förrätta vigsel inom andra trossamfund än Svenska kyrkan framgår att berörda trossamfund kan ges *tillstånd att förrätta vigsel*, om samfundets verksamhet är varaktig och samfundet har en sådan organisation att det på goda grunder kan antas att ÄktB:s bestämmelser om vigsel och därmed sammanhängande åtgärder kommer att iakttas. Frågor om tillstånd prövas av Kammarkollegiet efter ansökan av samfundet. Ett tillstånd gäller tills vidare.

Ett fyrtiotal trossamfund har vigselstillstånd, bl.a. Romersk-katolska kyrkan i Sverige, Svenska Missionskyrkan, Svenska Baptistsamfundet, Pingstförsamlingarnas Vigselnämnd, Judiska Församlingarnas i Sverige Centralråd samt flera ortodoxa och muslimska samfund.

Har tillstånd givits, får vigsel inom samfundet förrättas av den som *särskilt förordnats* att vara *vigselförrättare*. Enligt 2 § nämnda lag får Kammarkollegiet, efter ansökan av ett trossamfund som har fått tillstånd att förrätta vigsel, förordna en präst eller någon annan befattningshavare inom samfundet att vara vigselförrättare. Innan en person förordnas till vigselförrättare skall Kammarkollegiet pröva att hon eller han har de kunskaper som behövs för uppdraget. Kammarkollegiet får uppdra åt trossamfundet att utföra denna prövning. Ett förordnande att vara vigselförrättare gäller tills vidare, om det inte har begränsats att gälla till en angiven dag.

¹² I 4 kap. 4 § ÄktB föreskrevs tidigare att en kvinna och en man som skulle vigas inom Svenska kyrkan hade rätt att välja den präst inom kyrkan som de själva önskade och som var villig att viga dem. Vidare gällde att de hade rätt till vigsel i en församling som någon av dem tillhörde. Bestämmelsen upphörde att gälla vid utgången av år 1999. I prop. 1998/99:38 s. 252 konstaterade regeringen att det efter relationsändringen mellan staten och Svenska kyrkan inte borde finnas en lagstadgad skyldighet för präster och församlingar i Svenska kyrkan att stå till förfogande för kyrklig vigsel.

¹³ Jfr Tottie, L., Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m., 1990, s. 529–530.

I 3 § samma lag finns bestämmelser om *återkallelse* av tillstånd respektive förordnande. Uppfyller ett trossamfund som fått tillstånd att förrätta vigsel inte längre de redovisade kraven skall Kammarkollegiet återkalla tillståndet. Uppfyller en vigselförrättare inte längre de krav som uppställs för ett förordnande eller missköter denne sin uppgift, skall Kammarkollegiet återkalla förordnandet att vara vigselförrättare. I samband med en sådan återkallelse skall det även utredas om det finns grund för att återkalla samfundets tillstånd att förrätta vigsel. Slutligen skall ett förordnande att vara vigselförrättare återkallas av Kammarkollegiet, om samfundet begär det. Om en vigselförrättare avlider, skall samfundet snarast anmäla detta till Kammarkollegiet. Kollegiets beslut om tillstånd och förordnande respektive återkallelse av dessa får inte överklagas (5 §).

Vad som närmare gäller vid en vigsel regleras genom respektive trossamfunds interna föreskrifter. Kammarkollegiets tillstånd att förrätta vigsel och förordnande av vigselförrättare innebär inte att det föreligger någon vigselkyldighet för trossamfunden och deras vigselförrättare. I sammanhanget bör också påpekas att beslut av en vigselförrättare inom annat trossamfund än Svenska kyrkan om förrättande av vigsel inte kan överklagas enligt ÄktB.

2.2.6 Vigsel förrättad av domare eller särskilt förordnad vigselförrättare

Förordningen (2006:214) med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som förrättas av domare eller särskilt förordnad förrättare innehåller bestämmelser om borgerlig vigsel och registrering av partnerskap. Bestämmelserna som rör partnerskap redovisas i avsnitt 2.3.3. Såväl domare som särskilt förordnade vigsel- och registreringsförrättare (i det följande vigselförrättare) är skyldiga att förrätta vigslar.

När en vigsel skall ske inför en domare förrättas den av lagmannen eller någon annan domare som lagmannen utser. En domare är inte skyldig att förrätta vigsel på annan tid än under tjänstetid eller på annan plats än domstolens kansli. Det är dock inget som hindrar att vigseln sker på annan tid eller plats om domaren går med på detta. För särskilt förordnad vigselförrättare bestämmer länsstyrelsen tjänstgöringstiden (2 §). Tid och plats för vigseln bestäms av vigselförrättaren efter samråd med det blivande brudparet (3 §).

Förordningen innehåller också föreskrifter om vilka ord vigselförrättaren skall rikta till kvinnan och mannen. Det finns två olika alternativ. Den kortare varianten innebär att förrättningen enbart innehåller de för en giltig vigsel konstitutiva momenten, dvs. att vigselförrättaren frågar först mannen och sedan kvinnan om de vill ingå äktenskap med varandra samt att hon eller han därefter förklarar dem för äkta makar (se 4 och 5 §§). Härutöver finns särskilda bestämmelser om protokoll (8 och 9 §§).

Av förordningen framgår vidare att vigselförrättare som har förordnats av länsstyrelsen har rätt till *ersättning* med 110 kr för varje vigsel som hon eller han förrättat. Har vigselförrättaren samma dag förrättat mer än en vigsel utgör dock ersättningen 30 kr för varje vigsel utöver den första (10 §). Ersättningsnivåerna har varit oförändrade sedan år 1988. Ersättningen betalas ut av länsstyrelsen efter ansökan av vigselförrättaren (11 §).

Beslut av lagfarna domare i tingsrätter eller av särskilt förordnade vigselförrättare om förrättande av vigsel får *överklagas* hos länsstyrelsen, vars beslut i frågan får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten (15 kap. 3–4 §§ ÄktB).

Länsstyrelsens beslut om förordnande av vigselförrättare får överklagas hos regeringen (15 kap. 5 § ÄktB).

2.2.7 Ogiltig vigsel

Av 4 kap. 2 § andra stycket ÄktB framgår att en vigsel är *ogiltig* om inte följande krav har uppfyllts.

- Kvinnan och mannen skall ha varit samtidigt närvarande vid vigseln.
- De skall uttryckligen ha samtyckt till äktenskapet.
- Vigselförrättaren skall ha förklara att de är äkta makar.
- Vigselförrättaren skall ha varit behörig att förrätta vigsel.

Ett ogiltigt äktenskap saknar helt rättsverkningar. En vigsel som är ogiltig får emellertid *godkännas av regeringen* om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av kvinnan eller mannen eller om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne (4 kap. 2 § tredje stycket ÄktB). Regleringen syftar närmast

på fel i vigselförrättningen av rent förbiseende.¹⁴ Godkännande har ansetts i första hand komma i fråga då något fel i vigselförfarandet har förekommit och kontrahenterna kan anses ha förlitat sig på att vigseln varit giltig.¹⁵ Om en ogiltig vigsel godkänns av regeringen anses äktenskapet ha bestått alltsedan vigseln.

Andra fel eller brister i förrättningen eller förfarandet än nyss berörda leder inte till att vigseln är ogiltig. Exempelvis är en vigsel giltig trots att den har förrättats utan att hindersprövning har ägt rum. Vissa s.k. upplösande äktenskapshinder skall dock leda till äktenskapsskillnad snarast möjligt (jfr avsnitt 2.2.8). Vidare är en vigsel giltig även om vittnen inte har varit närvarande vid denna.

2.2.8 Äktenskapsskillnad

Är makarna ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. Denna skall föregås av betänketid, om båda makarna begär det eller om någon av dem varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad (5 kap. 1 § ÄktB). Vill bara en av makarna att äktenskapet skall upplösas, har den maken rätt till äktenskapsskillnad endast efter betänketid (5 kap. 2 § ÄktB).

Betänketiden inleds när makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad eller när den ena makens yrkande om äktenskapsskillnad delges den andra maken. Har betänketiden löpt under minst sex månader, skall dom på äktenskapsskillnad meddelas om någon av makarna då framställer ett särskilt yrkande om det. Har ett sådant yrkande inte framställts inom ett år från betänketidens början, har frågan om äktenskapsskillnad fallit. Avvisas en begäran om äktenskapsskillnad eller avskrivs målet, upphör betänketiden (5 kap. 3 § ÄktB).

I några särskilda fall är *omedelbar äktenskapsskillnad* möjlig trots att betänketid borde gälla enligt nyss redovisade huvudregler. Det sagda gäller om makarna lever åtskilda sedan minst två år. Då har var och en av dem rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid (5 kap. 4 § ÄktB).

En make har vidare rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder

¹⁴ Se SOU 1964:35 s. 100.

¹⁵ Prop. 1968:136 s. 82 f.

utan behörig myndighets tillstånd. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskaps-skillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst. Föreligger tvegifte, har dessutom var och en av makarna i det *tidigare* äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskaps-skillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av partnererna då var gift (5 kap. 5 § första stycket ÄktB).

Åklagaren tillvaratar det allmännas intresse av att äktenskap som inte är önskvärda blir upplösta. Åklagarens talerätt i ovan berörda situationer regleras i 5 kap. 5 § tredje stycket ÄktB.

Ett äktenskap är upplöst när en dom på äktenskaps-skillnad vinner laga kraft (5 kap. 6 § ÄktB). Ända fram till den tidpunkten kan en make återkalla sin ansökan om eller sitt samtycke till äktenskaps-skillnad.

Äktenskapsmål, dvs. mål om äktenskaps-skillnad och mål där talan förs om fastställelse av att ett äktenskap består eller inte består, tas upp av tingsrätten i den ort där kvinnan eller mannen har sitt hemvist. Har ingen av dem sitt hemvist här i landet, tas målet upp av Stockholms tingsrätt (14 kap. 1§ och 3 § ÄktB). Förutsättningarna för att äktenskapsmål skall få tas upp av svensk domstol regleras emellertid inte i ÄktB utan i andra författningar (jfr avsnitt 2.2.10).

2.2.9 Äktenskapets rättsverkningar

Äktenskapet kan ses som ett avtal mellan makar i den meningen att ett giltigt äktenskap förutsätter båda makarnas gemensamma viljeförklaring vid ingåendet. Äktenskapet är emellertid också ett statusförhållande, vars tillkomst beror av myndighets beslut. Av det föregående framgår att äktenskapet får rättslig verkan som ett statusförhållande genom vigsselförrättarens förklaring. Även äktenskapets upphörande förutsätter myndighets beslut. Med äktenskapets rättsverkningar avses äktenskapets rättsliga innehåll, dvs. makarnas rättigheter och skyldigheter på grund av äktenskapet.

Med äktenskap följer ett stort antal rättsverkningar i personliga och andra hänseenden. I ÄktB finns ett omfattande regelsystem som reglerar makarnas inbördes rättigheter och skyldigheter såväl

under bestående äktenskap som i samband med dess upplösning på grund av äktenskapsskillnad eller den ene makens död. Äktenskapet har dessutom viktiga rättsverkningar i förhållande till tredje man. Även i denna del finns vissa bestämmelser i ÄktB. Ett äktenskap får emellertid också rättsverkningar enligt ett stort antal andra författningar genom att bestämmelser i dessa anknyter till äktenskapet eller till begreppet makar. Sådana bestämmelser finns t.ex. i namnlagen (1982:670), föräldrabalken och jordabalken.¹⁶ I det följande begränsas redovisningen till en kort presentation av ÄktB:s reglering om makars ekonomiska förhållanden.

I 6 kap. ÄktB finns bestämmelser om *underhållsskyldighet* mellan makar under äktenskapet och efter äktenskapsskillnad. Enligt dessa bestämmelser skall makar, var och en efter sin förmåga, bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov skall tillgodoses. En make är skyldig att ge den andre maken de pengar som behövs, om det som den maken skall bidra med inte räcker till makens personliga behov eller för de betalningar som hon eller han annars ombesörjer för familjens underhåll (6 kap. 1–2 §§ ÄktB). Efter äktenskapsskillnad är utgångspunkten att vardera maken svarar för sin försörjning. I två olika fall kan dock underhållsskyldighet föreligga (se 6 kap. 7 § ÄktB).

Makars *egendomsförhållanden* regleras i 7 kap. ÄktB. Som tidigare nämnts är huvudprincipen i ÄktB att varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder (1 kap. 3 § ÄktB). Den egendom som en make har kan vara giftorättsgods eller enskild egendom. Vad som är enskild egendom framgår av 7 kap. 2 § ÄktB. Exempelvis kan makar eller blivande makar genom äktenskapsförord bestämma att egendom som tillhör eller tillfaller någon av dem skall vara dennes enskilda egendom. Om egendomen inte är enskild, är den giftorättsgods (7 kap. 1 § ÄktB). När äktenskapet upplöses skall makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. Makarna skall enligt huvudregeln dela lika på deras sammanlagda giftorättsgods efter avdrag för skulder. Vad en make har som enskild egendom får den maken däremot som regel behålla.¹⁷ Vidare regleras vissa s.k. rådighetsinskränkningar i 7 kap. 5–8 §§ ÄktB, vilka utgör undantag från grundprincipen att varje make ensam bestämmer över sin egendom. Samtycke krävs bl.a. när en make skall göra sig av med en fastighet som är hennes eller hans giftorättsgods.

¹⁶ Jfr Partnerskapskommitténs betänkande SOU 1993:98, bilagorna 5 och 6, som innehåller en redogörelse för ett stort antal bestämmelser som anknyter till äktenskap och makar.

¹⁷ Beträffande bodelning, se 9-12 kap. ÄktB.

När det gäller *gåvor* mellan makar finns särskilda bestämmelser i 8 kap. ÄktB. Av regleringen framgår bl.a. att en gåva mellan makar blir gällande mot givarens fordringsägare först sedan den har registrerats vid domstol. Till skillnad från var som gäller i allmänhet räcker det således inte att gåvan har kommit i mottagarens besittning. Från kravet på registrering görs undantag om gåvan är en personlig present vars värde inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor.

2.2.10 I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap

Allmänt

Den svenska internationella privat- och processrättsliga regleringen föreskriver under vilka förutsättningar svensk domstol eller myndighet skall befatta sig med en fråga med internationell anknytning och enligt vilket lands lag frågan skall avgöras. Den reglerar också förutsättningarna för att utländska avgöranden skall erkännas eller verkställas här. Den internationella privat- och processrättsliga lagstiftningen består dels av allmänna regler som gäller i förhållande till alla stater, dels av reglering som gäller i förhållande till vissa stater. De senare har tillkommit efter internationella överenskommelser och tar över de allmänna reglerna i den mån det föreligger en konflikt mellan systemen. Flera frågor regleras emellertid inte i lag utan istället utgör praxis rättskälla.

Vissa internationella frågor rörande äktenskap m.m. regleras numera genom Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (*den nya Bryssel II-förordningen*). Förordningen innehåller bl.a. bestämmelser om domsrätt och erkännande av domar i fråga om äktenskaps upplösning. Däremot finns det inte några bestämmelser som rör ingående av äktenskap. Bryssel II-förordningen är direkt tillämplig och till alla delar bindande för alla EU:s medlemsstater utom Danmark.¹⁸ Den har således företräde framför rent nationella regler. I förhållandena mellan EU:s medlemsstater ersätter förordningen som regel sådana vid förordningens ikraftträdande gällande konventioner som ingåtts mellan två eller

¹⁸ Jfr ingresspunkt 31.

flera medlemsstater och som avser frågor som regleras i förordningen. Bryssel II-förordningen har sålunda företrädare framför vissa multilaterala konventioner. Som exempel kan anges Haagkonventionen av den 1 juni 1970 om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader (jfr artikel 60). Förordningen är emellertid inte till alla delar tillämplig i de inbördes förhållandena mellan de nordiska länderna, eftersom både Finland och Sverige har avgivit en förklaring som innebär att bestämmelserna i 1931 års nordiska äktenskapskonvention äger företräde.¹⁹

Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, den s.k. *Bryssel I-förordningen*, bör också nämnas i sammanhanget. Den förordningen har ersatt den s.k. Brysselkonventionen.²⁰ Av artikel 1.2 i förordningen framgår att förordningen inte är tillämplig på bl.a. makars förmögenhetsförhållanden. Däremot finns i artikel 5.2 en domsrättsregel som omfattar underhållstvister mellan makar. Enligt den bestämmelsen kan talan om underhållsskyldighet mot den som har hemvist i en medlemsstat väckas i en annan medlemsstat, närmare bestämt vid domstolen i den ort där den underhållsberättigade har sitt hemvist eller vanliga vistelseort. Bryssel I-förordningens domsrättsregler gäller vid underhållstvister så fort som svaranden har sitt hemvist i en annan EU-stat (artikel 2.1).

Vid underhållstvister mellan makar gäller vidare Luganokonventionen som införlivats med svensk rätt genom lagen (1992:794) om Luganokonventionen. Denna konvention är en spegelbild av Brysselkonventionen och gäller numera endast i förhållandet mellan å ena sidan Sverige och övriga EU-länder och å andra sidan EFTA-staterna Island, Liechtenstein, Norge och Schweiz.

1931 års nordiska konvention har tillträtts av Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige och har införlivats med svensk rätt genom förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (*NÄF*). Förordningen reglerar bl.a. frågor om domsrätt, tillämplig lag och erkännande av avgörande från andra nordiska länder i fråga om äktenskaps ingående och upplösning.

¹⁹ Jfr artikel 59 och bilaga VI till Bryssel II-förordningen.

²⁰ *Brysselkonventionen* – om domstols behörighet och verkställighet av domar på privaträttens område – gäller i Sveriges sedan den 1 januari 1999, se lagen (1998:358) om Brysselkonventionen. Eftersom Bryssel I-förordningen inte gäller för Danmark är Brysselkonventionen alltså tillämplig i förhållande till detta land.

Svenska fristående eller autonoma bestämmelser, dvs. regler som gäller då några konventionsbundna bestämmelser inte är tillämpliga, finns i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL). Lagen innehåller huvudsakligen regler om svensk domsrätt, tillämplig lag och erkännande av främmande avgöranden avseende bl.a. äktenskaps ingående och upplösning.

I 7 kap. IÄL behandlas vissa allmänna internationellt privaträttsliga spørsmål. Dessa regler anses vara vägledande inom den svenska internationella privaträtten i stort, dvs. även utanför nämnda lags tillämpningsområde. Bland annat anses den som är bosatt i viss stat ha *hemvist* där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande (jfr 7 kap. 2 § IÄL). En person som har dubbla medborgarskap, varav det ena är svenskt, torde alltid kunna åberopa svenskt medborgarskap. Är en person statslös likställs denne med medborgare i den stat där hon eller han har hemvist eller, om hemvist saknas, där hon eller han har sin vistelseort. Politisk flykting jämställs med medborgare i den stat där hon eller han har hemvist (7 kap. 3 § IÄL).

Vidare gäller att bestämmelse i främmande lag eller beslut som meddelats av myndighet i främmande stat inte får tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket, *ordre public* (7 kap. 4 § IÄL).

Svensk hindersprövning inför svensk vigsel

Vill en kvinna och en man ingå äktenskap inför en svensk myndighet, skall det enligt 1 kap. 1 § första stycket IÄL prövas om det finns något *hinder* mot *äktenskapet* enligt svensk lag. Med svensk myndighet avses härvid samtliga vigselförrättare vars behörighet grundas på svenska bestämmelser. De anses i sin funktion fullgöra svensk myndighetsutövning (11 kap. 6 § tredje stycket RF).

Av 1 kap. 1 § andra stycket IÄL framgår att även utländsk lag skall beaktas om varken kvinnan eller mannen är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige. Utöver frånvaron av svenska äktenskaps-hinder krävs då att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en efter eget val angiven stat där hon respektive han antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl, får dock prövningen ske med tillämpning

av enbart svensk lag även i sådant fall.²¹ Enligt förarbetena kan detta undantag bli aktuellt t.ex. när det är svårt eller omöjligt att fastställa innehållet i viss utländsk lag, i fråga om asylsökande eller vid ömmande omständigheter såsom graviditet.²²

Svensk vigsel i Sverige

När äktenskap skall ingås inför svensk myndighet här i riket, tillämpas svensk lag i fråga om vigseln (1 kap. 4 § IÄL).

Frågan om vem som enligt svensk rätt är behörig att förrätta vigsel i Sverige samt formerna för vigseln regleras i 4 kap. ÄktB och därtill anslutande författningar (jfr avsnitt 2.2.3). När vigsel förrättas av svensk vigsselförrättare inom riket torde svensk vigselsebehörighet föreligga oavsett kontrahenternas medborgarskap och hemvist.

Svensk vigsel i utlandet

Svensk vigsel, dvs. vigsel förrättad av svensk vigsselförrättare, får i vissa fall äga rum utomlands.

I fråga om *sättet för hindersprövning* gäller då kungörelsen (1973:948) om hindersprövning för vigsel inför svensk vigsselförrättare utom riket. Har hindersprövning gjorts av Skatteverket eller hos myndighet tillhörande Danmark, Finland, Island eller Norge²³, får vigsel äga rum enligt vad som i allmänhet gäller för vigsel enligt svensk lag (2 §). Hindersprövning får också verkställas av svensk beskickning i främmande stat eller av svenskt konsulat i enlighet med vad som föreskrivs i kungörelsen.²⁴

När det gäller *vigsselförrättare* föreskrivs i 1 kap. 5 § första stycket IÄL att regeringen kan bestämma, att med diplomatisk eller konsulär tjänst eller med befattning som präst skall vara förenad behörighet att i främmande stat förrätta vigsel enligt svensk lag. Regeringen kan även genom särskilt förordnande tillerkänna lämplig person sådan behörighet. Det främsta skälet för denna ordning är att svenska medborgare bosatta i vissa andra länder än Sverige skall ha möjlighet att där ingå äktenskap.

²¹ Se även förordningen (2004:146) om utredning angående rätt att ingå äktenskap enligt lagen i annan stat.

²² Se prop. 2003/04:48 s. 53 f.

²³ Jfr 2 § första stycket NÄF.

²⁴ Jfr 3–8 §§ kungörelsen om hindersprövning för vigsel inför svensk vigsselförrättare utom riket.

Regeringen har meddelat ett antal bemyndiganden med stöd av denna bestämmelse. Bland annat har beskickningscheferna vid Sveriges ambassader i ett flertal länder bemyndigats att förrätta vigsel. Bemyndigandena är ofta förenade med varierande förbehåll avseende de blivande makarnas medborgarskap.

Enligt 1 kap. 5 § andra stycket IÅL äger vad som i svensk lag föreskrivs om verkan av att vigselförrättare förfarit oriktigt vid vigsel här i riket eller överskridit sin behörighet motsvarande tillämpning, när svensk vigselförrättare viger i främmande stat. Det sagda innebär att förrättningen är *ogiltig* som *vigsel* om inte formkraven i 4 kap. 2 § första stycket ÅktB är uppfyllda eller om vigselförrättaren inte var behörig att förrätta vigsel (jfr avsnitt 2.2.7). I likhet med vad som gäller för svensk vigsel inom riket påverkas inte vigselns giltighet av att t.ex. hindersprövning inte gjorts.

Svensk hindersprövning och vigsel i internordiska förhållanden

Enligt 1 § första stycket NÄF skall svensk myndighet vid *hindersprövningen* avseende medborgare i annan nordisk stat tillämpa svensk rätt om någon av de trolovade har hemvist i Sverige och om sökanden inte begär att hemlandets lag skall tillämpas. I annat fall skall hindersprövning ske enligt lagen i hemlandet (dvs. det land i vilket sökanden är medborgare).

Andra stycket samma paragraf innehåller en undantagsbestämmelse avseende föräldrars eller förmyndares samtycke till underårigs äktenskap. Med hänsyn till att svensk rätt i fråga om minderåriga kräver länsstyrelsens och inte föräldrarnas eller förmyndarens samtycke, måste svensk hindersprövning respektera de krav på föräldrarnas eller förmyndarens samtycke som uppställs i hemvistlandets lag.²⁵

Har hindersprövning eller lysning ägt rum hos myndighet tillhörande en nordisk stat, kan *vigsel*, så länge hindersprövningen eller lysningen är giltig, förrättas av myndighet tillhörande annan nordisk stat utan ny hindersprövning eller lysning. Detta gäller oavsett om de trolovade är medborgare i en nordisk stat (2 § första stycket NÄF). Det är inte heller relevant om de trolovade har hemvist inom eller utanför norden eller vilket lands lag som tillämpas vid prövningen. Om vigsel gäller i övrigt lagen i den stat vigselmyndigheten tillhör (2 § andra stycket NÄF). En svensk vigselförrättare skall således följa svensk rätt i fråga om själva vigseln.

²⁵ Jfr Michael Bogdans kommentar till bestämmelsen i Karnov.

Utländsk vigsel

Äktenskap kan, under vissa förutsättningar, ingås i Sverige inför utländsk vigselförrättare. Den som enligt främmande lag är behörig att förrätta vigsel får nämligen i fall som regeringen bestämmer viga här i riket med tillämpning av nämnda lag (1 kap. 6 § IÄL). Vissa främmande diplomatiska och konsulära ämbetsmän och präster har meddelats sådana tillstånd. I tillstånden ställs varierande krav på medborgarskap och hemvist.

Beträffande äktenskap som ingåtts i utlandet enligt utländsk rätt finns bestämmelser i 1 kap. 7 § IÄL. Ett äktenskap anses i förevarande fall giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.²⁶ Även i annat fall skall äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där kvinnan och mannen var medborgare eller hade hemvist.

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan enligt 1 kap. 8 § IÄL godkännas av regeringen på ansökan av kvinnan eller mannen eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om synnerliga skäl föreligger.

Enligt 1 kap. 8 a § IÄL erkänns inte ett äktenskap i Sverige som har ingåtts enligt utländsk lag om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång. Det sagda gäller dock inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet. Bestämmelsen omfattar både äktenskap som ingåtts i Sverige inför utländsk vigselförrättare och äktenskap som ingåtts i utlandet enligt utländsk rätt.

I sammanhanget kan nämnas att Skatteverket i ett folkbokföringsärendande har beslutat att registrera ett i utlandet ingånget äktenskap mellan två personer med samma kön som registrerat partnerskap och således inte som äktenskap i folkbokföringsregistret. Frågan är för närvarande föremål för prövning i kammarrätt sedan Länsrätten i Göteborg avslagit ett överklagande av Skatteverkets beslut.

²⁶ Bestämmelsen är inte tillämplig på vigslar som förrättas av utländska diplomater m.fl. i Sverige; jfr 1 kap. 6 § IÄL.

Äktenskapsmål

Det finns som redan berörts flera författningar som innehåller bestämmelser om svensk domstols internationella behörighet i äktenskapsmål och om erkännande av domar i sådana mål.

Svensk domstols möjlighet att avgöra äktenskapsmål regleras bl.a. i den nya *Bryssel II-förordningen*. Enligt artikel 3 i förordningen skall behörighet att ta upp frågor om äktenskapsskillnad, hemskillnad eller annullering av äktenskap tillkomma domstolarna i den medlemsstat inom vars territorium (1) makarna har hemvist; (2) makarna senast hade hemvist om en av dem fortfarande är bosatt där; (3) svaranden har hemvist; (4) om ansökan är gemensam, någon av makarna har hemvist; (5) sökanden har hemvist, om sökanden har varit bosatt där i minst ett år omedelbart innan ansökan gjordes; eller (6) sökanden har hemvist, om sökanden har varit bosatt där i minst sex månader omedelbart innan ansökan gjordes och dessutom är medborgare där. Härutöver är (7) domstolarna i den medlemsstat där båda makarna är medborgare behöriga. Domsrättsgrunderna är formellt likvärdiga och det råder ingen rangordning bland dem.

Bryssel II-förordningen gäller så fort som någon medlemsstats domstol är behörig enligt den. Endast om ingen medlemsstats domstol är behörig skall behörigheten i varje medlemsstat bestämmas enligt den statens lag (artikel 7.1). Bestämmelser om exklusiv behörighet finns dock i artikel 6. Enligt nämnda artikel får talan *mot* en make som har hemvist i en medlemsstat eller som är medborgare i en medlemsstat väckas vid en annan medlemsstats domstolar endast i enlighet med förordningens domsregler.

Ett yrkande om äktenskapsskillnad mellan makar som är medborgare och har hemvist i ett *nordiskt land* tas enligt 7 § NÄF bl.a. upp i den stat där makarna har sitt hemvist eller där makarna är medborgare. Domsrättsgrunderna i nämnda paragraf sammanfaller med de grunder som anges i artikel 3 i Bryssel II-förordningen. Reglerna är tvingande, och svensk domstol skall därför avvisa ett yrkande om äktenskapsskillnad om det enligt 7 § NÄF skall upptas i ett annat nordiskt land. Vid prövning av berörda äktenskapsskillnader i Sverige skall svensk rätt tillämpas (jfr 9 § första stycket NÄF).

Även om Bryssel II-förordningen som regel skall tillämpas framför nationella regler om domstols behörighet samt erkännande och verkställighet av domar gäller detta inte fullt ut i Norden. För de

nordiska länderna innebär de redovisade reglerna att i förhållandet mellan Sverige och Danmark skall Sverige fortfarande tillämpa NÄF. Genom Finlands och Sveriges reservation till Bryssel II-förordningen är NÄF fortfarande tillämplig mellan dessa länder.

Om ingen domstol eller annan behörig myndighet i EU:s medlemsstater har domsrätt enligt Bryssel II-förordningen och NÄF inte är tillämplig regleras förutsättningarna för ett äktenskapsmåls upptagande av svensk domstol i 3 kap. 2 och 3 §§ IÄL. Regleringen överensstämmer i stort med domsrättsreglerna i Bryssel II-förordningen. Enligt IÄL får ett äktenskapsmål bl.a. upptas om båda makarna är svenska medborgare eller om svaranden har hemvist här i riket.²⁷ Talan om äktenskapsskillnad prövas enligt svensk lag, men äktenskapsskillnad kan vägras under vissa förutsättningar av hänsyn till innehållet i utländsk lag (se 3 kap. 4 § IÄL).

Bestämmelser om *erkännande i Sverige av utländska äktenskapsskillnader* finns vidare bl.a. i Bryssel II-förordningen, NÄF samt lagen (1973:943) om erkännande av vissa utländska äktenskapsskillnader och hemskillnader, vilken grundar sig på 1970 års Haagkonvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader. Konventionen har tillträtts av såväl vissa länder inom EU som länder utanför EU. I de fall där erkännande inte regleras av någon internationell överenskommelse prövas ett utländskt skilsmässobesluts giltighet i Sverige enligt IÄL.

Enligt artikel 21.1 i Bryssel II-förordningen skall en dom som har meddelats i en medlemsstat erkännas i de andra medlemsstaterna utan att något särskilt förfarande behöver anlitas. En dom som har meddelats i ett EU-land är således giltig utan särskild prövning i övriga EU-länder. Den får aldrig omprövas i sak (artikel 26). Det sagda innebär att en dom på äktenskapsskillnad från ett annat EU-land utan vidare skall läggas till grund för anteckning i den svenska folkbokföringen. Av artikel 22 framgår dock att en dom på äktenskapsskillnad inte skall erkännas i vissa närmare angivna fall. Detta gäller bl.a. om ett erkännande uppenbart skulle strida mot grunderna för rättsordningen i den medlemsstat där domen görs gällande (*ordre public*). Erkännande av en dom får inte vägras på den grunden att lagen i den medlemsstat där domen görs gällande inte tillåter äktenskapsskillnad under samma omständigheter (artikel 25).

²⁷ I Bryssel II-förordningen saknas motsvarighet till bl.a. 3 kap. 2 § punkten 2 IÄL. Ett äktenskapsmål får enligt nämnda bestämmelse tas upp av svensk domstol om käranden är svensk medborgare och har hemvist här i riket eller tidigare haft hemvist här sedan hon eller han fyllt 18 år.

I fråga om nordiska domar i äktenskapsmål mellan makar som är medborgare och har hemvist i ett nordiskt land gäller 22 § NÄF. Av bestämmelsen framgår att sådana domar, liksom avgöranden avseende ogiltighet eller återgång av äktenskap, skall gälla i Sverige utan särskild stadfästelse och utan prövning av avgörandets riktighet eller den dömande myndighetens behörighet.

1973 års lag om erkännande av vissa utländska äktenskapsskillnader och hemskillnader bygger som redan nämnts på Haagkonventionen den 1 juni 1970 om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader. Enligt denna lag skall ett i en konventionsansluten stat meddelat avgörande om äktenskapsskillnad eller hemskillnad gälla här i riket om makarna har någon av de anknytningar till denna stat som närmare anges i lagen. En sådan anknytning är om svaranden hade hemvist i den främmande staten vid den tidpunkt då talan väcktes eller om båda makarna vid denna tidpunkt var medborgare i den främmande staten (jfr 1–2 §§). Bestämmelserna i Bryssel II-förordningen och NÄF har företräde framför bestämmelserna i 1973 års lag (jfr 11–12 §§). Konventionsländerna utanför EU och Norden berörs dock inte och beträffande dem har Sverige således att tillämpa 1973 års lag.

I de fall där IÄL är tillämplig gäller att ett främmande beslut om äktenskapsskillnad enligt huvudprincipen i 3 kap. 7 § första stycket skall gälla här i riket, om det med hänsyn till makes medborgarskap eller hemvist eller annan anknytning förelåg skälig anledning att talan prövades i den främmande staten. Som inledningsvis har nämnts finns det en bestämmelse om ordre public i 7 kap. 4 § IÄL.

2.3 Registrerat partnerskap

2.3.1 Grundläggande krav för registrering av partnerskap

I 1 kap. 1 § lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen) anges att två personer av samma kön kan låta registrera sitt partnerskap. I likhet med vad som gäller för äktenskap uppställs inte krav på hushållsgemenskap, sexuell relation eller sexuell läggning.

För registrering gäller enligt 2 § i samma kapitel särskilda s.k. *anknytningskrav*. Registrering får ske om en av partnerna har hemvist²⁸ här i landet sedan minst två år eller en av partnerna är svensk

²⁸ Beträffande hemvistbegreppet, se 7 kap. 2 § IÄL (avsnitt 2.2.10).

medborgare med hemvist här i landet. Det ställs sålunda höga krav på anknytning till Sverige för den ena partnern medan det inte ställs några krav alls för den andra partnern. Med svensk medborgare jämföras enligt nämnda bestämmelse medborgare i Danmark, Island, Nederländerna och Norge. Om en av partnerna är medborgare i något av dessa länder ställs således inte något krav på att hemvistet skall ha varat i två år. Huvudskälet till att medborgare i just angivna länder jämföras med svenska medborgare är att länderna har egen partnerskapslagstiftning motsvarande i väsentliga hänseenden den svenska.²⁹

2.3.2 Partnerskaphinder och hinderprövning

Registrering av partnerskap förutsätter att det inte föreligger något s.k. *partnerskaphinder*. Enligt 1 kap. 3 § partnerskapslagen får registrering inte ske beträffande den som är under 18 år eller dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon. Inte heller får halvsyskon registrera partnerskap, men dispens kan meddelas av länsstyrelsen. Slutligen anges att registrering inte får ske av den som är gift eller som redan är registrerad partner. Adoptivförhållande jämföras med biologiskt släktskap vid tillämpningen av reglerna om partnerskaphinder. De som därvid anses som helsyskon får dock registrera sitt partnerskap med varandra efter tillstånd av länsstyrelsen. Partnerskap mellan ett adoptivbarn och adoptivföräldrarnas biologiska barn får således ingås efter tillstånd. Detsamma gäller för partnerskap mellan två adoptivsyskon.

Regleringen om partnerskaphinder motsvarar i princip regleringen om äktenskapshinder i ÄktB. I partnerskapslagen har dock inte upptagits någon motsvarighet till bestämmelsen i 2 kap. 1 § ÄktB att den som är under 18 år får gifta sig efter dispens.

Hindersprövning skall göras av Skatteverket innan registrering sker. Vid prövningen har de bestämmelser i 3 kap. och 15 kap. ÄktB som gäller för förfarandet vid prövning av äktenskapshinder motsvarande tillämpning (1 kap. 4 och 5 §§ partnerskapslagen).

I förarbetena påpekas att partnerna i samband med hinderprövningen bör upplysas om risken för att partnerskapet inte blir gällande utomlands.³⁰

²⁹ Jfr prop. 1999/2000:77 s. 6 ff. Föreskriften tillkom genom en lagändring den 1 juli 2000 (bet. 1999/2000:LU22, rskr. 1999/2000:218). Härefter har även andra länder infört partnerskapslagstiftning eller annan likvärdig lagstiftning, bl.a. Finland och Tyskland.

³⁰ SOU 1993:98, del A, s. 110.

2.3.3 Registrering

Förfarandet vid registrering av partnerskap motsvarar i huvudsak vad som gäller vid borgerlig vigsel. Enligt 1 kap. 6 och 7 §§ partnerskapslagen skall registrering ske i närvaro av vittnen. Vid registreringen skall partnerna samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av registreringsförrättaren ge till känna att de samtycker till registreringen. Registreringsförrättaren skall därefter förklara att de är registrerade partner. Behörig att vara *registreringsförrättare* är lagfaren domare i tingsrätt eller den som länsstyrelsen har förordnat (1 kap. 8 § första stycket partnerskapslagen).³¹

Innan registrering sker skall registreringsförrättaren förvissa sig om att hindersprövningen har skett inom fyra månader före den planerade registreringen och att inget hinder framkommit.³²

Vid registrering gäller särskilda föreskrifter om förfarandet. Eftersom de som förordnas av länsstyrelserna numera har till uppgift att förrätta såväl vigsel som registrering regleras registreringsförrättningen och den borgerliga vigselförrättningen i samma förordning; förordningen med närmare föreskrifter om vigsel och registrering av partnerskap som förrättas av domare eller särskilt förordnad förrättare (jfr avsnitt 2.2.6). Registreringsförrättningen motsvarar i huvudsak den borgerliga vigselförrättningen. Partnerna har liksom blivande makar två olika alternativ att välja mellan. Det kortare innebär att förrättaren endast uttalar de ord som krävs för ett giltigt partnerskap.

Efter registrering skall bevis om registreringen överlämnas till partnerna och Skatteverket underrättas.³³

Beslut om registrering får överklagas hos länsstyrelsen, vars beslut i sin tur får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövnings-tillstånd krävs vid överklagande till Kammarrätten.³⁴

³¹ I paragrafens andra stycke anges att länsstyrelsens förordnande skall avse såväl behörighet att förrätta registrering enligt partnerskapslagen som behörighet att förrätta vigsel enligt ÄktB.

³² 1 kap. 9 § första stycket partnerskapslagen jfr 4 kap. 5 § ÄktB.

³³ 1 kap. 9 § första stycket partnerskapslagen; jfr 4 kap. 7 och 8 § ÄktB.

³⁴ 1 kap. 9 § andra stycket partnerskapslagen; jfr 15 kap. 3 och 4 §§ ÄktB.

2.3.4 Ogiltig registrering

Av 1 kap. 7 § andra stycket partnerskapslagen framgår att en registrering är *ogiltig* om inte följande krav har uppfyllts.

- Partnerna skall ha varit samtidigt närvarande vid registreringen.
- De skall uttryckligen ha samtyckt till registreringen.
- Registreringsförrättaren skall ha förklarat att de är registrerade partner.
- Registreringsförrättaren skall ha varit behörig att förrätta registreringen.

En ogiltig registrering saknar helt rättsverkningar. En sådan registrering får emellertid godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av endera partnern eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne. Regeringen i denna del överrensstämmer med bestämmelserna om ogiltigt äktenskap i ÄktB.

2.3.5 Upplösning av registrerat partnerskap

Enligt 2 kap. 1 § partnerskapslagen upplöses ett registrerat partnerskap genom den ena partnerns död eller genom domstols avgörande. Bestämmelserna i 5 kap. ÄktB har motsvarande tillämpning i fråga om upplösning av registrerat partnerskap (2 kap. 2 § partnerskapslagen). Reglerna om betänketid i samband med äktenskapsskillnad kan därmed vara tillämpliga även vid upplösning av registrerat partnerskap, t.ex. om en av partnerna har vårdnaden om barn under 16 år. På motsvarande sätt som gäller beträffande äktenskap kan allmän åklagare föra tala om upplösning av ett registrerat partnerskap.

Partnerskapsmål, dvs. mål om upplösning av registrerat partnerskap och mål där talan förs om fastställande att ett registrerat partnerskap består eller inte består, får alltid tas upp av svensk domstol om registrering har skett enligt partnerskapslagen. Härigenom garanteras att ett partnerskap som har registrerats enligt denna lag också kan upplösas (2 kap. 3 och 4 §§ partnerskapslagen).

2.3.6 Rättsverkningar av registrerat partnerskap

Enligt 3 kap. 1 § första stycket partnerskapslagen har ett registrerat partnerskap samma rättsverkningar som ett äktenskap med de undantag som anges i kapitlets 3–4 §§.³⁵ Med äktenskapets rättsverkningar avses inte bara sådana som får effekt under äktenskapets bestånd utan också rättsverkningar som får betydelse i samband med att äktenskapet upplöses och därefter. Bestämmelsen tar sikte inte endast på de rättsverkningar som framgår av lag utan också sådana som emanerar från författningar av lägre dignitet. I andra stycket samma paragraf föreskrivs vidare att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar tillämpas på motsvarande sätt på registrerat partnerskap och registrerad partner om inte annat följer av undantagsreglerna i nyss nämnda bestämmelser.

I princip *alla* regler med anknytning till äktenskap skall således tillämpas på registrerat partnerskap. Detta gäller oavsett om regleringen innefattar egentliga rättsverkningar eller om det är fråga om andra bestämmelser med anknytning till äktenskap, t.ex. regler av mer eller mindre rent administrativ karaktär såsom skyldighet att lämna uppgifter i olika sammanhang. Även *svenska* internationella privat- och processrättsliga bestämmelser av betydelse för verkningar av äktenskap skall tillämpas på motsvarande sätt för registrerade partnerskap om inte undantagsreglerna är tillämpliga (se nedan beträffande NÄF). Det sagda gäller oavsett om det rör sig om internationella privat- och processrättsliga regler vilka ensidigt utformats av den svenska lagstiftaren eller härrör ur en konvention. I sammanhanget bör påpekas att den nya Bryssel II-förordningen inte är tillämplig på registrerat partnerskap och inte heller Bryssel I-förordningen och Luganokonventionen.³⁶ För partnerskap gäller vidare internationella privat- och processrättsliga bestämmelser även om de inte uttryckligen nämner äktenskap respektive makar och oavsett om det rör sig om domsrättsregler, lagvalsregler eller regler om erkännande och verkställighet av främmande avgöranden.³⁷ Som exempel kan nämnas lagen (1990:272) om internationella frågor rörande

³⁵ I 3 kap. 2 § partnerskapslagen föreskrevs tidigare att registrerade partner inte fick anta adoptivbarn eller utses att i egenskap av särskild förordnad förmyndare gemensamt utöva vårdnaden om underårig. Undantaget togs bort ur lagen den 1 februari 2003 (se prop. 2001/02:123, bet. 2001/02:LU27, rskr. 2001/02:304). I bestämmelsen, som upphävdes den 1 juli 2005, föreskrevs också att lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen inte gällde för registrerade partner (se prop. 2004/05:137, bet. 2004/05:LU25, rskr. 2004/05:284).

³⁶ Jfr avsnitt 2.2.10.

³⁷ Jfr Bogdan, M., SvJT 1994 s. 780 ff.

makars och sambors förmögenhetsförhållanden. Det finns dock särskilda bestämmelser i partnerskapslagen om svensk behörighet vid registrering av partnerskap samt i fråga om partnerskapsmål (jfr avsnitt 2.3.7).

I 3 kap. 3 § partnerskapslagen föreskrivs att bestämmelser som gäller för makar och vars tillämpning innebär en särbehandling av den ene maken endast på grund av dennes kön inte gäller för registrerade partner. Vissa förmåner för änkor som övergångsvis finns kvar gäller därför inte för denna grupp, t.ex. änkelivränta.³⁸ Bestämmelser om faderskapspresumtion, dvs. att en gift man anses vara far till ett barn som hustrun har fött under äktenskapet, är inte heller tillämpliga i fråga om registrerade partner.³⁹

Av 3 kap. 4 § partnerskapslagen framgår att de internordiska reglerna om äktenskap, dvs. bestämmelserna i NÄF, inte gäller för registrerat partnerskap. I förarbetena till lagen⁴⁰ motiverades undantaget bl.a. av att förordningen förutsätter ömsesidighet och att alla nordiska länder då inte hade lagstiftning om registrerat partnerskap. De allmänna internationella privat- och processrättsliga reglerna i svensk rätt ansågs fullt tillräckliga för att reglera de frågor som kunde uppkomma. Av förarbetena framgår vidare att undantaget avser *hela* förordningen, såväl dess bestämmelser om äktenskapets rättsverkningar som dess regler om äktenskapets ingående och upplösning.

2.3.7 I Sverige gällande internationella privat- och processrättsliga regler rörande registrerat partnerskap

Som tidigare redovisats får svensk partnerskapsregistrering som regel endast ske om en av partnerna har hemvist här i Sverige sedan minst två år eller en av partnerna är svensk medborgare med hemvist i Sverige (jfr 1 kap. 2 § partnerskapslagen). Detta krav på *anknytning* till Sverige, som skall beaktas vid hindersprövningen,

³⁸ Lagen (1962:381) om allmän försäkring (LAF) innehöll intill utgången av år 1989 bestämmelser om rätt till *livränta till änka* efter den som avlidit till följd av arbetsskada. Denna särskilda form av livränta har genom lag (1988:882) om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, som trätt i kraft den 1 januari 1990, utmönstrats ur LAF och ersatts av vissa – mer begränsade – generella regler om rätt till livränta till efterlevande make. Av övergångsbestämmelserna till nämnda lagändring framgår emellertid att de äldre bestämmelserna om sådan livränta fortfarande gäller i fall där rätten till livränta grundas på dödsfall till följd av en arbetsskada som har inträffat före ikraftträdandet.

³⁹ Jfr 1 kap. 1 § föräldrabalken.

⁴⁰ Bet. 1993/94:LU28 s.29.

saknar motsvarighet i fråga om äktenskap. Även par, där ingen av parterna har hemvist eller medborgarskap i Sverige, får i princip ingå äktenskap inför svensk myndighet.

Enligt 1 kap. 3 § fjärde stycket partnerskapslagen skall rätten till registrering av ett partnerskap alltid prövas enligt svensk lag. Så länge endast ett fåtal länder har infört lagstiftning om registrerat partnerskap skulle *hindersprövning* enligt utländsk lag nämligen som regel innebära att registrering inte vore möjlig.

Beträffande internationella förhållanden rörande *registreringen* gäller 1 kap. 4–9 §§ IÄL, dvs. samma bestämmelser som gäller i fråga om vigsel (1 kap. 9 § tredje stycket partnerskapslagen). Härav framgår bl.a. att registrering inför svensk myndighet skall ske enligt svensk lag, att partnerskap som registrerats utomlands under vissa förutsättningar erkänns här samt att regeringen får utfärda bemyndiganden att förrätta registreringar utomlands enligt svensk lag och i Sverige enligt utländsk lag (jfr avsnitt 2.2.10).

Registrering av partnerskap i Sverige enligt utländsk lag förutsätter att det främmande landet i fråga infört partnerskapsinstitutet i sin lagstiftning och att en utländsk registreringsförrättare bemyndigats att här i landet registrera partnerskap, vilket förutsätter tillstånd av regeringen. Behörighet att registrera partnerskap enligt svensk rätt i utlandet brukar på motsvarande sätt bygga på en överenskommelse mellan Sverige och det främmande landet.⁴¹

På liknande sätt som ett äktenskap betraktas i Sverige ett i behörig form i Sverige eller utomlands registrerat partnerskap som giltigt även om det ingåtts i strid med föreskrivna partnerskaps hinder.

Av 2 kap. 3 § partnerskapslagen framgår att bestämmelser i lag eller annan författning angående äktenskapsmål även gäller i fråga om *partnerskapsmål*, dvs. mål om upplösning av partnerskap och mål där talan förs om fastställande huruvida ett partnerskap består eller inte. Hänvisningen omfattar förutom materiell svensk äktenskapsrätt även svenska internationellt privat- och processrättsliga regler avseende äktenskapsmål; främst reglerna om svensk domsrätt, tillämplig lag och erkännande av utländska avgöranden i 3 kap. IÄL.

⁴¹ Inför regeringsbeslut om bemyndigande av registreringsförrättare vid utlandsmyndigheter sände Utrikesdepartementet en förfrågan till samtliga myndigheter där vigselbemyndigande fanns och begärde uppgift om värdlandets inställning. Positivt svar inkom endast från Paris, Madrid och Lissabon. Partnerskapsregistrering vid Sveriges ambassad i Lissabon godtogs enbart mellan personer som inte var portugisiska medborgare. Regeringen beslutade den 28 maj 2003 att ge viss utsänd personal vid ambassaderna i Paris, Madrid och Lissabon behörighet att registrera partnerskap mellan svenska medborgare (UD2003/26737/KC, UD2003/26740/KC, UD2003/26743/KC).

Partnerskapsmål får dock med stöd av 2 kap. 4 § partnerskapslagen alltid tas upp av svensk domstol om partnerskapsregistreringen har skett enligt den svenska lagen. Som framgått är föreskrifterna i NÄF inte tillämpliga på registrerat partnerskap.

2.4 Samboförhållande

Enligt 1 § sambolagen (2003:376) definieras sambor som två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. Med sambor avses sambor av såväl motsatt som samma kön. Sambolagen gäller endast sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift eller registrerad partner.

Av samma paragraf framgår vidare att när det i en lag eller annan författning talas om sambor eller personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden eller används liknande uttryck skall detta antas syfta på sambor i nyss angiven mening. Definitionen på sambor är således tillämplig även utanför sambolagens tillämpningsområde. Genom denna föreskrift utsträcks olika bestämmelser i lag eller annan författning till att gälla inte bara förhållanden mellan en kvinna och en man utan också förhållanden där paret har samma kön. Sambolagen gäller endast sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift. I sista stycket nämnda paragraf erinras slutligen om att det som sägs om äktenskap också gäller registrerat partnerskap, vilket följer av regleringen i partnerskapslagen.

Ett samboförhållande upphör om samborna eller någon av dem ingår äktenskap eller partnerskap, om samborna flyttar isär eller om någon av samborna avlider. Ett samboförhållande skall också anses upphöra i vissa andra särskilt angivna fall, bl.a. om en sambo ansöker om förordnande av bodelningsförrättare (jfr 2 § sambolagen).

I 3 § sambolagen definieras samboegendom som bostad och bohag som förvärvats för gemensam användning.⁴² Med bohag avses möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet, dock inte bohag som används uteslutande för den ene sambons bruk (6 §). Till gemensam bostad och bohag räknas inte egendom som används huvudsakligen för fritidsändamål (7 §). I sambolagen finns också bestämmelser om bodelning av samboegendom som i stort sätt följer reglerna för bodelning mellan makar (8–21 §§).

⁴² Vissa undantag följer dock av 4 och 9 §§ sambolagen.

Innehar den ena sambon den gemensamma bostaden med hyresrätt eller bostadsrätt och utgör inte egendomen samboegendom har den andra sambon rätt att med stöd av 22 § sambolagen överta den när samboförhållandet upphör, om den sambon bäst behöver bostaden och ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt. Om samborna inte har eller har haft barn tillsammans, gäller detta dock endast om synnerliga skäl talar för det. I sambolagen föreskrivs vidare vissa inskränkningar i sambors förfoganderätt över sin bostad och sitt bohag som motsvarar bestämmelserna om makes rådgighet över bostad och bohag enligt ÄktB (23–25 §§).

2.5 Regler i föräldrabalken med anknytning till äktenskapsreglerna

2.5.1 Föräldraskap

Föräldrabalkens (FB:s) regler om *faderskap* anknyter till äktenskapsreglerna genom att moderns civilstånd tillerkänns viss betydelse.

Om modern till ett barn är *gift* vid barnets födelse krävs det inte några särskilda åtgärder för fastställande av faderskapet utan det presumeras att den äkta mannen är far. Faderskapspresumtionen gäller även för det fall att en änka föder ett barn inom sådan tid efter mannens död, att barnet kan vara avlat dessförinnan (1 kap. 1 § FB). Däremot gäller inte presumtionen om barnet föds kort tid efter det att en dom på äktenskapsskillnad har vunnit laga kraft.

Faderskapspresumtionen kan hävas av domstol under de förutsättningar som anges i 1 kap. 2 § FB, om det är utrett att modern har haft samlag med annan än mannen under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av en andre. Detsamma gäller om det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen inte är barnets far eller barnet har avlats före äktenskapet eller under det att makarna levde åtskilda och det inte är sannolikt att makarna har haft samlag med varandra under tid då barnet kan vara avlat. Godkänner mannen i äktenskapet skriftligen annan mans, formenliga och av modern godkända, bekräftelse av faderskapet anses det därigenom fastställt att mannen i äktenskapet inte är far till barnet.

Om modern är *ogift* vid barnets födelse måste däremot ett särskilt förfarande tillgripas varigenom faderskapet kan fastslås. Fastställelse av faderskap kan ske antingen genom en faderskapsbekräftelse i föreskriven form⁴³ av den man som anser sig vara barnets far eller genom domstols dom (jfr 1 kap. 3 § FB). I det senare fallet skall rätten förklara en man vara far, om det genom en genetisk undersökning är utrett att han är barnets far. Rätten skall också förklara en man vara far, om det är utrett att han har haft samlag med barnets mor eller att en insemination eller befruktning utanför moderns kropp har skett med hans spermier under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Faderskapet kan dock inte fastställas genom dom för en man som är spermiegivare enligt 6 och 7 kap. lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.⁴⁴ (1 kap. 5 § FB).

Har assisterad befruktning utförts på modern med samtycke av en man som var hennes make eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen skall vid tillämpningen av berörda bestämmelser i 1 kap. 2–5 §§ FB den som har lämnat samtycket anses som far (1 kap. 6 och 8 §§ FB). Om modern är gift, gäller liksom i andra fall en faderskapspresumtion för mannen i äktenskapet. Presumtionen kan hävas av domstolen om han inte har samtyckt till befruktningen eller om det inte är sannolikt att barnet har avlats genom en befruktning som han har samtyckt till. Presumtionen kan vidare hävas om mannen i äktenskapet godkänner en annan mans faderskapsbekräftelse. Som framgått skall faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom om kvinnan är sambo med en man. Bestämmelserna gäller även vid en insemination i egen regi eller i utländsk sjukvård.

I 1 kap. 7 § FB finns en bestämmelse om *moderskapet* då ett barn har avlats genom äggdonation. Enligt denna regel skall den kvinna som föder barnet anses som barnets mor och alltså inte den kvinna som är barnets ”genetiska” mor.

Sedan den 1 juli 2005 får assisterad befruktning med donerade spermier utföras även beträffande en *kvinna som är registrerad partner eller sambo med en annan kvinna*. Som en följd av denna lagändring

⁴³ Se 1 kap. 4 § FB.

⁴⁴ Genom *lagen om genetisk integritet m.m.*, som trädde i kraft den 1 juli 2006, infördes en sammanhållen lag om viss bioteknik på det medicinska området. Lagen innehåller nya bestämmelser om bl.a. genetiska undersökningar och genetisk information. Den innehåller också bestämmelser om *assisterad befruktning*, vilket kan utföras dels i form av insemination, dels i form av befruktning utanför kroppen. Bestämmelser om detta fanns tidigare i lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen (prop. 2005/06:64, bet. 2005/06:SoU16, rskr. 2005/06:219).

infördes i FB en särskild bestämmelse om föräldraskapet till barn som föds i sådana parförhållanden (1 kap. 9 § FB).⁴⁵ Har insemination utförts enligt 6 kap. lagen om genetisk integritet m.m. eller har befruktning av moderns ägg utförts enligt 7 kap. samma lag med samtycke av en kvinna som var moderns registrerade partner eller sambo och är det med hänsyn till samtliga omständigheter sannolikt att barnet har avlats genom inseminationen eller befruktningen, skall den som har lämnat samtycket anses som barnets förälder. Föräldraskapet skall fastställas genom bekräftelse eller dom.

I sammanhanget bör nämnas att assisterad befruktning enligt lagen om genetisk integritet endast får utföras om kvinnan är gift eller sambo och maken eller sambon skriftligen har samtyckt till detta. Vid äggdonation skall ägget ha befruktats av makens eller sambons spermier. I lagen erinras om att det som sägs om make också gäller registrerad partner. Beträffande var behandling får utföras finns vissa begränsningar.⁴⁶

Regeringen beslutade den 3 november 2005 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att överväga om föräldraskapet för en kvinna enligt 1 kap. 9 § FB – i likhet med vad som gäller för faderskap – bör utvidgas till att gälla även vid assisterad befruktning som har skett i utländsk sjukvård och i egen regi (dir. 2005:115). I uppdraget ingick också bl.a. frågan om föräldraskapet för en partner bör presumeras på liknande sätt som faderskapet för en gift man. Uppdraget redovisades i januari månad 2007. I betänkandet *Föräldraskap vid assisterad befruktning* (SOU 2007:3) föreslår utredaren att det skall införas en bestämmelse om föräldraskap för moderns partner (föräldraskapspresumtion) motsvarande den nuvarande faderskapspresumtionen. Den kvinna som är moderns registrerade partner skall således automatiskt anses vara barnets förälder. Föräldraskapspresumtionen skall kunna hävas på motsvarande sätt som en faderskapspresumtion. Vidare föreslås att bestämmelserna om föräldraskap för en kvinna även skall omfatta assisterad befruktning som skett utomlands och insemination i egen regi.

⁴⁵ Prop. 2004/05:137, bet. 2004/05:LU25, rskr. 2004/05:284. Paragrafen har herefter ändrats i samband med att bestämmelser om assisterad befruktning överflyttades till lagen om genetisk integritet m.m., SFS 2006:352.

⁴⁶ Jfr 6 kap 1–2 §§ och 7 kap. 1–4 §§ lagen om genetisk integritet.

2.5.2 Adoption

En adoption innebär att barnet i rättsligt hänseende betraktas som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. Adoptivbarnet och dess avkomlingar tar arv och ärvs såsom om adoptivbarnet var adoptantens eget barn. Genom adoptionen övergår vårdnaden om barnet och skyldigheten att försörja det till adoptanten. Bestämmelser om adoption som genomförs i Sverige finns i 4 kap. FB.

För adoption krävs tillstånd av domstol. Domstolens bedömning skall göras utifrån från principen om barnets bästa. Domstolen får ge sitt tillstånd endast om adoptionen är till fördel för barnet. Dessutom krävs att den som vill adoptera barnet har uppfostrat det eller vill uppfostra det eller att det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen (4 kap. 6 § FB). En adoption kräver som regel samtycke av barnet om det har fyllt 12 år. Även yngre barns inställning skall emellertid beaktas vid bedömningen av om det är lämpligt att adoptionen äger rum. Är barnet under 18 år, krävs normalt samtycke också av barnets föräldrar.⁴⁷ Innan domstolen beslutar skall yttrande inhämtas från socialnämnden (4 kap. 10 § FB).

Den som är *gift* får adoptera endast gemensamt med sin make. Den ena maken får dock adoptera ensam, om den andre vistas på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning. Den ena maken får också adoptera den andra makens barn (biologiskt eller adopterat). Efter en sådan s.k. styvbarnsadoption anses barnet som makarnas gemensamma. Registrerade partner jämställs sedan den 1 februari 2003 med makar när det gäller rätten att adoptera. Andra än makar och registrerade partner får inte adoptera gemensamt. Ensamstående och sambor, oavsett om det rör sig om ett heterosexuellt eller homosexuellt par, får således endast adoptera var för sig.⁴⁸

Vid utländska adoptioner gäller särskilda regler, bl.a. lagen (1971:796) om internationella rättsförhållanden rörande adoption. Lagen innehåller domsrättsregler, lagvalsregler och regler om erkännande av utländska avgöranden om adoption. I förhållande till de nordiska länderna gäller bestämmelserna i NÄF. Härutöver kan nämnas lagen (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och sam-

⁴⁷ Jfr 4 kap. 5, 5 a och 6 §§ FB.

⁴⁸ Jfr 4 kap. 3–4 §§ FB.

arbete vid internationella adoptioner är avsedd att omfatta adoptioner där gifta par med olika kön och ensamstående är adoptanter.

2.5.3 Vårdnad

Bestämmelser om vårdnad finns i 6 kap. FB. Frågor om vårdnad skall alltid avgöras efter vad som är bäst för barnet. Bedömningen är beroende av en prövning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Särskild vikt skall bl.a. fästas vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Vid avgörandet skall hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (jfr 2 a – 2 b §§ FB).

Ett barn står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna om de är gifta med varandra (eller registrerade partner) och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap (eller registrerar partnerskap), står barnet från den tidpunkten under vårdnad av dem båda, om rätten inte dessförinnan har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Gemensam vårdnad består som regel även om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna (6 kap. 3 § FB jfr 3 kap. 1 § partnerskapslagen).

I enlighet med vad som närmare föreskrivs i 6 kap. FB kan vårdnaden om ett barn ändras så att den överflyttas från den ena föräldern till den andra, görs gemensam för båda föräldrarna eller anförtros åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Det senare kan ske bl.a. om en förälder vid utövandet av vårdnaden brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling.

När vårdnadshavare förordnas särskilt, skall domstolen utse någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Två personer kan utses att gemensamt utöva vårdnaden, om de är gifta med varandra, registrerade partner eller är sambor (jfr 6 kap. 10 a § FB). Möjligheten att utse registrerade partner och sambor av samma kön till gemensamma vårdnadshavare infördes genom lagändringar som trädde i kraft den 1 februari 2003.⁴⁹ I det enskilda fallet får hänsyn tas till barnets ålder och utveckling samt den personliga anknytningen till de tilltänkta vårdnadshavarna.

⁴⁹ Jfr prop. 2001/02:123.

3 Kortfattad historik och frågornas tidigare behandling

3.1 Vigsel ur ett historiskt perspektiv

Under tidig medeltid¹ var äktenskapet i Sverige en privat angelägenhet som ägde rum utan inblandning av det allmänna eller kyrkan. Äktenskapet ingicks genom avtal mellan kvinnans och mannens släkter (ätter) och innefattade flera rättshandlingar. Viktigast var fästningen (trolovningen), giftermålet och den s.k. sängledningen. Under processen övergick paret stegvis från de ogiftas till de giftas tillstånd.

Det första steget i giftermålsprocessen var frieriet då mannen anhöll om bruden hos giftomannen, vanligtvis brudens far. Om friaren och giftomannen kom överens bestämdes dagen för fästningsstämman, då trolovningen skulle äga rum. Under fästningen fastslogs avtalet mellan kvinnans och mannens släkter. Det skedde i närvaro av de blivande makarnas anförvanter, som fungerade som vittnen. Avtal om den hemgift som kvinnan skulle ha med sig i boet träffades också under fästningen. Själva giftermålet, som brukade äga rum i kvinnans hem, innebar att giftomannen överlämnade kvinnan till hennes blivande man under uttalande av en formel som tydligt angav den gifta kvinnans position, rättigheter och skyldigheter. Härefter gav sig bröllopsföljet iväg till mannens hus, där själva bröllopsfesten hölls. Festen avslutades med sängledningen, då kvinnan och mannen tillsammans gick till sängs i vittnens närvaro. Först efter sängledningen betraktades äktenskapet som fullbordat. De rättsliga avtal som hade träffats under giftermålsprocessen vann därigenom laga kraft. Det var emellertid endast en del av befolkningen som ingick äktenskap på angivet sätt. Denna ordning var förbehållen socialt och ekonomiskt jämställda par inom samhällets högre skikt, där dess betydelse för egendomsförhållandena gjorde det till en viktig affär mellan de inblandade familjerna. Större delen av befolkningen levde

¹ I svensk historia räknas epoken från ca 1000-talet till 1520-talet till medeltiden.

tillsammans i informella, men likväl stabila och varaktiga, förhållanden, s.k. friloförhållanden. I det dåvarande samhället betraktades dessa parförhållanden som legitima.

Kyrkan ville efterhand alltmer delta, ceremoniellt och normativt, i den viktiga händelse som man ansåg att ett äktenskaps ingående innebar. Under medeltiden ökade också kraven på offentlighet kring giftermålen. Bland annat ville man komma till rätta med hemliga giftermål som ingicks mot familjens vilja och utan vittnen eller ens präst närvarande. Sådana äktenskap var olagliga men samtidigt giltiga och ouplösliga enligt den kanoniska rätten². Regler om lysning och giftermålets offentlighet slog förhållandevis snabbt igenom i landskapslagarna. Däremot verkar det ha varit svårare att ersätta det traditionella giftermålet med en kyrklig ceremoni. Kristna moment, såsom vigsel, inkorporerades emellertid efterhand i giftermålsprocessen. Kompromisser mellan kyrkans lagar, landskapslagar och traditioner försenade framväxten av dagens kyrkliga vigsel som blev social norm först efter reformationen på 1500-talet. Reformationens genomförande i Sverige var i sig av största betydelse för äktenskapsrättens utveckling. Den kanoniska rätten upphörde att gälla och kyrkan förlorade sin självständiga lagstiftningsmakt.

Under lång tid kunde man välja att ingå äktenskap i kyrkan eller enligt den äldre traditionen. Bland allmogen var det vanligast att kyrklig vigsel skedde offentligt, i samband med gudstjänsten och med församlingen närvarande. Efterhand kom dock välbeställda grupper att gifta sig privat men med präst. Det centrala momentet vid den kyrkliga vigseln var de trolovades utväxling av äktenskapslöften följt av en koncensusförklaring. Vigseln föregicks av fästning och hindersprövning.

Först genom giftermålsbalken i 1734 års lag blev kyrklig vigsel obligatorisk i Sverige och därmed ett villkor för äktenskap med full rättsverkan. Kravet på kyrklig vigsel motiverades visserligen av religiösa skäl såsom effektiv kyrkotukt och församlingsdisciplin, men också av praktiska och administrativa fördelar. Före reformen var det vanligt att äktenskap ingicks under så oklara former att många levde i vad de trodde vara riktiga äktenskap men som inte var det. Andra visade sig vara lagligen gifta utan att veta om det. Genom den nya ordningen undveks sådana oklarheter. Vid sidan av den obligatoriska kyrkliga vigseln fanns dock det traditionella sättet

² Enligt kanonisk rätt, dvs. den romersk-katolska kyrkans rättsordning, var makarnas samtycke *ensamt* tillräckligt för att skapa ett giltigt äktenskap. Varken familj eller andra auktoriteter hade laglig bestämmanderätt över två personers giftermål.

att ingå äktenskap kvar. Trolovning med efterföljande könsumgänge gav ända fram till år 1915 upphov till vissa men inte alla av äktenskapets rättsverkningar genom att s.k. ofullkomnade äktenskap ansågs uppkomma därigenom.

Med vigsel i 1734 års lag avsågs en av präst i Svenska kyrkan utförd kyrklig akt. Svensk vigsel enligt luthersk ritual gällde således även för i Sverige bosatta utlänningar, om de ville gifta sig här i riket. Den religionsfrihet som genom 1781 års toleransedikt medgavs främmande kristna trosbekännare kom dock att innefatta rätt för dem att vigas av sina egna präster och enligt sina egna ceremonier. Sådan vigsel fick därmed samma civilrättsliga verkan som vigsel inom Svenska kyrkan. Detsamma torde ha gällt om mosaiska former för äktenskapets ingående enligt de bestämmelser som år 1782 meddelades om mosaiska trosbekännare. Rätten att med laga verkan förrätta vigsel inom främmande trossamfund gjordes genom en förordning år 1873 beroende på Kungl. Maj:ts medgivande.³

De fordringar som kyrkan uppställde för rätten till kyrklig vigsel medförde att röster höjdes med krav på möjlighet till civiläktenskap. Under 1800-talets senare hälft medgavs successivt skilda grupper, som inte ägde rätt till kyrklig vigsel, rätt att ingå äktenskap i borgerlig ordning. Civiläktenskapet hade under denna tid huvudsakligen karaktären av ett s.k. nödäktenskap. Först genom en lag år 1908 om äktenskapets ingående infördes fakultativt civiläktenskap. Härigenom blev den borgerliga ordningen tillåten för alla svenska medborgare.

3.2 Frågornas tidigare behandling

3.2.1 Formerna för ingående av äktenskap

Äldre förarbetsuttalanden

Som framgår av avsnitt 3.1 bygger de civilrättsliga reglerna om vigsel sedan lång tid tillbaka på principen om valfrihet och innebär att äktenskap kan ingås antingen vid en kyrklig ceremoni eller genom s.k. borgerlig vigsel. I förarbetena till 1908 års lag om äktenskapets ingående⁴ diskuterades om giftermål inför borgerlig myndighet borde

³ Jfr prop. 1951:100 s. 90.

⁴ Prop. 1908:2 s. 8 f, lagutskottets utlåtande samma år nr 30 och 37, rskr. nr 57. Jfr lagutskottets utlåtande 1904 nr 30.

bli obligatoriskt för alla. En sådan ordning ansågs på ett klarare sätt ge uttryck för äktenskapet som ett rent borgerligt rättsförhållande men infördes trots detta inte, framför allt med hänvisning till de praktiska olägenheterna. Det var bara kyrkan, som ju var en del av staten, som var representerad över hela landet. Kyrkan ansvarade då också för folkbokföringen och andra administrativa offentliga uppgifter. En ordning med allmänt obligatoriskt civiläktenskap förutsatte att det inrättades särskilda myndigheter.

Under förarbetena till 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning berörde den år 1909 tillsatta utredningen (*Lagberedningen*) åter frågan om möjligheten att alltid kräva borgerlig vigsel.⁵ Enligt Lagberedningen kunde emellertid ett sådant krav bli ett kännbart tvång för många. Statistiska uppgifter visade att det övervägande flertalet föredrog den kyrkliga vigseln. Om den borgerliga formen blev obligatorisk, skulle säkerligen ett stort antal kontrahenter önska erhålla kyrklig välsignelse av sitt äktenskap. Det skulle bli förenat med både omgång och kostnader att anlita både prästen och den borgerliga myndigheten. Lagberedningen framhöll också att det hos oss inte fanns någon motsvarighet till de stridigheter mellan olika kyrkosamfund eller mellan stat och kyrka som i främmande länder kunnat åberopas till stöd för systemet med obligatoriskt civiläktenskap.

År 1920 tillkom ”den nya” giftermålsbalken som ersatte ”den äldre” giftermålsbalken i 1734 års lag och viss annan lagstiftning. 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning arbetades in i den nya giftermålsbalken. Genom äktenskapsreformerna 1915–1920 etablerades äktenskapet som en rent borgerlig angelägenhet, men med statlig vigselbehörighet delegerad till representanter för vissa trosamfund.

Frågan om obligatoriskt civiläktenskap behandlades därefter bl.a. i samband med tillkomsten av 1951 års religionsfrihetslag. *Dissenterlagkommittén* ansåg inte att det fanns anledning att införa borgerlig vigsel som enda legala form för äktenskapets ingående.⁶ De borgerliga vigslarna utgjorde endast en mindre andel av samtliga vigslar och det skulle vara ett alltför radikalt ingrepp att genom införande av obligatoriskt civiläktenskap frånta den kyrkliga vigseln dess rättsverkningar. Enligt kommitténs uppfattning var dessutom det religiösa momentet ägnat att bidra till att stärka den äktenskapliga

⁵ Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken I. Förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning m.m., Stockholm 1913, s. 279 ff.

⁶ SOU 1949:20 s. 131.

gemenskapen. Föredragande departementschefen konstaterade i en proposition till 1951 års riksdag⁷, under återopande av statistiska uppgifter och avgivna yttranden, att frågan om obligatoriskt civiläktenskap i huvudsak hade ett teoretiskt intresse. Frågan om införande av obligatoriskt civiläktenskap drogs åter upp i två motioner som avvisades av särskilda utskottet.⁸ Så länge kyrklig vigsel begagnades i så stor omfattning som statistiken gav vid handen var vårt system enligt utskottets uppfattning mera praktiskt än obligatoriskt civiläktenskap. Det tillgodosåg också den enskildes valfrihet och anknöt till folkets sed. Utskottet framhöll emellertid, att den borgerliga vigseln borde ske på ett sätt som motsvarade vigselns betydelse för kontrahenterna och att antalet borgerliga vigselför rättare borde ökas. Vid ärendets behandling i kamrarna stannade dessa i olika beslut.

Vid 1963 års riksdag yttrande första lagutskottet⁹, i anledning av motioner om införande av obligatoriskt civiläktenskap, att det ringa antalet fall av borgerlig vigsel i vårt land inte kunde tolkas som ett direkt uttryck för allmänhetens principiella inställning till vigselformerna. Det kunde antas, att den kyrkliga formen i många fall valdes av yttre praktiska skäl; i varje församling fanns i regel tillgång till kyrkliga vigselför rättare, medan borgerliga fanns på ett betydligt mindre antal platser. Vidare kunde antas att den kyrkliga formen var mer attraktiv, eftersom vigselceremonin vanligen fick en värdigare inramning. Utskottet tillade att många gånger valdes nog också den kyrkliga formen av ren traditionsbundenhet utan närmare överväganden. Uppenbarligen hade emellertid den kyrkliga vigseln alltså en stark förankring. Detta och den omständigheten att gällande ordning gav valfrihet, visade att frågan om övergång till obligatoriskt civiläktenskap inte utgjorde ett problem som var i behov av en snar lösning. Utskottet avstyrkte motionerna och framhöll därvid vikten av att de båda vigselformerna fick faktisk likställighet genom ökat antal borgerliga vigselför rättare och likvärdiga lokaler för borgerlig vigsel. Riksdagen godkände utskottets utlåtande.

År 1956 tillkallades sakkunniga (*Familjerättskommittén*), med upp gift att företa en allmän översyn av äktenskapslagstiftningen. Kommittén avgav år 1964 betänkandet *Äktenskapsrätt* (SOU 1964:34 och 35). Den konstaterade att en ordning med obligatoriskt civiläktenskap otvivelaktigt skulle innebära ökad omgång och besvär

⁷ Prop. 1951:100 s. 91.

⁸ Utlåt. nr 1/1951 s. 74 f.

⁹ L'U 45/1963 s. 14 ff.

för det stora flertalet och föreslog därför enbart redaktionella ändringar av då gällande bestämmelser.¹⁰ I efterföljande proposition år 1968 förklarade departementschefen att han inte var beredd att vid det tillfället ta upp frågan om en revision av lagstiftningen på detta område.¹¹ Som ett led i strävan att göra den borgerliga vigseln jämställd med den kyrkliga förordade departementschefen att ersättning till särskilt förordnad vigselförrättare skulle utgå av statsmedel. Han förutsatte att kommunerna skulle upplåta värdiga lokaler för vigsel utan särskild kostnad. Kommitténs samlade förslag till ändringar i giftermålsbalken m.fl. författningar ansågs inte kunna läggas till grund för några mer omfattande reformer på familjerättens område. För detta behövdes en ny utredning.¹²

Frågans behandling i samband med 1973 års reform av äktenskapslagstiftningen

År 1969 tillkallades nya sakkunniga (*Familjelagssakkunniga*) för att verkställa utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen. I direktiven angavs vissa allmänna riktlinjer för reformarbetet. En ny lagstiftning borde så långt möjligt vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer och olika moraluppfattningar. Äktenskapet hade och borde ha en central plats inom familjerätten, men man borde försöka se till att den familjerättsliga lagstiftningen inte innehöll några bestämmelser som skapade onödiga svårigheter eller olägenheter för dem som skaffade sig barn eller bildade familj utan att gifta sig. Vidare angavs bl.a. att formerna för ingående och upplösning av äktenskap borde förenklas.

Familjelagssakkunniga lämnade i ett delbetänkande – *Familj och äktenskap 1* (SOU 1972:41) – bl.a. förslag till ändring av giftermålsbalkens regler om äktenskapets ingående och upplösning.

I fråga om formerna för ingående av äktenskap innebar de sakkunnigas förslag att lagen endast skulle reglera de frågor som hade betydelse för äktenskapets giltighet, medan vigsel eller annan högtidlig inramning som kvinnan och mannen kunde vilja ge sitt giftermål lämnades helt utanför. Enligt förslaget skulle äktenskapet ingås genom att kvinnan och mannen gemensamt anmälde att de var ense

¹⁰ SOU 1964:35 s. 96.

¹¹ Prop. 1968:136 s. 81 f.

¹² Vissa begränsade frågor ansågs dock böra lösas genast såsom vissa ändringar av reglerna om äktenskapets ingående och upplösning (prop. 1968:136, bet. 1LU 49, rskr. 394).

om äktenskapet. Anmälan skulle vara skriftlig och lämnas av kvinnan och mannen personligen till den som av regeringen (Kungl. Maj:t), eller myndighet som regeringen bestämde, hade utsetts att motta sådana anmälningar. Hos vissa myndigheter, såsom dåvarande pastors-ämbeten och andra lokala folkbokföringsmyndigheter, försäkringskassor, tingsrätter samt svenska beskickningar och konsulat skulle utses särskilda tjänstemän med uppgift att motta anmälningar, men utan skyldighet att tillhandahålla någon ceremoniell inramning. Uppgiften skulle ingå i deras tjänsteåligganden. Enligt de sakkunniga borde dessutom personer som kunde förväntas ge giftermålet den högtidliga inramning som parterna kunde önska utses som mottagare. Dessa personer, som inte skulle vara skyldiga att ta emot anmälningar, kunde utses bland dem som var vigselförrättare inom trossamfund. De sakkunniga tänkte sig att även andra personer utan anknytning till någon speciell organisation skulle komma i fråga, t.ex. kommunala förtroendemän.

Enligt förslaget skulle anmälan inte mottas, eller om den mottagits omedelbart avvisas, om vissa i lagen närmare angivna förutsättningar inte var för handen. Avvisades inte anmälan skulle bevis om äktenskap ofördröjligen överlämnas till makarna. Konstruktionen innebar att det konstitutiva momentet för äktenskapets uppkomst blev mottagarens godkännande av anmälingen, dvs. det sista ledet i anmälningsförfarandet. De par som ville skulle dessutom kunna få en vigsel eller annan högtidlig inramning.

Det kan tilläggas att de sakkunniga också övervägde en ordning med registrering hos folkbokföringsmyndighet såsom form för äktenskapets uppkomst. Om dubbla förfaranden (för par som önskade en kyrklig eller annan högtidlig inramning av äktenskapets ingående) skulle kunna undvikas krävdes, enligt de sakkunniga, att den för äktenskapets uppkomst grundläggande överenskommelsen även kunde ingås i annat sammanhang än inför registreringsmyndigheten. Ytterligare ett krav var att överenskommelsen kunde godtas och registreras utan att någon av parterna behövde inställa sig hos myndigheten. Samtidigt krävdes att myndigheten hade säkerhet för att överenskommelsen bestod. De sakkunniga fann efter påpekande av olika tillämpningsproblem att vägande skäl talade emot en sådan ordning.¹³

Familjelagssakkunnigas förslag i berörda delar var inte enhälligt. Två av de sakkunniga hade reserverat sig till förmån för bibehållan-

¹³ De sakkunnigas överväganden beträffande formerna för ingående av äktenskap redovisas ingående på s. 145 ff i betänkandet (SOU 1972:41).

de av vigseln. De ansåg bl.a. att det föreslagna systemet var torftigt och föga ägnat att markera att giftermålet är en av de viktigaste händelserna i livet. De fann det också betänkligt att Sverige genom att slopa kravet på vittnens närvaro skulle åsidosätta 1950 års FN-konvention angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap.¹⁴

Föredragande statsrådet anförde i efterföljande proposition (prop. 1973:32 s. 103) att de sakkunnigas förslag hade betydande förtjänster genom att man skulle få ett enhetligt förfarande för ingående av äktenskap grundat på kvinnans och mannens eget handlande, nämligen anmälan av deras överenskommelse att ingå äktenskap. Förslaget stämde väl överens med föredragandens principiella inställning att äktenskapsrätten borde tillhandahålla lösningar på praktiska problem och att dessa regler borde vara utformade på sådant sätt att de kunde accepteras av det stora flertalet människor. Det var neutralt i förhållande till religiösa och andra föreställningar på området. Föredraganden ansåg emellertid att förslaget var oförenligt med nyss nämnda FN-konvention enligt vilken parternas samtycke till äktenskapet skall avges i vittnens närvaro. Om de sakkunnigas förslag skulle genomföras krävdes en kompletterande föreskrift om närvaro av vittnen vid anmälningsstillfället. Efter ett sådant tillägg skulle dock skillnaden i förhållande till reglerna i giftermålsbalken bli så liten att det enligt föredragandens mening inte fanns tillräcklig anledning att överhuvudtaget ändra dessa. Någon saklig ändring av giftermålsbalkens regler om formen för äktenskapets ingående borde därför inte genomföras. Vid frågans behandling i lagutskottet¹⁵ gjordes samma bedömning. Familjelags-sakkunnigas förslag i berörda delar ledde därmed inte till lagstiftning. I stället förenklades det då gällande borgerliga vigselformuläret.¹⁶

¹⁴ Konvention angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap, New York den 10 december 1962 (Sö 1964:29). Konventionsbestämmelserna redovisas i avsnitt 4.1.2.

¹⁵ Bet. LU 1973:20 s. 86 ff.

¹⁶ I andra delfrågor ledde lagstiftningsarbetet till flera ändringar i giftermålsbalken, vilka trädde i kraft den 1 januari 1974 (prop. 1973:32, bet. LU 1973:20, rskr. 256). Familjelags-sakkunnigas översyn av reglerna om underhållsbidrag behandlades i ett senare delbetänkande (SOU 1977:37) som ledde till nya ändringar i giftermålsbalken (prop. 1978/79:12, bet. LU 9, rskr. 99).

Frågans behandling i samband med 1987 års reform av äktenskapslagstiftningen

År 1981 lämnade Familjelagssakkunniga förslag till en ny balk, äktenskapsbalken (ÄktB), som skulle ersätta giftermålsbalken (SOU 1981:85). Betänkandet byggde i vissa delar på utredningens tidigare betänkanden. Utredningen föreslog inte några sakliga ändringar i giftermålsbalkens bestämmelser om vigsel. Vid omdisposition av lagtexten ifrågasatte utredningen om dåvarande uppdelning i kyrklig och borgerlig vigsel borde behållas. Alltsedan tillkomsten av 1915 års lag om äktenskapets ingående och upplösning hade uttrycket vigsel använts som en gemensam benämning på den kyrkliga och borgerliga formen. Uppdelningen hade inte någon rättslig innebörd, men enligt de sakkunniga kunde den ge en felaktig föreställning om att så kunde vara fallet.¹⁷

Familjelagssakkunnigas förslag ledde till att riksdagen år 1987 fattade beslut om att ÄktB skulle ersätta giftermålsbalken.¹⁸ I samband med ÄktB antog riksdagen även en lag som reglerade samboförhållanden i vissa avseenden, lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem (sambolagen).¹⁹ Lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988.

ÄktB innebar betydelsefulla förändringar, främst i fråga om fördelningen av makars egendom vid äktenskapets upplösning. Där emot flyttades giftermålsbalkens regler om äktenskaps ingående och upplösning över till ÄktB huvudsakligen i oförändrat skick. Den nya författningstexten innehöll dock endast begreppet vigsel. Beräffande nuvarande bestämmelser om äktenskap och vigsel, se avsnitt 2.2.

Riksdagens behandling av frågan under senare år

I motioner till riksdagen under senare år har en ordning med obligatoriskt civiläktenskap särskilt förespråkats. En gemensam utgångspunkt har varit att endast en civil vigsel bör vara juridiskt bindande och läggas till grund för de rättigheter och skyldigheter som är förenade med äktenskapet. Den religiösa äktenskapsceremonin skulle därmed bli en enskild angelägenhet. Tankar har också

¹⁷ SOU 1981:85 s. 308 f.

¹⁸ Prop. 1986/87:1, bet. LU 1986/87:18, rskr. 159.

¹⁹ Bestämmelserna i 1987 års lag har numera överförts till sambolagen (2003:376).

framförts om att man borde knyta uppkomsten av ett äktenskap till t.ex. en registrering.

Frågan om att fränkänna den kyrkliga vigseln rättslig betydelse väcktes bl.a. med anledning av att Svenska kyrkan skulle skiljas från staten. Lagutskottet konstaterade år 1998 i sitt av riksdagen godkända betänkande²⁰ att bestämmelserna om vigsel hade mycket gamla traditioner i Sverige och att önskemål om att som giltig vigsel endast erkänna en förrättning inför borgerlig myndighet hade avvisats redan i början av 1900-talet. Utskottet kunde inte se att den av motionären förordade ordningen skulle vara förenad med några särskilda fördelar. För ett bibehållande av den gällande ordningen talade enligt utskottet även att den torde vara väl förankrad hos allmänheten. När lagutskottet med riksdagens godkännande avstyrkte ett liknande yrkande år 1999²¹ påminde utskottet om riksdagens tidigare ställningstaganden i saken och kunde för sin del inte heller se det ändamålsenliga i att fränkänna den kyrkliga vigseln juridisk giltighet.

År 2000, när utskottet på nytt behandlade motsvarande motionsfråga²² – denna gång återopade motionären principen om statens neutralitet i religiösa frågor – hade det enligt utskottets uppfattning inte framkommit skäl att frångå tidigare ställningstaganden från riksdagens sida i fråga om den kyrkliga vigselns rättsliga giltighet. Utskottet hänvisade bl.a. till att lagstiftningen om äktenskaps ingående bygger på den grundläggande principen om valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel och att ett obligatoriskt civiläktenskap skulle tvinga många människor att genomgå två vigselceremonier. Därutöver noterade utskottet att begreppen borgerlig respektive kyrklig vigsel hade ersatts med det gemensamma begreppet vigsel i samband med ÄktB:s ikraftträdande. Att i lagtexten införa begreppet civiläktenskap respektive civil vigsel borde enligt utskottets mening inte komma i fråga. Även i senare betänkanden har utskottet avstyrkt bifall till motioner om obligatoriskt civiläktenskap.²³

Av lagutskottets bet. 2003/04:LU22, som behandlas närmare i nästa avsnitt, framgår att utskottet utgick från att krav på en ordning

²⁰ Bet. 1997/98:LU10.

²¹ Bet. 1998/1999:LU18.

²² Bet. 1999/2000:LU16.

²³ Se t.ex. bet. 2000/01:LU13. Uppsala universitet – Juridiska fakultetsnämnden, Lunds universitet – Teologiska fakulteten, Islamiska Samarbetsrådet och Sveriges Kristna Råd har yttrat sig på lagutskottets begäran i frågan om civiläktenskap. En sammanställning av remissvaren har tagits in som bilaga till nämnda betänkande. Jfr även bet. 2001/02:LU8.

med civiläktenskap skulle beaktas av regeringen vid utarbetandet av direktiven till förevarande utredning. I senare betänkande avslås motionsyrkanden med krav på ändringar i äktenskapslagstiftningen, bl.a. såvitt gäller formerna för ingående av äktenskap, med hänvisning till pågående utredningsarbete.²⁴

3.2.2 Utvecklingen av homosexuellas rättigheter

Kort bakgrund

Under medeltiden dominerade kyrkans syn på sexualitet, nämligen att sexualitet endast fick förekomma inom äktenskapet mellan en kvinna och en man och då i barnalstrande syfte. Protestantismens genombrott innebar inte någon förändring. Reformationen hyllade äktenskapet och inom ramen för detta fruktsamheten. Detta var den enda godkända sexualiteten. Protestantismen kunde, liksom katolicismen, inte acceptera homosexuella beteenden. Under lång tid framöver ansågs homosexualitet som något brottsligt.

Fram till år 1944 var sexuella relationer mellan personer med samma kön, såväl mellan kvinnor som mellan män, förbjudna enligt svensk lag. När detta förbud upphävdes, ersattes det med en minimiålder för frivilliga homosexuella relationer. Denna åldersgräns var dock högre än den som gällde för motsvarande heterosexuella förbindelser. År 1978 ändrades brottsbalkens bestämmelser så att samma nedre åldersgräns kom att gälla för såväl heterosexuella som homosexuella förbindelser.

Utvecklingen av homosexuellas rättigheter på främst det familjerättsliga området redovisas i det följande.

Grundläggande ställningstagande av riksdagen

Riksdagen har vid åtskilliga tillfällen behandlat spörsmål rörande homosexuell samlevnad. Första gången frågan om homosexuellas rättigheter var föremål för närmare uppmärksamhet var år 1973 då riksdagen behandlade vissa förslag till ändringar i giftermålsbalken (jfr avsnitt 3.2.1). I den proposition som låg till grund för de föreslagna lagändringarna²⁵ berördes inte frågan om homosexuell samlevnad. Däremot togs frågan upp i det sammanhanget med

²⁴ Jfr bet. 2004/05:LU14.

²⁵ Prop. 1973:32.

anledning av en motion, vari yrkades att de homosexuellas rätt till lika villkor med andra grupper skulle erkännas. Enligt motionären borde även sexuellt avvikande ges möjlighet att använda en registrerad samlevnad som en rättslig form för en tvåpartsrelation.

I sitt av riksdagen godkända betänkande²⁶ avstyrkte utskottet bifall till motionsyrkandet. I anslutning till behandlingen av motionen framhöll emellertid utskottet att samlevnad mellan parter med samma kön från samhällets synpunkt var en fullt acceptabel samlevnadsform. Utskottet utgick från att de homosexuellas problem skulle bli föremål för närmare utredning i lämpligt sammanhang.

Frågans behandling i samband med regleringen av homosexuell samlevnad år 1987

År 1978 tillsattes en utredning (*Utredningen om homosexuellas situation i samhället*) efter det att riksdagen uttalat sig för att en undersökning borde komma till stånd i syfte att belysa de homosexuellas situation i samhället och även frågan om vilka åtgärder som kunde behöva vidtas för att undanröja kvarvarande diskriminering av homosexuella. Utredningen fick bl.a. i uppgift att sammanställa och redovisa tillgänglig vetenskaplig dokumentation om homosexualitet och att föreslå åtgärder som syftade till att undanröja kvarvarande diskriminering av homosexuella.

I sitt betänkande (SOU 1984:63) behandlade utredningen bl.a. frågan om homosexuella borde få möjlighet att ingå äktenskap med varandra. Utredningen konstaterade att äktenskap, fränsett de rättsliga aspekterna, innebar en förening mellan kvinna och man. Det var också inom äktenskapet som barn skulle födas och växa upp. Sett från denna synpunkt hade äktenskapet stor betydelse för samhället och den enskilde. Sett från en annan synpunkt innebar äktenskapet endast att förhållandet mellan kvinnan, mannen och deras barn fick en rättslig överbyggnad. När det gällde möjlighet till äktenskap mellan personer med samma kön var det äktenskapet i den senare betydelsen som frågan gällde. Samma känslomässiga och ekonomiska bindningar utgjorde härvid grunden för både heterosexuell och homosexuell samlevnad.

Det förhållandet att par med samma kön inte kunde få gemensamma barn var inte avgörande för deras möjlighet att få ingå äktenskap med varandra. Den sociala verkligheten visade nämligen

²⁶ Bet. LU 1973:20 s. 116.

att det fanns homosexuella samlevnadsförhållanden där det fanns uppväxande barn och att det fanns heterosexuella samlevnadsförhållanden där barn saknades men som ändå hade samma funktioner som den homosexuella samlevnaden. Enligt utredningens uppfattning framstod det därför inte, utifrån betraktelsesättet att äktenskapet är en rättslig överbyggnad på ett samlevnadsförhållande, som omotiverat att två människor med samma kön skulle kunna få ingå äktenskap med varandra.

Utredningen konstaterade därefter att en konsekvens av att två personer med samma kön får möjlighet att ingå äktenskap med varandra blir att samhället helt likställer den homosexuella samlevnadsformen med äktenskapet. Genom att öppna för möjligheten för äktenskap mellan personer med samma kön skulle alla regler där makebegreppet har någon betydelse bli tillämpliga för dem som ingått ett homosexuellt äktenskap. En annan ordning skulle uppfattas som diskriminerade. Den omständigheten att ett äktenskap mellan två människor med samma kön måste ges samma rättsverkningar som andra äktenskap innebär enligt utredningens uppfattning hinder mot äktenskap för par med samma kön.

Utredningen framhöll vidare att det skulle vara uteslutet att Svenska kyrkan eller andra trossamfund vid den tidpunkten skulle acceptera att viga två personer med samma kön eller erkänna sådana äktenskap. Så länge som samhället behöll kyrklig vigsel som konstituerande för äktenskapet skulle den enda möjligheten för dessa par att ingå äktenskap vara genom borgerlig vigsel.

Mot bakgrund av då genomförda attitydundersökningar drog utredningen slutsatsen att det i vart fall inte var de särskilda rättsverkningarna som ett äktenskap medförde som var avgörande för människors inställning till äktenskap för par med samma kön. Avgörande var troligen i stället uppfattningar om att äktenskapet var en särskild religiös och social institution inom vilken barn skulle födas och växa upp. En möjlighet för två parter med samma kön att ingå äktenskap skulle innebära en ytterst genomgripande förändring i en djupt rotad syn på äktenskapet. Man riskerade därför, anförde utredningen, att en lagstiftning om äktenskap mellan två personer med samma kön skulle strida mot den helt dominerande uppfattningen i samhället.

Utredningen påpekade också att en möjlighet för två personer med samma kön att ingå äktenskap med varandra kunde ge upphov till internationellrättsliga komplikationer genom att utländska rätts-

systems syn på svenska äktenskap och dess rättsverkningar kunde komma att påverkas.

Tanken på äktenskap mellan homosexuella avvisades därefter med motiveringen att värderingarna om äktenskapet som en institution för familjebildning mellan en kvinna och en man var så grundmurade att det inte var möjligt att införa bestämmelser som gav två personer med samma kön möjlighet att ingå äktenskap med varandra. Om det homosexuella samlevnadsparat från rättslig synpunkt överhuvudtaget i framtiden skulle kunna behandlas lika med dem som var gifta med varandra var det enligt utredningen nödvändigt att någon form av civil registrering genomfördes som ensamt konstituerande för de rättsverkningar som blev följden av kyrklig eller borgerlig vigsel. En sådan registrering berörde inte de kristna samfundens syn på äktenskapet.

Som ett alternativ diskuterade utredningen införandet av en möjlighet för homosexuella att anmäla eller registrera sitt förhållande. Till en sådan registrering kunde knytas rättsverkningar motsvarande dem som gällde för äktenskap. Även denna tanke avvisades dock, under motiveringen att tillskapandet av ett nytt rättsinstitut som bara hänförde sig till homosexuella framstod som ett onödigt utpekande av en grupp människor i samhället. Utredningen framhöll också risken för att ett sådant system skulle kunna befästa rådande fördomar. Däremot borde enligt utredningen homosexuell samlevnad från rättslig synpunkt jämföras med vad som inom lagstiftningen kallades äktenskapsliknande förhållande eller motsvarande uttryck.

Vissa av utredningens förslag låg till grund för regeringens proposition om de homosexuellas situation i samhället (prop. 1986/87:124). Propositionen innehöll bl.a. förslag till en särskild lag om homosexuella sambor.

Föredragande statsrådet ansåg inte att tillämpningsområdet för reglerna om äktenskap borde utvidgas till att gälla förhållandet mellan två personer med samma kön som lever tillsammans. Han anförde därvid samma skäl som utredningen, nämligen att detta inte var möjligt med hänsyn till samhällets värderingar om äktenskapet som institution för familjebildning mellan en kvinna och en man. En sådan lagstiftning skulle enligt statsrådet stå i strid med den allmänna opinionen på ett centralt livsområde. Han ansåg inte heller att det fanns skäl att göra en omprövning av de grundläggande principerna för uppkomsten av äktenskapets rättsverkningar. Familjelagssakkunnigas förslag från år 1972 om någon form av

allmän civil registrering hade avvisats av riksdagen²⁷ och arbetet med en ny äktenskapsbalk befann sig i sitt slutskede. Även den alternativa lösningen att rättsverkningar skulle knytas till en anmälan eller registrering av den homosexuella samlevnaden avvisades av samma skäl som tidigare hade framförts av Utredningen om homosexuellas situation i samhället.

Propositionen behandlades i lagutskottet såvitt avsåg förslag till lagstiftning för homosexuella sambor. I sitt av riksdagen godkända betänkande²⁸ tillstyrkte utskottet förslaget till lag om homosexuella sambor jämte viss följdlagstiftning med anledning av den nya lagen. Möjligheten för ett par med samma kön att ingå äktenskap med varandra avvisades på samma grunder som i propositionen.

Lagen (1987:813) om homosexuella sambor trädde i kraft den 1 januari 1988. Vad som gällde i fråga om sambor enligt ett antal uppräknade lagar och bestämmelser skulle enligt den nya lagen tillämpas även på två personer som bodde tillsammans i ett homosexuellt förhållande. Exempelvis skulle lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem tillämpas även på homosexuella samboförhållanden. I denna lag fanns bestämmelser om bl.a. bodelning vid upplösning av samboförhållandet samt bestämmelser om en sambos rätt att i vissa fall ta över en bostad som inte ingick i bodelningen. Den nya lagstiftningen innebar dock inte någon fullständig jämlikhet mellan sambor med samma och motsatt kön.

Registrerat partnerskap – ett nytt rättsinstitut

Lagen om homosexuella sambor motsvarade inte önskemålen hos företrädare för homosexuella och växande politiska grupperingar om likvärdig behandling av homosexuella personer med heterosexuella. Socialstyrelsen lämnade på eget initiativ i juni månad 1990 ett förslag till lagstiftning om registrering av partnerskap. Förslaget byggde på den lag om registrerat partnerskap som då, sedan den 1 oktober 1989, gällt i Danmark.

Regeringen beslöt i januari månad 1991 att tillkalla en kommitté för att dels göra en utvärdering av lagen om homosexuella sambor, dels överväga en lagstiftning om registrerat partnerskap (dir. 1991:6).

²⁷ Jfr avsnitt 3.2.1.

²⁸ Bet. 1986/87:LU28, rskr. 350.

I betänkandet *Partnerskap* (SOU 1993:98) föreslog *Partnerskapskommittén* en lag om partnerskap och en lag om sambor av samma kön. Den sistnämnda var avsedd att ersätta lagen om homosexuella sambor. En minoritet av hälften av kommitténs ledamöter stod emellertid inte bakom förslaget till lag om partnerskap utan förordade i stället att frågan om en särskild lag om hushållsgemenskap skulle utredas. I regeringen fanns det inte heller stöd för lagstiftning på grundval av Partnerskapskommitténs förslag.

Riksdagen beslutade år 1994 att anta ett inom lagutskottet (majoriteten) utarbetat förslag till lagstiftning som gjorde det möjligt för två personer med samma kön att registrera sitt partnerskap.²⁹ Lagutskottets förslag till lag om registrerat partnerskap byggde på Partnerskapskommitténs förslag, dock med lagtekniska ändringar och omformuleringar i ganska många avseenden. Lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap trädde i kraft den 1 januari 1995. Registrering enligt lagen innebar att de flesta bestämmelser som gällde för äktenskap också gällde för registrerade partnerskap. Undantag gjordes framför allt för gemensamt rättsligt föräldraskap. Registrerade partner fick varken gemensamt eller var för sig adoptera barn och de fick inte heller utses att i egenskap av särskilt förordnade förmyndare gemensamt utöva vårdnaden om underårig. Registrerade partner undantogs också från möjligheterna till assisterad befruktning genom att det föreskrevs att lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen inte gällde för registrerade partner.³⁰ Som framgår av det följande gäller inte nämnda undantag längre.³¹

I sammanhanget finns skäl att återge vissa uttalanden i lagutskottets betänkande³² varigenom önskemålet om likabehandling av homosexuella och heterosexuella personer kommer till uttryck:

Utskottet vill erinra om att Partnerskapskommittén – liksom tidigare Utredningen om homosexuellas situation i samhället – har slagit fast att den enda säkra skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att homosexuella känslomässigt dras till personer av samma kön. Ett parförhållande mellan två kvinnor eller mellan två män företer typiskt sett stora likheter med ett parförhållande mellan en man och en kvinna. I dessa förhållanden finns samma känslor av kärlek, omtanke, ömhet, vänskap, lojalitet och omsorg. Personer som lever i homosexuella parförhållanden har samma känslomässiga behov av att såväl sig emellan

²⁹ Bet. 1993/94:LU28, rskr. 414.

³⁰ Jfr 3 kap. 2 § partnerskapslagen i dess lydelse före den 1 februari 2003, SFS 1995:1245.

³¹ Beträffande övriga undantag, se redovisningen av gällande rätt i avsnitt 2.3.

³² Bet. 1993/94:LU28 s. 8 f.

som utåt visa känslor och sin önskan att leva tillsammans i ett varaktigt och ömsesidigt förpliktande förhållande som personer som lever i heterosexuella parförhållanden.

Utskottet vill för sin del framhålla att flera av de regler som gäller för äktenskapet har tillkommit för att skapa ekonomisk och juridisk trygghet för makarna. Dessa är en följd av att makar i regel har en tätt sammanvävd ekonomi och behov av regler till skydd och till hjälp vid konfliktlösning. Med ekonomisk och juridisk trygghet avses i första hand de regler som träder in vid upplösning av ett förhållande, exempelvis bodelningsregler, arvsregler och regler om efterlevandepension. Äktenskapets regelnet har bl.a. till uppgift att underlätta den ekonomiska uppgörelsen med maken eller i förekommande fall makens andra efterlevande. Äktenskapet har i dessa sammanhang också funktionen av att utgöra ett bevis på relationens karaktär.

Parterna i ett varaktigt homosexuellt förhållande har enligt utskottets mening typiskt sett behov av i huvudsak samma ekonomiska och juridiska trygghet som heterosexuella par har och som dessa kan få tillgodosedd genom äktenskapets juridiska regelverk. Enligt utskottet kan det inte anföras några beaktansvärda sakliga skäl för att man under hänvisning till den sexuella läggningen skulle ha rätt att förneka homosexuella möjligheten att trygga ett parförhållande på motsvarande sätt som står till buds för heterosexuella par. Det bör inte ankomma på samhället att – genom lagstiftningen eller på annat sätt – ge uttryck för några värderingar när det gäller människors sätt att ordna sin samlevnad. Samhället har i stället en skyldighet att tillgodose det uppenbara behov som finns genom att erbjuda även enkönade par möjligheten att bilda familj med juridiska rättigheter och förpliktelser som följd.

Partnerskap och adoption

Regeringen beslutade år 1999 att tillkalla en parlamentarisk kommitté för att undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer (dir. 1999:5). Kommitténs ena huvuduppgift var att utreda förhållandena för barn i homosexuella familjer och att därvid sammanställa, analysera och redovisa den kunskap som fanns om barnen. Kommitténs andra huvuduppgift var att ta ställning till de rättsliga skillnader som fanns mellan homosexuella och heterosexuella par när det gällde möjligheten att adoptera och utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Om kommittén kom fram till att skillnaderna borde tas bort i fråga om adoption, skulle kommittén även överväga om kvinnor som levde i homosexuella parförhållanden borde ges tillgång till assisterad befruktning. År 2001 överlämnade Kommittén om barn i homosexuella familjer betänkandet *Barn i homosexuella familjer* (SOU 2001:10). Kommittén föreslog bl.a. att

registrerade partner skulle ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar och att partner och homosexuella sambor också skulle få tillgång till assisterad befruktning i sjukvården.

Kommitténs förslag om att partner skulle få möjlighet att prövas som adoptivföräldrar låg till grund för regeringens proposition *Partnerskap och adoption* (prop. 2001/02:123), vilken ledde till lagstiftning som trädde i kraft den 1 februari 2003.³³ Enligt bestämmelser i föräldrabalken (FB) kan två partner numera gemensamt adoptera ett barn och en partner kan adoptera den andra partners barn. Vidare kan registrerade partner och homosexuella sambor utses att som särskilt förordnade vårdnadshavare gemensamt utöva vårdnaden om ett barn.³⁴ Regleringen redovisas närmare i avsnitt 2.5.2.

I propositionen ifrågasatte regeringen om det fanns skäl att upprätthålla skillnaden mellan makar och registrerade partner i fråga om möjligheten att adoptera barn. Enligt regeringen borde utgångspunkten vara att lagstiftaren så långt som möjligt var neutral mellan äktenskap och partnerskap när det gällde samlevnadsformernas rättsverkningar. Registrerade partner borde i lagen uteslutas som adoptanter endast om de på ett mera generellt plan inte kunde anses uppfylla de krav som ställs på adoptivföräldrar. Om adoption tilläts, skulle däremot samma krav på individuell lämplighet och prövning av denna ställas också på sådana par. En ändring av gällande regler borde vidare vara sakligt motiverad utifrån principen om barnets bästa.

Under rubriken avslutande bedömning anförde regeringen följande (prop. 2001/02:123 s. 29 f).

Liksom annan lagstiftning är partnerskap och adoption i grunden en fråga om värderingar, här framför allt synen på familjebildning och föräldraskap, som samtidigt skall avgöras sakligt och rationellt. I detta fall skall bedömningen utgå från vad som kan antas vara bäst för barnen.

Kommittén har lagt fram ett omfattande forskningsunderlag och har belyst frågan ur ett brett perspektiv. Forskningen talar med tillräcklig säkerhet för att registrerade partner allmänt sett kan erbjuda adoptivbarn en god uppväxtmiljö och tillgodose adoptivbarns särskilda behov, också med beaktande av den känsliga situation som barnet då kan befinna sig i på grund av partnernas homosexualitet. En styvbarnsadoption i ett partnerskap kan ge ett barn en ekonomisk, social och rättslig trygghet. Om partner kan adoptera gemensamt, skulle fler lämpliga

³³ Bet. 2001/02:LU27, rskr. 2001/02:304.

³⁴ Undantaget beträffande adoption och särskilt förordnade förmyndare i 3 kap. 2 § första stycket partnerskapslagen utgick. Genom en ändring i lagen om homosexuella sambor gjordes 6 kap. 10 a § FB tillämplig på homosexuella sambor.

adoptivföräldrar finnas tillgängliga som kan erbjuda trygghet. Att erkänna en sådan homosexuell familjebildning ger en viktig signal till de barn som lever hos homosexuella vuxna. Mot denna bakgrund gör regeringen bedömningen att det ligger i barnens bästa att registrerade partner kan adoptera och att det inte är motiverat att i lagen upprätthålla ett generellt hinder mot adoption. Liksom när det gäller andra som önskar adoptera barn bör en individuell prövning kunna göras utifrån de sökandes förutsättningar att erbjuda gynnsamma uppväxtförhållandena.

I linje med sin bedömning i adoptionsfrågan ansåg regeringen att partner och homosexuella sambor allmänt sett skulle kunna erbjuda en sådan uppväxtmiljö som behövs för att hantera eventuella problem och att de därför också borde kunna utses gemensamt till särskilt förordnade vårdnadshavare.

I propositionen uttalade regeringen slutligen att en möjlighet till assisterad befruktning för partner och homosexuella sambor inte borde införas innan frågan om hur föräldrskapet för barn som då kommer till ytterligare hade övervägts.

Ny sambolag

År 2003 ersattes lagen om sambors gemensamma hem och lagen om homosexuella parförhållanden av en ny sambolag (2003:376) som avsåg såväl heterosexuella som homosexuella samboförhållanden.³⁵ Lagstiftningen trädde i kraft den 1 juli 2003. Den gamla lagstiftningens regler fördes i huvudsak över till den nya sambolagen. Den nya lagen innehöll också vissa nyheter; bl.a. infördes en allmänt tillämplig och klarare definition av begreppet sambor. Såväl sambor med motsatt som samma kön omfattades av den nya definitionen, vilken dessutom var tillämplig när det i andra författningar talas om sambor eller används liknande uttryck. Bestämmelserna om faderskap vid assisterad befruktning i 1 kap. 6 och 8 §§ FB samt lagen om insemination och lagen om befruktning utanför kroppen gällde dock endast sambor med olika kön. Sambolagens nuvarande bestämmelser redovisas i korthet i avsnitt 2.4.

I propositionen³⁶ konstaterade regeringen att registrerade partner i princip likställdes med makar när det gäller samlevnadens rättsverkningar och att likställdhet även borde gälla mellan homosexuella

³⁵ Prop. 2002/03:80, bet. LU19, rskr. 211.

³⁶ Prop. 2002/03:80 s. 40 f.

sambor och heterosexuella sambor. De rättsliga skillnader som fanns borde tas bort i alla avseenden utom när det gällde assisterad befruktning, eftersom den frågan var föremål för överväganden inom Regeringskansliet. Likställdheten gällde t.ex. förmåner och bidrag från det allmänna såsom ersättning för närståendevård och bidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar samt vissa jävsbestämmelser eller jävsliknande bestämmelser.

Enligt regeringen framstod det som värdefullt att föra in en regel i sambolagen som allmänt gav uttryck för likställdheten mellan heterosexuella och homosexuella sambor. Omotiverade rättsliga skillnader i behandlingen av homosexuella sambor i annan lagstiftning skulle undanröjas genom att definitionen av sambor i den nya sambolagen skulle tillämpas när begreppet sambor eller personer som lever under äktenskapsliknande förhållanden eller liknande uttryck används i andra författningar.

Assisterad befruktning och föräldraskap

Inom Regeringskansliet utarbetades år 2004 en departementspromemoria om föräldraskap vid assisterad befruktning (Ds 2004:19). På grundval av bl.a. detta beredningsunderlag föreslog regeringen att assisterad befruktning enligt 1984 års lag om insemination och 1988 års lag om befruktning utanför kroppen skulle få utföras med donerade spermier när en kvinna är partner eller sambo med en annan kvinna.³⁷ Regeringen lämnade även förslag på hur det rättsliga föräldraskapet skulle regleras för barn som då kommer till. Förslaget innebar i denna del att partnern eller sambon till den behandlade kvinnan också skulle anses som barnets förälder. Föräldraskapet förutsatte dock att partnern eller sambon hade samtyckt till behandlingen och att det var sannolikt att barnet hade avlats genom den. Föräldraskapet skulle fastställas genom bekräftelse eller dom. Regeringens förslag genomfördes genom lagändringar som trädde i kraft den 1 juli 2005. Bland annat upphävdes undantagsbestämmelserna i 3 kap. 2 § partnerskapslagen och 1 § sambolagen avseende assisterad befruktning och nya bestämmelser om föräldraskap vid sådan befruktning infördes i 1 kap. FB (jfr avsnitt 2.5.1).

I propositionen³⁸ ifrågasatte regeringen om det var tillräckligt motiverat att behandlingar enligt 1984 och 1988 års lagar fick utföras

³⁷ Prop. 2004/05:137, bet. 2004/05:LU25, rskr. 2004/05:284.

³⁸ Prop. 2004/05:137 s. 38 f.

när en kvinna var gift eller sambo med en man men däremot inte när kvinnan var partner eller sambo med en annan kvinna. En allmän utgångspunkt för regeringens överväganden var att ett barn som kommit till med hjälp av assisterad befruktning skulle ha två föräldrar och att barnet skulle ha fötts av en av föräldrarna. Enligt regeringen var den forskning som Kommittén om barn i homosexuella familjer hade presenterat om barn som kommit till genom givarinsemination i homosexuella relationer i och för sig begränsad, och kommittén hade inte lagt fram någon forskning som särskilt tog sikte på barn som kommit till genom befruktning utanför kroppen. Mot bakgrund av forskningen om barn i familjer där de vuxna är homosexuella och om adopterade barn fann regeringen emellertid inte skäl att anta något annat än att såväl partner som homosexuella sambor generellt sett kunde erbjuda även dessa barn en god uppväxtmiljö och tillgodose de särskilda behov av omsorg och omvårdnad som barnen kunde ha. Ett skäl som också, enligt regeringens mening, talade för att lesbiska par borde få tillgång till behandlingar enligt 1984 och 1988 års lagar var att barnet då garanterades möjlighet att få kunskap om sitt biologiska ursprung, vilket inte var fallet när en insemination skedde vid klinik utomlands och ibland inte heller vid insemination i egen regi. Regeringen ansåg med hänvisning till det anförda att det inte längre kunde anses motiverat att i lagen ha ett generellt hinder mot behandling enligt 1984 eller 1988 års lag. Bestämmelser om *assisterad befruktning* finns numera i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m.³⁹

Riksdagsbehandlingen under senare år

Frågan om äktenskap för personer med samma kön har varit föremål för riksdagens bedömning vid ett flertal tillfällen under senare år. I motioner har det bland annat gjorts gällande att det är omotiverat att två personer med samma kön inte skall ha samma rättigheter och skyldigheter som två personer med motsatt kön. Det har också framförts att nuvarande ordning legitimerar fördomar och diskrimineringar mot homosexuella. År 1998 uttalade lagutskottet med anledning av motioner med denna innebörd att äktenskap även fortsättningsvis endast skall få ingås av en man och en kvinna.⁴⁰ Riksdagen följde utskottet. Även påföljande år vidhöll utskottet

³⁹ Jfr avsnitt 2.5.1.

⁴⁰ Bet. 1997/98:LU10.

med riksdagens godkännande de uppfattningar riksdagen tidigare hade gett uttryck för och avstyrkte bifall till de då aktuella motionerna.⁴¹

Under de allmänna motionstiderna åren 2002 och 2003 väcktes ett stort antal motioner som avsåg lagstiftningen om äktenskap och partnerskap, främst frågan om införandet av en könsneutral äktenskapslagstiftning och därmed en s.k. könsneutral ÄktB. Bland annat förordades en särskild ordning med civiläktenskap för såväl par med samma kön som för par med olika kön. Enligt motionärerna skulle en sådan ordning innebära ett enhetligt sätt för alla, oavsett sexuell läggning, att ingå äktenskap. Det begärdes också att regeringen skulle tillsätta en utredning med uppdrag att i ett brett perspektiv se över ÄktB i syfte att en civil vigselceremoni skulle bli den juridiskt bindande.

Med anledning av berörda motioner konstaterade lagutskottet våren 2004⁴² att det hade gått drygt 15 år sedan riksdagens ursprungliga ställningstagande till frågan om ett homosexuellt äktenskap. Under denna tidsperiod hade samhällets syn på homosexuella och homosexuell samlevnad förändrats radikalt. Det kunde enligt utskottet inte uteslutas att allmänhetens syn på dessa frågor också hade genomgått betydande förändringar, vilket vann stöd av då gjorda opinionsundersökningar. Utskottet ansåg att tiden var mogen för att brett och förutsättningslöst utreda frågan och förordade att en parlamentariskt sammansatt utredning skulle tillkallas. Såsom redan nämnts i föregående avsnitt utgick utskottet från att regeringen i samband med utarbetandet av direktiven till utredningen skulle beakta även motionsyrkanden med krav på en ordning med civiläktenskap. Betänkandet godkändes av riksdagen.

Lagutskottet har härefter med riksdagens godkännande avslagit motionsyrkanden med krav på en könsneutral äktenskapslagstiftning med hänvisning till pågående utredningsarbete.⁴³

⁴¹ Se bet. 1998/99:LU18, 2000/01:LU13 och 2001/02:LU8.

⁴² Bet. 2003/04:LU22 s. 15.

⁴³ Jfr bet. 2004/05:LU14.

4 Vissa internationella bestämmelser

4.1 Vissa FN-konventioner

4.1.1 FN-konventioner om mänskliga rättigheter

Enligt artikel 1 i *FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna*¹ är alla människor födda fria och lika i värde och rättigheter. Av artikel 2 följer att envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter som omfattas av förklaringen, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Principen om allas likhet inför lagen fastslås i artikel 7 och skyddet mot godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens framgår av artikel 12.

I artikel 16 anges att fullvuxna kvinnor och män har rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå *äktenskap* och bilda familj. De har lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och vid äktenskapets upplösning. Av artikeln framgår också att äktenskap endast får ingås med de blivande makarnas fria och fullständiga samtycke. Slutligen anges att familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och äger rätt till skydd från samhället och staten.

Utöver FN-stadgan och den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna har det inom FN:s ram under åren utarbetats bindande konventioner som rör mänskliga rättigheter.

*FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*² behandlar rättigheter som rätten till liv, förbud mot tortyr och mot slaveri samt olika friheter som yttrande- och religionsfrihet. För att främja konventionens förverkligande finns en övervakningskommitté, Kommittén för de mänskliga rättigheterna, vars huvudsakliga

¹ Förklaringen antogs och kungjordes av FN:s generalförsamling den 10 december 1948.

² FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 16 december 1966, prop. 1971:125, SÖ 1971:42.

verksamhet består av att övervaka staters efterlevnad av konventionen främst genom granskning av deras rapporter.

Konventionen ger i artikel 2 uttryck för principen om icke-diskriminering. I artikeln anges att stater som har anslutit sig till konventionen skall respektera och tillförsäkra var och en, som befinner sig på dess område och är underkastade dess jurisdiktion, rättigheterna i konventionen utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt. Uppräkningen är endast exemplifierande. FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna har fastslagit att diskrimineringsförbudet även omfattar bl.a. sexuell läggning.

Principen om allas likhet inför lagen följer av artikel 26. Enligt denna är alla lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan åtskillnad av något slag. I detta hänseende skall lagen förbjuda all åtskillnad och garantera envar ett likvärdigt och effektivt skydd mot varje åtskillnad på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

I artikel 23 föreskrivs att familjen är samhällets naturliga och grundläggande enhet och är berättigad till samhällets och statens skydd. Rätten för giftasvuxna kvinnor och män att ingå äktenskap och bilda familj skall erkännas. Äktenskap skall inte ingås utan de blivande makarnas fria och fulla samtycke. Artikeln avslutas med en bestämmelse om att konventionsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa makars likställighet i fråga om rättigheter och ansvar vid äktenskapets ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning. Vid fall av upplösning skall åtgärder vidtas för att tillförsäkra barnen erforderligt skydd.

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har med anledning av ett klagomål mot Nya Zeeland haft anledning att år 2002 uttala sig om den konventionsenliga rätten att ingå äktenskap. Med hänsyn till ordalydelsen i artikel 23 ansåg kommittén inte att en fördragslutande stats vägran att tillåta par med samma kön att ingå äktenskap skulle anses utgöra konventionsbrott. Genom artikeln är medlemsstaterna enbart förpliktade att erkänna föreningen mellan en kvinna och en man som önskar gifta sig med varandra som äktenskap. I ett särskilt yttrande bilagt till avgörandet påpekade två av kommitténs medlemmar att bestämmelsen inte begränsar staternas

frihet att erkänna samhörighet mellan två kvinnor eller två män i form av äktenskap eller i någon annan jämförbar form.³

*FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*⁴ behandlar rättigheter som rätten till arbete, rätten till tillfredsställande levnadsstandard och rätten till utbildning. Principen om icke-diskriminering slås fast i artikel 2.

4.1.2 FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap

FN-konventionen angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap ratificerades av Sverige den 29 april 1964.⁵ I inledningen till konventionen hänvisas bl.a. till artikel 16 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna.⁶ Konventionen syftar främst till att förhindra olika former av tvångsäktenskap.

I konventionens artikel 1.1 sägs att äktenskap inte skall anses ingånget i laga ordning utan båda kontrahenternas av fri vilja avgivna samtycke. Samtycket skall avges av dem personligen efter vederbörlig kungörelse samt inför vigselmyndigheten och i vittnens närvaro i enlighet med vad som föreskrivs i lag. Enligt artikel 1.2 får en av parterna dock vara frånvarande i fall då vigselmyndigheten bedömer att det finns särskilda omständigheter. Det ställs därvid krav på att parten har lämnat sitt samtycke inför behörig myndighet och i den ordning som föreskrivs i lag samt att parten inte har tagit tillbaka samtycket.⁷

Artikel 2 innehåller en bestämmelse om att minimiålder för äktenskaps ingående skall regleras i lag. Äktenskap får inte ingås av en person som inte har uppnått denna ålder om inte befrielse från ålderskravet har meddelats av behörig myndighet i fall då ”allvarliga skäl därtill föreligga” och befrielsen är i de blivande makarnas intresse.

I artikel 3 föreskrivs att vigslar skall registreras av behörig myndighet i ett lämpligt officiellt register.

³ New Zealand – CCPR/C/75/D/902/1999 [2002] UNHRC 36 (30 July 2002).

⁴ Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 16 december 1966, prop. 1971:125, SÖ 1971:41.

⁵ SÖ 1964:29. Konventionen trädde i kraft den 9 december 1964.

⁶ Jfr avsnitt 4.1.1.

⁷ Vid ratifikationen gjorde Sverige förbehåll mot andra stycket i artikel 1.

4.1.3 FN:s barnkonvention

Riksdagen beslutade i mars 1999 att godkänna den av regeringen föreslagna strategin för att förverkliga FN:s barnkonvention i Sverige.⁸ Utgångspunkten för strategin är att barnkonventionen skall beaktas vid allt beslutsfattande som rör barn. Det skall där finnas ett tydligt barnperspektiv.

Barnkonventionen bärs upp av fyra grundläggande principer: icke-diskriminering (artikel 2), barnets bästa (artikel 3), barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6) och barnets rätt att komma till tals (artikel 12). Vid tolkningen och genomförandet av övriga rättigheter som föreskrivs i konventionen skall dessa grundläggande principer tas i beaktande. I artikel 7 anges att barnet skall registreras omedelbart efter födelsen och skall ha rätt från födelsen till ett namn, rätt att förvärva ett medborgarskap och så långt möjligt, rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdat av dem.

Enligt barnkonventionen skall *barnets bästa* komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller av privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. Principen om barnets bästa skall tillämpas på alla områden och gäller också i lagstiftningsarbetet. Konventionen kräver inte att barnets bästa skall vara utslagsgivande, men barnets bästa skall finnas med och väga tungt i vågskålen när åtgärder som rör barn vidtas.

4.2 Europakonventionen

Inledning

Europarådet är en mellanstatlig organisation som bildades år 1949. Medlemsstater i Europarådet måste bekänna sig till principen om ett demokratiskt och lagstyrt samhällssystem där de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna respekteras.

Den 4 november 1950 undertecknades i Rom den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (*Europakonventionen*).⁹ Medlemsstaterna i Europarådet är skyldiga att respektera och följa konventionen. I artikel 1 åläggs staterna att garantera de fri- och rättigheter som anges i konventionen. Varje stats ansvar omfattar såväl lagstiftning,

⁸ Prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr 1998/99:171.

⁹ Konventionen trädde i kraft den 3 september 1953.

rättstillämpning som annan form av maktutövning. Det innefattar också i viss utsträckning skyldighet att skydda individen från rättighetskränkningar från andra enskilda rättssubjekt. Om inte fri- och rättigheterna följs och respekteras i medlemslandet är det ett konventionsbrott. Medlemsstaternas skyldigheter att följa konventionens bestämmelser kan avgöras av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (*Europadomstolen*). Domstolens domar är bindande för medlemsländerna och domar som avkunnats av domstolen skall därför respekteras av myndigheterna i det land som berörs. Konventionen skall inte bara skydda ett medlemslands egna medborgare utan alla som bor eller vistas i landet eller på något sätt berörs av myndighetsbeslut som fattas i medlemslandet. Enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna skall konventionen jämte de tilläggsprotokoll som innehåller ändringar och tillägg till denna gälla som lag i Sverige.

Genom konventionen (artikel 2–14) och tilläggsprotokoll garanteras ett antal specifika rättigheter och friheter. Det gäller bl.a. rätt till frihet och säkerhet, rätt till rättvis rättegång, rätt till skydd för privat- och familjeliv samt rätt att ingå äktenskap. Framställningen i det följande begränsas till de artiklar och frågeställningar som kan vara av vikt som utgångspunkt för utredningsarbetet.

Rätt till skydd för privat- och familjeliv

Enligt artikel 8.1 i konventionen har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Rätten till respekt innebär i första hand ett skydd mot godtycklig myndighetsinblandning, men den kan också innebära en positiv förpliktelse för staten att skydda rättigheten och förhindra rättighetsintrång som görs av ett enskilt rättssubjekt mot ett annat.

Av undantagsbestämmelsen i artikel 8.2 framgår att offentlig myndighet inte får inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. Laglighetskravet innefattar inte bara skriven lag utan också etablerad praxis enligt de principer som utvecklas i ett common-law system.

Rätten till respekt för privatlivet är en svårdefinierad rättighet med många aspekter. Först genom rättspraxis kan begreppet få en någorlunda tydlig avgränsning. Vidare är gränsen mellan privat- och familjelivet flytande.

Under skyddet för privatlivet faller bl.a. sexuella relationer. I konventionen är utgångspunkten att staten inte skall ingripa med lagstiftning eller på annat sätt utom om det finns mycket starka skäl, t.ex. för att skydda minderåriga. Hans Danelius konstaterar i sin bok *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* att synsättet i konventionsstaterna kraftigt har förändrats sedan konventionens tillkomst när det gäller synen på homosexuellt beteende. Vid den tidpunkten fanns i många länder förbud mot sexuella handlingar även mellan vuxna personer, och sådana förbud ansågs inte vara otillåtna inskränkningar i rätten till respekt för privatlivet. En mera tolerant hållning har successivt gjort sig gällande, och även tolkningen av konventionen har förändrats.¹⁰

Enligt Europakonventionen utgör äktenskapet och familjen viktiga institutioner i samhället. Som nyss nämnts skyddas rätten till respekt för familjelivet i artikel 8. Härmed åsyftas främst den på äktenskapet grundade familjen, men artikeln tillämpas också på samlevnad utan äktenskap. Med stöd av artikel 8 kan det ställas krav på ett lands familjerättsliga lagstiftning. Den skall i rimlig mån skydda äktenskapet och familjen. Rätten att ingå äktenskap och bilda familj följer dock av artikel 12, som berörs närmare i det följande. Någon rätt till skilsmässa kan inte heller härledas ur artikel 8. Enligt Hans Danelius måste det däremot finnas lagbestämmelser som ger ett barn en acceptabel familjerättslig status och detta vare sig det fötts inom eller utom äktenskapet.¹¹ Ur artikeln kan vidare härledas en rätt för föräldrar att ta ansvar för sina barn. Hur långt artikeln i detta avseende sträcker sig är dock inte alldeles klart. Rätten till ett namn kan också härledas ur artikel 8.

Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet

Enligt artikel 9 har var och en rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst,

¹⁰ Danelius, H., *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 2 uppl., Stockholm 2002, s. 266 f.

¹¹ Danelius s. 262.

undervisning, sedvänjor och ritualer. Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 9 ger skydd för såväl religiösa som icke religiösa livsåskådningar. Även en pacifistisk övertygelse skyddas av nämnda artikel.

Rätten till *religionsfrihet* innebär att kyrkor och religiösa samfund skall tillåtas verka och att enskilda personer skall kunna bli medlemmar av kyrkor och andra religiösa samfund och delta i deras verksamhet. Kyrkorna skall ha rätt att värva anhängare, och var och en skall vara fri att konvertera från en religion till en annan. En kyrka eller ett samfund måste också ha, eller på begäran kunna få, en sådan rättsställning att de religiösa uppgifterna kan fullgöras på ett effektivt sätt.

Av det sagda framgår att en kyrkas rätt till *religionsutövning* skyddas genom artikel 9. Det föreligger däremot inte något hinder mot att annan verksamhet som en kyrka eller religiöst samfund bedriver, t.ex. av kommersiell art, underkastas samma villkor och föreskrifter som annan näringsverksamhet. Enligt Hans Danelius måste begreppen samvetsfrihet och religionsfrihet tolkas relativt försiktigt även när det gäller den enskilda människans rätt enligt artikel 9. Det kan i och för sig hävdas att många olika handlingar strider mot en viss persons samvete eller religion, men syftet med artikel 9 kan enligt Danelius inte sträcka sig längre än till att skydda mot ingrepp i vad som framstår som det centrala innehållet i en övertygelse eller en religion och att förhindra att det uppkommer praktiska svårigheter för religionsutövning.¹²

I samband med fullgörandet av förpliktelser på grund av en tjänst eller anställning kan frågan uppkomma om befrielse bör beviljas av religiösa eller ideologiska skäl. Hans Danelius anger som exempel att en statlig tjänst eller anställning är organiserad så att arbete skall utföras på en dag som för arbetstagaren har särskild religiös betydelse. Arbetsgivaren är då inte nödvändigtvis förpliktad att avstå från att utkräva arbete på den dagen. Disciplinära åtgärder eller avskedande vid arbetsvägran behöver inte strida mot artikel 9. Enligt Danelius föreligger dock ett krav på proportionalitet och det är därvid av särskild betydelse om tjänstemannen eller arbetstagaren redan när

¹² Danelius s. 297.

han accepterade sin tjänst eller anställning hade klart för sig att den ställde krav på honom som var svåra att förena med hans normala religionsutövning.¹³ Motsvarande resonemang torde kunna föras också beträffande den som har förordnats att utföra ett uppdrag för statens räkning.

Rätt att ingå äktenskap

I artikel 12 fastslås att giftasvuxna kvinnor och män har rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet. Europadomstolen har i flera fall tolkat artikel 12 så att den endast är tillämplig på kontrahenter som har olika kön¹⁴. Någon rätt för homosexuella att ingå äktenskap eller registrera sitt partnerskap kan således inte härledas ur bestämmelsen. Det kan tilläggas att oförmåga att avla och fostra ett barn inte påverkar den konventionsenliga rätten att ingå äktenskap.¹⁵ Hänvisningen till nationell rätt kan enligt Hans Danelius förstås så att de enskilda staterna har stor frihet att genom sina egna lagar reglera villkor och former för ingående av äktenskap. Eventuella inskränkningar och villkor måste dock vara proportionerliga och får i vart fall inte vara sådana att de äventyrar själva substansen i den skyddade rättigheten.¹⁶

Europadomstolen har prövat en transsexuell persons rätt att gifta sig med någon som ”kromosommässigt” var av samma kön bl.a. i målen Christine Goodwin mot Förenade Konungariket samt I mot Förenade Konungariket.¹⁷ Domstolen ansåg inte att ett totalt förbud efter könsbyte mot giftermål med någon av *motsatt* kön var förenligt med artikel 12. Staterna fick dock ställa krav på bevisning om att könsbytet verkligen hade kommit till stånd. Situationen var däremot en annan i ett mål mot Sverige.¹⁸ En person som var född som man hade bytt kön till kvinna och ville gifta sig med en annan kvinna. Könsbytet erkändes i Sverige. Eftersom kontrahenterna hade

¹³ Danelius s. 300 f.

¹⁴ Se t.ex. Europadomstolens avgörande i målen Rees ./ Förenade Konungariket (1986) och Sheffield och Horsham ./ Förenade Konungariket (1998).

¹⁵ Europadomstolens avgörande i målet Christine Goodwin ./ Förenade Konungariket (2002).

¹⁶ Danelius s. 348 f.

¹⁷ Dom i båda målen den 11 juli 2002.

¹⁸ Beslut 9 november 1989 (Ansökan nr. 14573/89 Eriksson och Goldschmidt ./ Sverige).

samma kön kunde de inte ingå äktenskap enligt svensk lag. Europakommissionen¹⁹ ansåg inte att detta innebar ett brott mot artikel 12.

Förbud mot diskriminering

Enligt artikel 14 skall åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i Europakonventionen säkerställas utan någon åtskillnad såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt. Diskrimineringsförbudet har ingen självständig innebörd utan gäller endast med avseende på de rättigheter som upptas i konventionen och dess tilläggsprotokoll. Det är dock tillräckligt att de förhållanden med avseende på vilka diskrimineringen görs gällande, faller inom tillämpningsområdet för någon av de konventionsskyddade rättigheterna. Vidare är de diskrimineringsgrunder som anges i artikeln inte uttömmande utan utgör närmast exempel på otillåtna diskrimineringsgrunder.

Artikel 14 skyddar personer som befinner sig i analoga situationer mot diskriminering. All olika behandling i en analog situation är dock inte diskriminering i den mening som avses i artikeln. Diskriminering föreligger endast om det saknas en objektivt godtagbar grund för sådan behandling. Huruvida en sådan grund föreligger får bedömas med hänsyn till ifrågavarande åtgärds syften och verkningar och med beaktande av de principer som normalt tillämpas i demokratiska samhällen.²⁰

Av det föregående framgår att artikel 8 bl.a. skyddar rätten till privatliv och familjeliv. Europadomstolen har i flera fall prövat frågan om diskriminering med avseende på nämnda rätt såvitt gäller *sexuell läggning och homosexuell samlevnad*. Enligt Hans Danelius karakteriseras rättspraxis av en viss osäkerhet när det gäller synen på sådan samlevnad.²¹

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning har framhållit att Europadomstolen i flera fall har slagit fast att en särbehandling på grund av sexuell läggning måste kunna motiveras av särdeles starka skäl för att inte anses utgöra diskriminering, detta eftersom en människas sexuella läggning berör privatlivets

¹⁹ Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna hade mellan år 1953 och 1999 till uppgift att granska anmälningar om brott mot Europakonventionen.

²⁰ Jfr det belgiska språkmålet och Danelius redovisning av detta, s. 363.

²¹ Se Danelius s. 369 f.

mest centrala delar.²² För några år sedan skärpte domstolen dessutom kraven ytterligare genom att lägga till ett nödvändighetsrekvisit. För att särbehandling på grund av sexuell läggning inte skall anses utgöra diskriminering måste syftet med särbehandlingen vara legitimt. Vidare skall särbehandlingen inte bara motiveras av starka skäl; den måste vara nödvändig för att det uppgivna legitima syftet skall kunna uppnås. Det får således inte finnas några alternativa handlingsmöjligheter.²³

Frågan om diskriminering på grund av sexuell läggning har prövats bl.a. *Fretté mot Frankrike*²⁴. I målet hade Europadomstolen att bedöma ett beslut av den högsta förvaltningsdomstolen i Frankrike att inte tillåta en homosexuell man att adoptera ett barn. Den franska domstolen ansåg att Fretté med hänsyn till sin livssituation inte skulle kunna erbjuda ett adoptivbarn en tillräcklig god miljö när det gällde familjeliv, uppfostran och allmänna uppväxtförhållanden. Europadomstolen pekade på de olika uppfattningar som förelåg i fråga om lämpligheten av att tillåta sådana adoptioner och fann med hänsyn härtill att den franska domstolen haft rimliga skäl för sin ståndpunkt. Det fanns således en objektiv och godtagbar grund för bedömningen av Frettés fall. Något brott mot diskrimineringsförbudet i artikel 14 i förening med artikel 8 i konventionen förelåg därför inte.²⁵

Ett annat exempel är *Karner mot Österrike*.²⁶ Högsta domstolen i Österrike hade kommit fram till att familjemedlemmars rätt att överta hyresavtal vid dödsfall inte gällde i parförhållanden mellan personer med samma kön. Den österrikiska lagen som reglerade frågan var inte avsedd att omfatta sådana parförhållanden. Genom lagen hade man velat skydda den traditionella heterosexuella familjen som institution. Europadomstolen fann att det borde krävas starka skäl för att rättfärdiga distinktioner grundade på sexuell läggning. Skyddet för den homosexuella familjen som institution var i och för sig ett vägande legitimt skäl, men enligt domstolen var det samtidigt tämligen abstrakt till sin natur. Enligt konventionen krävdes det också att de medel som användes till att tillgodose ett legitimt ändamål var proportionerliga. I det aktuella fallet innebar detta att det måste visas att det för att skydda traditionella familje-

²² Jfr Dudgeon ./, Förenade kungadömet (1981) och Lustig-Prean och Becket ./, Förenade kungadömet samt Smith och Grady ./, Förenade kungadömet (1999).

²³ Jfr Karner ./, Österrike (2003) som redovisas i det följande.

²⁴ Dom den 26 februari 2002.

²⁵ Jfr SvJT 2002 s. 402 f.

²⁶ Dom den 24 juli 2003.

förhållanden var nödvändigt att undanta homosexuella parförhållanden från lagens tillämpningsområde. Enligt Europadomstolen hade den österrikiska regeringen inte anfört något som visade att detta var nödvändigt. Domstolen ansåg därför att Karner hade utsatts för diskriminering på grund av sin sexuella läggning i strid med artikel 14 i förening med artikel 8 i konventionen.²⁷

Frågan om diskriminering på grund av sexuell läggning har vidare prövats i *B.B. mot Förenade Konungariket*.²⁸ Engelsk rätt förbjöd homosexuellt umgänge med män under 18 år, medan åldersgränsen för heterosexuellt umgänge var 16 år. Europadomstolen fann att denna skillnad ifråga om åldersgränsen inte hade varit grundad på objektiva och godtagbara skäl. B.B., som hade arresterats som misstänkt för att ha haft homosexuellt umgänge med en man under 18 år, hade därför utsatts för diskriminering i strid med artikel 14 i konventionen med avseende på sin rätt enligt artikel 8 i konventionen till respekt för sitt privatliv.²⁹

Ibland är det ett diskriminerande element i en viss handling som bidrar till att denna anses utgöra en kränkning av någon annan bestämmelse i konventionen. Kriminaliseringen av homosexuellt beteende mellan vuxna i *Dudgeon mot Förenade Konungariket* har t.ex. ansetts strida mot rätten till respekt för privatlivet i artikel 8 samtidigt som det också finns ett drag av diskriminering i en sådan kriminalisering. Enligt Hans Danelius har Europadomstolen i ett sådant fall i allmänhet inte ansett det påkallat att ta ställning till om det föreligger ett separat brott mot diskrimineringsförbudet i artikel 14. Det kan dock, hävdar Danelius, finnas situationer då diskrimineringen är så framträdande att det är rimligt att särskilt bedöma förenligheten med artikel 14, trots att det också föreligger en separat kränkning enligt någon annan bestämmelse.³⁰

Likställdhet mellan makar

I Europakonventionens sjunde tilläggsprotokoll artikel 5 föreskrivs att makar skall vara likställda i fråga om rättigheter och ansvar av privaträttslig natur inbördes samt i förhållande till sina barn, i fråga om äktenskapet, under äktenskapet och i händelse av dess upplös-

²⁷ Jfr SvJT 2003 s. 1015.

²⁸ Dom den 11 februari 2004.

²⁹ Jfr SvJT 2004 s. 376. Beträffande liknande fall, se även SvJT 2005 s. 89 f, 386 och 953.

³⁰ Danelius s. 361 f.

ning. Vidare anges att artikeln inte skall hindra staterna att vidta sådana åtgärder som är nödvändiga i barnens intresse.

Ifrågavarande artikel är avsedd att garantera makars likställdhet i civilrättsligt hänseende såväl under äktenskapet som i samband med dess upplösning. Artikeln kompletterar och utvidgar i viss utsträckning det skydd som följer av artikel 8 i förening med artikel 14 i Europakonventionen.

4.3 Vissa EG-rättsliga regler

4.3.1 Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (den 7 december 2000), den s.k. EU-stadgan,³¹ avser skyldigheter gentemot medborgarna som skall respekteras av unionens institutioner och andra organ samt medlemsländerna när de tillämpar EG-rätten. Den understryker därmed att de mänskliga rättigheterna gäller för EU, även om unionen i sig inte är ansluten till någon konvention på området. EU-stadgan är emellertid inte rättsligt bindande, eller har i vart fall inte varit avsedd att vara det.³² I juni 2004 enades Europeiska rådet om ett nytt EU-fördrag³³ som innehåller en bestämmelse som gör det möjligt för EU att anslutas till Europakonventionen. EU-stadgan ingår som en del i det nya EU-fördraget. För att fördraget skall träda i kraft krävs dock att det ratificeras av samtliga medlemsstater, vilket ännu inte har skett.

I artikel 9 i EU-stadgan anges att rätten att ingå äktenskap och rätten att bilda familj skall garanteras enligt de nationella lagar som reglerar utövandet av dessa rättigheter. Denna artikel bygger på artikel 12 i Europakonventionen i vilken det fastslås att giftasvuxna kvinnor och män har rätt att ingå äktenskap och bilda familj i enlighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet (jfr avsnitt 4.2). Utformningen av denna rätt har moderniserats så att den också omfattar fall då nationell lagstiftning erkänner andra sätt att bilda familj än att ingå äktenskap. Artikel 9 i EU-stadgan varken förbjuder eller föreskriver att partnerskap mellan personer med samma kön kan få samma status som äktenskap. Rätten i

³¹ EFT 2000 C 364/01.

³² Förstainstansrätten har hänvisat till EU-stadgan i några mål, t.ex. T-177/01 *Légo-Quééré & Cie SA mot Europeiska kommissionen*, varigenom den har fått viss bindande verkan.

³³ Fördrag om upprättande av en konstitution för Europa.

denna artikel motsvarar således den rätt som är fastställd i nyss berörda artikel i Europakonventionen, men den kan göras mer omfattande i enlighet med nationell rätt.³⁴

EU-stadgan innehåller också bl.a. bestämmelser om rätt till respekt för privat- och familjeliv (artikel 7) samt bestämmelser om tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (artikel 10).

4.3.2 Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemet för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

En av de grundläggande friheter som garanteras genom EG-rätten är fri rörlighet för personer. Den inbegriper rätt att bo och arbeta i en annan EU-medlemsstat. Ursprungligen var den en rättighet för framförallt förvärvsarbete och deras familjer. I dag har också grupper som studerande, pensionstagare och EU-medborgare i allmänhet rätt till fri rörlighet inom EU.

Alla EU-medborgare har rätt att arbeta i en annan medlemsstat. Begreppet "arbetstagare" definieras inte i EG-fördraget, men EG-domstolen har tolkat det så att det omfattar alla personer som utför faktiskt och verkligt arbete under uppseende av någon annan och får lön för det. Det avser vidare personer som arbetar tio timmar per vecka och praktikanter. En EU-medborgare som arbetar i en annan medlemsstat måste behandlas på exakt samma sätt som sina kollegor som är medborgare i anställningsstaten när det gäller arbetsvillkor. Migrerande arbetstagare har vidare rätt till samma sociala och skattemässiga förmåner som medborgarna i värdstaten.³⁵ EG-domstolen har fastställt att detta omfattar alla förmåner som, oavsett om de är knutna till ett anställningsavtal eller inte, i regel beviljas inhemska arbetstagare på grundval av deras objektiva status som arbetstagare eller endast i kraft av att de är bosatta inom berörda medlemsstaters territorium.

Familjemedlemmar definieras som arbetstagarens make och arbetstagarens och makens avkomlingar som är under 21 år eller är beroende av dem för sin försörjning, samt släktingar i närmast föregående led.³⁶ EG-domstolen har fastställt att med "make" avses den

³⁴ EU-Karnov 2005 s. 82.

³⁵ Artikel 7.2 i förordning (EEG) nr 1612/68.

³⁶ Artikel 10 i förordning (EEG) nr 1612/68.

ena parten av ett gift par och att sambopartner inte omfattas. Av ett meddelande från Europeiska gemenskapernas kommission³⁷ framgår att kommissionen när det gäller rätten till fri rörlighet har fått frågor om äktenskap mellan homosexuella i medlemsstater där sådana äktenskap har samma status som "traditionella" äktenskap. Kommissionen konstaterade i meddelandet (s. 8 f) att EG-domstolen ännu inte hade fått någon begäran om avgörande i denna specifika fråga, men den hade nyligen konstaterat att eftersom det inte rädde någon enighet mellan medlemsstaterna om huruvida partner med samma kön kan likställas med makar i ett traditionellt äktenskap, måste slutsatsen bli att makar med samma kön ännu inte har samma rättigheter som traditionella makar i förhållande till EG-rätten om fri rörlighet för arbetstagare. Kommissionen tillade att om en medlemsstat beviljar förmåner för sina egna medborgare som lever i samboförhållanden, bör samma förmåner beviljas migrerande arbetstagare enligt principen om lika behandling när det gäller sociala förmåner.

EG-lagstiftningen om social trygghet är en nödvändig förutsättning för att rätten till fri rörlighet för personer skall kunna utövas. För att se till att tillämpningen av olika nationella sociala trygghetssystem inte är ofördelaktig för personer som utövar sin rätt till fri rörlighet fastställs i förordningen (EEG) nr 1408/71³⁸ vissa gemensamma bestämmelser och principer, bl.a. principen om likabehandling och icke-diskriminering. Syftet med dessa är att säkerställa att en person som utövar sin rätt att fritt röra sig inom EU inte hamnar i underläge i jämförelse med en person som alltid har bott och arbetat i en annan medlemsstat.

Förordningen (EEG) nr 1408/71 har anpassats, förbättrats och utvidgats många gånger. Ursprungligen omfattade den endast arbetstagare och deras familjemedlemmar. Den utvidgades sedan till att omfatta egenföretagare, alla EU-medborgare som har rätt till sjukförsäkringsförmåner vid tillfällig vistelse utomlands³⁹ och studerande. Till följd av domen i Vougioukas-målet⁴⁰ omfattar förordningen sedan år 1998 också särskilda system för offentligt anställda.

³⁷ Meddelande från kommissionen, Fri rörlighet för arbetstagare – att utnyttja alla fördelar och möjligheter, Bryssel den 11.12.2002, KOM (2002) 694 slutlig.

³⁸ Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemet för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen (EGT L 149, 5.7.1971, s. 2), jfr konsoliderad utgåva (EGT L 28, 30.1.1997, s. 1) och därefter gjorda ändringar.

³⁹ Se förordning (EG) nr 3095/95.

⁴⁰ Mål C-443/93, REG 1995, s. I-4033.

Enligt artikel 4 i EG-förordningen gäller förordningen all lagstiftning om följande grenar av sociala trygghetssystem:

- Förmåner vid sjukdom och moderskap.
- Förmåner vid invaliditet, även sådana som är avsedda att bevara eller förbättra förvärvsförmågan.
- Förmåner vid ålderdom.
- Förmåner till efterlevande.
- Förmåner vid olycksfall i arbetet och arbetssjukdomar.
- Dödsfallsersättningar.
- Förmåner vid arbetslöshet.
- Familjeförmåner.

I artikel 2 föreskrivs att förordningen skall gälla anställda, egenföretagare och studerande som omfattas eller har omfattats av lagstiftningen i en eller flera medlemsstater och som är medborgare i en medlemsstat eller är statslösa eller flyktingar bosatta inom en medlemsstats territorium samt deras familjemedlemmar och efterlevande. Förordningen gäller också för efterlevande till anställda, egenföretagare och studerande som har omfattats av lagstiftningen i en eller flera medlemsstater, oavsett dessa anställdas, egenföretagares eller studerandes medborgarskap, om deras efterlevande är medborgare i en medlemsstat eller är statslösa eller flyktingar som är bosatta inom en medlemsstats territorium.⁴¹

Av artikel 1 f framgår vilken betydelse beteckningen *familjemedlem* har i förordningen. Härmed avses som huvudregel den som definieras eller erkänns som familjemedlem eller som betecknas som medlem av hushållet i den lagstiftning enligt vilken förmåner utges.⁴² Om denna lagstiftning betraktar som familjemedlem eller medlem av hushållet endast den som är samboende med den anställde, egenföretagaren eller studeranden, skall detta villkor anses vara uppfyllt om personen för sin försörjning huvudsakligen är ekonomiskt beroende av en anställd, egenföretagare eller studerande. Om lagstiftningen i en medlemsstat inte gör det möjligt att skilja mellan familjemedlemmar och andra personer, som den är tillämplig på, skall begreppet familjemedlemmar ges den betydelse som framgår av bilaga I till förordningen.

⁴¹ Utan hinder av vad som sägs i artikel 2 har EU-medborgare och familjemedlemmar som är bosatta tillsammans med dem viss rätt till sjukförmåner i enlighet med vad som föreskrivs i artikel 22 a.

⁴² I fall som avses i artikel 22.1 a och artikel 31 skall frågan istället bestämmas enligt lagstiftningen i den medlemsstat inom vars territorium personen är bosatt.

I nämnda bilaga föreskrivs för Sveriges del att vid fastställande av rätten till vårdförmåner enligt bestämmelserna i avdelning III kapitel 1 i förordningen avses med "familjemedlem" make eller barn under 18 år.

När det gäller handikappförmåner som enligt en medlemsstats lagstiftning utges till alla medborgare i den staten som uppfyller föreskrivna villkor, skall uttrycket familjemedlem innebära åtminstone en anställds, egenföretagares eller studerandes make och en sådan persons barn som antingen är minderåriga eller ekonomiskt beroende av en sådan person (artikel 1 f sista stycket).

I artikel 1 g anges betydelsen av beteckningen *efterlevande*; en person som definieras eller erkänns som sådan av den lagstiftning enligt vilken förmånerna utges. Om denna lagstiftning betraktar som efterlevande endast den, som var samboende med den avlidne, skall detta villkor anses vara uppfyllt om personen för sin försörjning huvudsakligen var ekonomiskt beroende av den avlidne.

Vid tillämpningen av förordningen och anslutande rättsakter uppkommer frågan om en make med samma kön eller en registrerad partner omfattas av förordningens familjebegrepp (eller omfattas av begreppet efterlevande). Av ovan redovisade bestämmelser framgår att EG-förordningen inte ger svar på frågan utan hänvisar till medlemsstaternas nationella lagstiftning. I den mån bestämmelser om olika sociala förmåner i den nationella lagstiftningen inte lämnar besked om vem som hör till kretsen familjemedlemmar, bl.a. i vissa fall beträffande vårdförmåner, ges en definition i nämnda bilaga till förordningen.

Av 3 kap. 1 § andra stycket lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap framgår att bestämmelser i lag eller annan författning med anknytning till äktenskap och makar tillämpas på motsvarande sätt på registrerat partnerskap och registrerad partner, dock med undantag för bestämmelser som gäller för makar och vars tillämplighet är beroende av att makarna är av motsatt kön (jfr avsnitt 2.3.6). Härav följer att en registrerad partner enligt svensk lagstiftning i princip har samma sociala förmåner som en make.

Från svensk sida jämställs äktenskap mellan två personer med samma kön med registrerat partnerskap. Vid tillämpningen av EG-förordningen i Sverige kommer en utländsk make med samma kön, liksom en registrerad partner, således att ha rätt till samma sociala förmåner som en make i ett äktenskap mellan en kvinna och en man. På motsvarande sätt kan ett par som låtit registrera partnerskap i Sverige vara berättigat till sociala förmåner om de flyttar till ett annat

EU-land som jämställer registrerade partners med makar som har olika kön.

Till följd av talrika ändringar har förordning (EEG) nr 1408/71 blivit mycket komplex och svår att tillämpa. Förordningen kommer att ersättas av Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen. Sistnämnda förordning trädde i kraft den 20 maj 2004. Det har emellertid ansetts nödvändigt att införa en ny förordning för att upphäva förordning (EEG) nr 1408/71. Förordning (EG) nr 883/2004 skall därför tillämpas från och med den dag tillämpningsförordningen träder i kraft, vilket ännu inte har skett.

Förordning (EG) nr 883/2004 skall bl.a. tillämpas på alla som är medborgare i en medlemsstat, statslösa och flyktingar som är bosatta i en medlemsstat och som omfattas eller har omfattats av lagstiftningen i en eller flera medlemsstater, samt deras familjemedlemmar och efterlevande (jfr artikel 2). Förordningen är tillämplig på lagstiftning som rör de socialförsäkringsformer som anges i den gamla förordningen samt ytterligare någon förmån.⁴³ Vem som är familjemedlem definieras även i den nya förordningen (artikel 1 i). Liksom tidigare skall frågan i princip avgöras enligt nationell lagstiftning.

⁴³ Artikel 3 i förordning (EG) nr 883/2004 jfr artikel 4 i förordning (EEG) nr 1408/71.

5 Utländsk rätt

5.1 Inledning

För närvarande är det inte möjligt för par med samma kön att ingå äktenskap i något av de *nordiska länderna*. Liksom Sverige har Danmark, Norge, Finland och Island infört rättsinstitutet registrerat partnerskap i sin lagstiftning. Utredningen har inhämtat information om äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen i Danmark, Norge och Finland. Redovisningen av den danska ordningen bygger på skriftliga uppgifter som har lämnats av Sveriges ambassad i Köpenhamn och kompletterande uppgifter från Familiestyrelsen medan redovisningen av norsk och finsk rätt i huvudsak bygger på uppgifter som har lämnats av vederbörande departement vid utredningens studiebesök i Norge respektive Finland.

Under senare år har flera länder ändrat sin lagstiftning så att möjlighet öppnats för två kvinnor eller två män att ingå äktenskap. *Äktenskap för par med samma kön* är numera tillåtna i Nederländerna, Belgien, Spanien, Kanada och i delstaten Massachusetts, USA. Enligt uppgift har också Sydafrika nyligen infört en ordning med äktenskap för par med samma kön och registrerat partnerskap som alternativ.¹ I Nederländerna kan alla par oberoende av kön välja att registrera partnerskap istället för att ingå äktenskap. Utredningen har genomfört studiebesök i Nederländerna, Belgien och Spanien. Information om den rättsliga regleringen i Kanada har inhämtats från Sveriges ambassad i Ottawa. Redovisningen av den rättsliga regleringen i Massachusetts bygger på underlag som har tagits fram av en svensk jur. stud. vid Harvard-universitetet.

Kapitlet avslutas med en redovisning av den rättsliga regleringen i Tyskland, Storbritannien, Frankrike och Nya Zeeland. Dessa

¹ Den sydafrikanska äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen förbigås i det följande.

länder har liksom de nordiska länderna *partnerskapslagar*² men tillåter inte äktenskap mellan personer med samma kön. Framställningen bygger i huvudsak på information som inhämtats via Sveriges ambassader i respektive land. Ambassaderna i Berlin, London och Paris har översänt skriftliga svar från vederbörande utländska departement medan ambassaden i Canberra själv har besvarat utredningens frågor.

Till skillnad från äktenskapsbegreppet förekommer inte termen vigsel i samtliga berörda länders rättsordningar. I det följande används dock vigsel genomgående som beteckning på den ceremoni varigenom ett rättsligt äktenskap konstitueras. Distinktionen mellan kyrklig vigsel och borgerlig (eller civil) vigsel görs med utgångspunkt från om ceremonin förrättas inom trossamfund (alternativt livssynssamfund) eller i civil ordning av domare, tjänstemän inom offentlig verksamhet, enskilda personer med särskilt förordnande m.fl. Begreppet registrerat partnerskap används även i fråga om partnerskapsliknande rättsinstitut som har en annan benämning i det aktuella landet.

5.2 Danmark

Äktenskap för par med olika kön

I den danska äktenskapslagen uppställs ett antal *äktenskapshinder* som bl.a. rör äktenskapsålder, nära släktskap och tvegifte. Bestämmelserna är något mer ingripande än motsvarade svenska reglering, bl.a. kan halvsyskon inte få dispens att gifta sig. Frågan om det föreligger äktenskapshinder prövas av hemkommunen. I samband med detta fyller de blivande makarna i en äktenskaps- eller partnerskapsförklaring, där bl.a. uppgifter om inbördes släktskap skall anges. För att ett par skall få gifta sig i Danmark krävs vidare att en var av parterna är dansk medborgare eller har rätt att vistas i landet enligt den danska utlänningslagens bestämmelser om bl.a. uppehållstillstånd.

Äktenskap kan ingås genom kyrklig eller borgerlig vigsel. Båda vigselformerna är författningsreglerade och det står i princip var och en fritt att välja vigselform.

Den danska folkkyrkan (Folkekirken) är knuten till staten. För att ett par skall ha rätt att ingå äktenskap genom *kyrklig vigsel* i

² Partnerskapslagar eller annan lagstiftning som i större eller mindre utsträckning jämställer homo- och heterosexuell samlevnad finns även i bl.a. Schweiz, Andorra, Luxemburg, Portugal och Ungern.

folkkyrkan måste minst en av parterna vara medlem i kyrkan. Även ett antal andra erkända trossamfund får lov att förrätta kyrklig vigsel, bl.a. det romersk-katolska trossamfundet, det mosaiska trossamfundet och Svenska Gustafs församlingen i Köpenhamn. Kyrklig vigsel kan också äga rum inom andra trossamfund, när en av parterna tillhör samfundet, och trossamfundet har präster som den danska kyrkoministern har bemyndigat att förrätta vigslar.

Borgerlig vigsel förrättas av representanter för kommunen. Borgmästaren eller av borgmästaren utsedda kommunala förtroendevalda eller tjänstemän är behöriga att företräda det allmänna som vigselförrättare. Förfarandet är kostnadsfritt. Par som har gift sig borgerligt kan få kyrklig välsignelse i den danska folkkyrkan.

För att en *vigsel* skall vara *giltig* krävs att den har ägt rum inför en myndighet som är behörig att förrätta vigsel. Vidare skall parterna vid samma tillfälle förklara att de vill ingå äktenskap med varandra och därefter av vigselmyndigheten ha förklarats vara äkta makar. En vigsel som är ogiltig kan godkännas av Familiestyrelsen om det finns särskilda skäl som talar för detta.

Danmarks ambassadörer kan få bemyndigande att förrätta vigsel utomlands, men sådant bemyndigande ges sällan i praktiken.

Makar har rätt till *äktenskapsskillnad* efter sex månaders separation om de är överens och i annat fall efter ett års separation. I några särskilda fall är omedelbar äktenskapsskillnad möjlig. Frågor om äktenskapsskillnad avgörs av domstol, men om makarna är överens kan beslut om äktenskapsskillnad meddelas av länsstyrelserna (statsamterne).

Beträffande dansk domstols internationella behörighet i äktenskapsmål finns särskilda bestämmelser i nationell lag. Talan om t.ex. äktenskapsskillnad får väckas vid dansk domstol när 1) svaranden har hemvist i Danmark, eller 2) käranden har hemvist i Danmark och antingen har bott i landet de senaste tio åren eller tidigare har haft hemvist i landet, eller 3) käranden är dansk medborgare och det bevisas att hon eller han på grund av sitt medborgarskap inte vill väcka talan i hemvistlandet, eller 4) båda makarna är danska medborgare och svaranden inte motsätter sig att frågan väcks vid dansk domstol, eller 5) när ansökan om skilsmässa grundar sig på en separation som har meddelats i Danmark under de senaste fem åren. I de internordiska fallen gäller den nordiska äktenskapskonventionen.

Registrerat partnerskap

Som första land i norden införde Danmark år 1989 institutet registrerat partnerskap som särskild samlevnadsform för par med samma kön.

För att ett par skall få registrera sitt partnerskap i Danmark uppställs vissa *anknytningskrav* i den danska partnerskapslagen. Registrering får endast ske om en av parterna har hemvist i landet och är dansk medborgare eller om båda parterna har haft hemvist i landet de senaste två åren före registreringen. Medborgarskap i Norge, Sverige, Finland eller Island jämföras härvid med danskt medborgarskap och hemvist i nyss nämnda länder jämföras med hemvist i Danmark. Ministern för familje- och konsumentärenden (familie- forbrugeranliggender) kan bestämma att medborgarskap och hemvist i ett annat land med lagstiftning om registrerat partnerskap, som motsvarar det danska, också skall jämföras med danskt medborgarskap och hemvist i Danmark. Ett sådant beslut har meddelats beträffande Nederländerna.

Samma *rättsliga hinder* som gäller för äktenskap gäller även för registrerat partnerskap. Vidare tillämpas samma regler vid *registrering* av partnerskap som vid ingående av äktenskap i civil ordning. Den som får förrätta borgerlig vigsel är också skyldig att registrera partner. Förfarandet är kostnadsfritt. Präster och andra befattningshavare inom trossamfund får inte registrera partnerskap i Danmark. Däremot kan ett par som registrerat sitt partnerskap få en kyrklig välsignelse i den danska folkkyrkan. Registrering av partnerskap i utlandet förekommer inte, men Danmarks ambassadörer skulle i och för sig kunna ges sådan behörighet.

Regleringen är densamma i fråga om *upplösning* av partnerskap som upplösning av äktenskap. Även de danska internationella privat- och processrättsliga reglerna om upplösning av äktenskap gäller för partnerskap. Ett registrerat partnerskap som är ingånget i Danmark kan dock alltid upplösas i Danmark, om inte en av parterna bor i ett land som likställs med Danmark i fråga om ingående av partnerskap.

Ett registrerat partnerskap har som huvudregel samma *rättsverkningar* som ett äktenskap. Bestämmelserna i den danska adoptionslagen om makar är dock inte tillämpliga på registrerade partner. En registrerad partner kan emellertid adoptera den andre partners barn (styvbarnsadoption) under förutsättning att det inte rör sig om ett adoptivbarn från ett annat land. Registrerade partner kan inte heller ha gemensam vårdnad om ett barn, såvida inte en styvbarns-

adoption genomförts. Bestämmelser i dansk lagstiftning som innehåller särskilda regler om den ena parten i ett äktenskap på grund av dennes kön är inte tillämpliga på registrerade partnerskap. Det sagda gäller bl.a. bestämmelser om faderskap. Slutligen är bestämmelser i internationella konventioner inte tillämpliga på registrerade partnerskap om inte medkontrahenterna går med på detta.

Partnerskap som har registrerats i Sverige, Norge, Finland, Island och Nederländerna erkänns enligt särskilt beslut i Danmark.

Frågornas behandling i Danmark

I Danmark har oppositionen vid upprepade tillfällen fört fram förslag om att partnerskapslagen skall ersättas av en lagstiftning om äktenskap för par med samma kön, men regeringen har avvisat förslagen. Frågan har väckts samtidigt som man har diskuterat om trossamfund bör kunna registrera partnerskap. För närvarande pågår det inte någon formell process med inriktning på äktenskap för homosexuella och frågan är inte heller föremål för någon allmän diskussion i Danmark. Däremot debatteras frågan om par med samma kön bör få möjlighet att adoptera även andra barn än styvbarn. Den danska regeringen har vid flera tillfällen givit till känna att den inte önskar någon ändring i berörda frågor.

Från dansk sida har man ännu inte tagit ställning till hur äktenskap mellan personer med samma kön som har ingåtts i andra länder skall behandlas i Danmark.

5.3 Norge

Äktenskap för par med olika kön

I den norska äktenskapslagen uppställs ett antal materiella villkor som måste vara uppfyllda för att en kvinna och en man skall få gifta sig (*äktenskapshinder*) som bl.a. rör äktenskapsålder, nära släktskap och förbud mot att ingå äktenskap så länge tidigare äktenskap eller registrerat partnerskap består. Bestämmelserna har i huvudsak samma innebörd som motsvarande svenska reglering. För att en utländsk medborgare skall få ingå äktenskap i Norge krävs att hon eller han har rätt att vistas i landet enligt norsk utlänningslagstiftning.

Äktenskap kan ingås genom kyrklig eller borgerlig *vigsel*. Blivande makar kan i princip fritt välja mellan de olika vigselformerna.

År 2004 ingicks ca 22 000 äktenskap i Norge, varav ca 11 000 genom vigsel i den norska statskyrkan, 387 genom vigsel i andra kyrkor eller trossamfund och ca 7 000 genom borgerlig vigsel. Vidare gifte sig ca 3 500 par vid norska beskickningar utomlands. Vid såväl kyrklig som borgerlig vigsel skall paret inställa sig inför en vigselförrättare och medan båda är närvarande skall de förklara att de önskar ingå äktenskap med varandra. Därefter skall vigselförrättaren förklara dem för äkta makar. Minst två vittnen skall vara närvarande under vigseln.

Kyrklig vigsel förrättas av präst i den norska statskyrkan (Den norske kirke) och präst eller föreståndare i registrerade trossamfund eller ceremoniledare eller motsvarande i registrerade livssynsamfund.³ Vigselkompetensen följer med nämnda befattningar. Det krävs således inte något särskilt förordnande för de enskilda befattningshavarna. Vigselförrättaren kan vägra att förrätta vigsel om en av makarna (eller båda) inte är medlem i trossamfundet eller livssynsamfundet. Vigselförrättare inom trossamfund kan också vägra att förrätta vigsel om någon av parterna är skild och den tidigare maken lever. Vigselceremonin i statskyrkan fastställs av kyrkans högsta organ, kyrkomötet, i överensstämmelse med kyrkans liturgier. Detta följer av den norska grundlagen. Föreståndare eller ceremoniledare i ett registrerat tros- eller livssynsamfund har bara kompetens att förrätta vigsel om Konungen (delegerat till Barn-, ungdoms- och familjedirektoratet⁴) har godkänt formen för vigseln.

Borgerlig vigsel förrättas av notarius publicus, en befattning som innehas av domare i underrätt vid sidan av domareämbetet, eller norsk utrikestjänsteman. Den borgerliga vigselceremonin regleras närmare i äktenskapslagen och en förordning från år 1996. Det finns inga uttryckliga begränsningar i fråga om tid och plats för en borgerlig vigsel utan det är vigselförrättaren som får besluta härom. Vigseln är inte avgiftsbelagd.

Den norska äktenskapslagen innehåller härutöver bl.a. bestämmelser om *ogiltig vigsel*. Barn-, ungdoms- och familjedirektoratet prövar frågor om godkännande av ogiltiga vigslar.

Vardera maken har rätt till *äktenskapskillnad* efter ett års separation. Detsamma gäller om de inte har haft något samliv sedan minst

³ Möjligheten att förrätta vigsel inom livssynsamfund infördes den 1 oktober 2004. För närvarande finns det två registrerade livssynsamfund, varav det ena har vigselrätt.

⁴ Barn-, ungdoms- och familjedirektoratet är en myndighet under Barn- och jämställdhetsdepartementet i Norge.

två år. I några särskilda fall är omedelbar äktenskapskillnad möjlig. Frågan avgörs av landshövding eller under vissa förutsättningar av domstol.

I fråga om norsk domstols internationella behörighet i äktenskapsmål tillämpas domicilprincipen. Om inte annat gäller till följd av överenskommelse med främmande stat kan talan om äktenskapskillnad väckas vid norsk domstol när 1) svaranden har hemvist i Norge, eller 2) käranden har hemvist i Norge och antingen har bott i landet de senaste två åren eller tidigare har haft hemvist i landet, eller 3) käranden är norsk medborgare och det bevisas att hon eller han på grund av sitt medborgarskap inte vill väcka talan i hemvistlandet, eller 4) båda makarna är norska medborgare och svaranden inte motsätter sig att frågan väcks vid norsk domstol, eller 5) när ansökan om skilsmässa grundar sig på en separation som har meddelats i Norge under de senaste fem åren. För flyktingar som uppfyller kraven på flyktingstatus dispenseras från kravet på hemvist/två års vistelse. I de internordiska fallen gäller den nordiska äktenskapskonventionen.

Registrerat partnerskap

I Norge infördes registrerat partnerskap för två personer med samma kön den 1 augusti 1993.⁵ Under år 2004 registrerade 192 par sitt partnerskap i Norge.

I den norska partnerskapslagen uppställs vissa *krav* på *anknytning* till Norge för att ett par med samma kön skall få registrera partnerskap. Registrering får ske om minst en av parterna är norsk medborgare och en av dem har hemvist i Norge. Vidare får registrering ske om minst en av parterna har haft hemvist i Norge de två senaste åren före registreringen. Medborgarskap i Danmark, Island eller Sverige jämställs med norskt medborgarskap. Konungen (delegerat till Barn- och jämställdhetsdepartementet) kan bestämma att medborgarskap i ett annat land med lagstiftning om registrerat partnerskap, som motsvarar den norska, skall jämföras med norskt medborgarskap. Så har skett beträffande Nederländerna och Finland.

Den norska äktenskapslagens *villkor* för att ingå äktenskap tillämpas även *vid registrering* av partnerskap. Ingen kan ingå partnerskap så länge ett tidigare registrerat partnerskap eller äktenskap består.

⁵ Lov om registrert partnerskap (den 30 april 1993).

Hindersprövningen regleras i föreskrifter som i huvudsak har samma utformning som reglerna för prövning av äktenskapsvillkoren.

Partnerskap får endast registreras av notarius publicus (domare i tingsrätt). Någon reservationsrätt när det gäller att registrera partnerskap finns inte. Om en domare har visat sig vara ovillig till att registrera partnerskap har man i praktiken dock löst detta genom att lämna över uppgiften till en annan domare. Ett registrerat partnerskap ingås vid en särskild ceremoni, inte genom efterföljande registrering. Det finns inga formella begränsningar i fråga om var och när ceremonin skall äga rum. Förfarandet är avgiftsfritt.

Ett par med samma kön som skall eller har registrerat sitt partnerskap kan få kyrklig välsignelse. Frågan är inte författningsreglerad utan det är den enskilde prästen som avgör om hon eller han vill ge välsignelse. Den norska statskyrkan har inte utarbetat någon särskild liturgi för välsignelse i dessa fall.

Reglerna om *upplösning* av äktenskap gäller även för upplösning av partnerskap. Talan om upplösning av registrerade partnerskap som ingåtts i Norge kan alltid väckas vid norsk domstol.

Ett registrerat partnerskap har samma *rättsverkningar* som ett äktenskap med undantag för rätten att gemensamt adoptera barn. En partner i ett registrerat partnerskap har dock möjlighet att adoptera den andre partens barn genom styvbarnsadoption. Undantag gäller för ett adoptivbarn som ursprungligen kommer från ett främmande land som inte tillåter sådana adoptioner. Bestämmelser om faderskapspresumtion är inte heller tillämpliga på registrerade partner och det är inte tillåtet med assisterad befruktning för par med samma kön i Norge.

Partnerskap som har ingåtts i andra länder erkänns i Norge efter samma regler som gäller för erkännande av äktenskap som har ingåtts utomlands. Enligt *norsk internationell privat- och processrätt* (som inte är författningsreglerad) är ett äktenskap som har ingåtts i ett annat land giltigt om det är giltigt i det land där det ingicks. Detsamma gäller för partnerskap om det andra landet har en partnerskapslagstiftning som motsvarar den norska.

Partnerskap kan registreras av norska beskickningar utomlands efter särskilt bemyndigande. För närvarande kan partnerskap registreras vid Norges ambassader i Bryssel, Köpenhamn, Haag, Stockholm och Madrid. För registrering vid ambassaderna i Bryssel och Köpenhamn krävs att båda parterna är norska medborgare. Vid

övriga ambassader krävs att minst en av parterna är norsk medborgare och att minst en av parterna är bosatt i Norge.

Frågornas behandling i Norge

I Norge pågår en debatt i frågan om par med samma kön bör få möjlighet att ingå äktenskap. Enligt en opinionsundersökning⁶ år 2005 var 45 procent av de tillfrågade anhängare av en könsneutral äktenskapslag som ger homosexuella rätt till adoption och kyrklig vigsel, 36 procent var negativa medan 19 procent inte hade någon uppfattning i frågan.

Den norska trepartiregeringen, som tillträdde efter valet år 2005, aviserade i regeringsförklaringen att den ämnade sätta i gång en utredning som syftar till ändringar i äktenskapslagen och öppnar upp äktenskapet för två personer med samma kön. Lagstiftningsarbetet påbörjades hösten 2006. Efter regeringens riktlinjer utreds flera frågor med anknytning till äktenskap och föräldraskap inom Familje- och jämställdhetsdepartementet och vissa andra departement. Förutom frågan om äktenskap för par med samma kön utreds bl.a. frågor om homosexuellas rätt till adoption och assisterad befruktning samt faderskap och föräldransvar för homosexuella föräldrar. Utredningsarbetet omfattar däremot inte frågan om det bör införas obligatorisk borgerlig vigsel i Norge. Enligt uppgift från Familje- och jämställdhetsdepartementet beräknas stortinget kunna ta ställning till en proposition i ämnet tidigast år 2008.

Enligt nämnda departement torde äktenskap som har ingåtts i andra länder mellan personer med samma kön för närvarande inte jämföras med norskt äktenskap, eftersom det senare endast kan ingås mellan en kvinna och en man. Frågan om ett utländskt äktenskap mellan två kvinnor eller två män erkänns som registrerat partnerskap i Norge har inte behandlats i den juridiska litteraturen och det finns ingen särskild ordning för godkännande av äktenskap och partnerskap som har ingåtts i andra länder. Det ankommer på domstol eller annan myndighet att i varje enskilt fall ta ställning till det utländska äktenskapets/partnerskapets giltighet.

⁶ Undersökningen gjordes av Opinion for Norsk Rikskringkastning och redovisades i Aftenposten i oktober/november månad 2005.

5.4 Finland

Äktenskap för par med olika kön

Den finska äktenskapslagen⁷ tillåter endast att äktenskap ingås mellan en kvinna och en man. Enligt lagen ingås äktenskap genom vigsel. Äktenskapet upplöses när den ena maken avlider eller dödförklaras eller när domstol dömer till äktenskapsskillnad mellan makarna.

I äktenskapslagen regleras tre typer av *äktenskapshinder*, nämligen äktenskapsålder, nära släktskap samt tvegifte eller registrerat partnerskap som är i kraft. Bestämmelserna har i huvudsak samma innehåll som motsvarande svenska bestämmelser. Hindersprövning sker hos Magistraten⁸ eller hos den församling i den evangelisk-lutherska kyrkan eller i ortodoxa kyrkosamfundet där de förlovade⁹ eller den ena av dem är medlem. Finner den som prövar hinder mot äktenskap att det inte finns något i lag stadgat hinder mot äktenskapet, skall hon eller han utfärda ett intyg om detta. Det ställs inte några särskilda krav på anknytning till Finland för att ett par skall få gifta sig. Även om ingendera av de förlovade är finsk medborgare eller har hemvist i Finland är det alltså juridiskt möjligt att ingå äktenskap i Finland.

Vigsel förrättas i närvaro av släktingar eller andra vittnen, antingen genom kyrklig eller genom borgerlig vigsel.

Kyrklig vigsel är populärast i Finland och utgör uppskattningsvis ca 70 procent av alla vigslar. Den får förrättas inom den evangelisk-lutherska kyrkan eller det ortodoxa kyrkosamfundet eller inom annat religionssamfund som Undervisningsministeriet har beviljat rätt att förrätta vigsel.¹⁰ Inom den evangelisk-lutherska kyrkan respektive det ortodoxa kyrkosamfundet får präst vara vigselförrättare och inom annat religionssamfund får vigsel förrättas av den som med stöd av samfundets statuter har sådan rätt. Något särskilt förordnande för vigselförrättarna krävs inte. Vid vigseln skall de förlovade vara samtidigt närvarande. Då vardera parten har svarat jakande på vigselförrättarens fråga om hon eller han vill ingå äktenskap med den andra,

⁷ Äktenskapslag 13.6.1929/234.

⁸ Ett statligt organ med bl.a. folkbokföringsuppgifter.

⁹ Enligt äktenskapslagen är en kvinna och en man som har kommit överens om att ingå äktenskap med varandra förlovade.

¹⁰ I Finland fanns det tidigare två statskyrkor, den evangelisk-lutherska och den grekisk-ortodoxa med deras ställning ändrades på 1990-talet. Vissa särdrag finns dock kvar, t.ex. befogenhet att uppbära kyrkoskatter och vissa centrala frågor beträffande kyrkornas organisation regleras i en särskild lag. Lagen kan dock inte ändras av riksdagen utan kyrkomötets samtycke.

skall vigselförrättaren konstatera att de är äkta makar. Övriga villkor och former för kyrklig vigsel bestäms av det religionssamfund inom vilket vigseln förrättas. Ett religionssamfund kan t.ex. uppställa särskilda krav för att förrätta kyrklig vigsel.

Borgerlig vigsel är däremot öppen för alla par med olika kön. Lagman och tingsdomare samt häradsskrivare¹¹ är skyldiga att förrätta sådan vigsel. I praktiken är det dock främst häradsskrivare som förrättar borgerliga vigslar. Vigseluppgiften kan inte delegeras. Själva vigselceremonin är kostnadsfri. Om vigseln enligt överenskommelse mellan vigselförrättaren och de blivande makarna förrättas vid någon annan tidpunkt än under tjänstetid tas dock en avgift på 200 euro ut till staten. Förrättas vigseln någon annanstans än i vigselförrättarens ämbetslokal utgår ersättning till staten för vigselförrättarens resekostnader. Detsamma gäller om vigseln förrättas i vigselförrättarens ämbetslokal utanför tjänstetid. Närmare föreskrifter om förfarandet vid borgerlig vigsel meddelas i förordning.¹²

Den finska äktenskapslagen innehåller härutöver bl.a. bestämmelser om *ogiltig vigsel* av samma innebörd som motsvarande svensk reglering. Finlands president kan besluta att en ogiltig vigsel skall anses vara giltig om det föreligger synnerligen vägande skäl härför.

Finska domstolars *internationella behörighet* vid upplösning av äktenskap är delvis reglerad i Bryssel II-förordningen¹³ och i de internordiska fallen gäller den nordiska äktenskapskonventionen. Enligt de autonoma domsrättsreglerna i äktenskapslagen, som gäller i övriga fall, kan ett ärende om äktenskapsskillnad prövas i Finland om någondera maken har hemvist där eller sökanden har haft hemvist i eller nära anknytning till Finland och inte kan få ärendet prövat i den främmande stat där någondera maken har hemvist, eller detta skulle innebära oskäligen svårigheter för sökanden, och om det med hänsyn till omständigheterna kan anses befogat att ärendet prövas i Finland.

¹¹ *Häradsskrivare* är jurister som tjänstgör i landets Magistrater. De har bl.a. ansvar för folkbokföringen.

¹² Äktenskapsförordning 6.11.1987/820.

¹³ Rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000. Jfr avsnitt 2.2.10.

Registrerat partnerskap

Den finska partnerskapslagen¹⁴ trädde i kraft den 1 mars 2002. Ungefär 780 par lever för närvarande i registrerade partnerskap i Finland.

Enligt partnerskapslagen kan två personer med samma kön vilka vardera fyllt 18 år låta registrera sitt partnerskap. Ett partnerskap får dock inte registreras, om den ena parten i parförhållandet redan är registrerad partner eller är gift. Som regel får ett partnerskap inte heller registreras om parterna i parförhållandet är släkt med varandra på ett sådant sätt att släktskapet enligt den finska äktenskapslagen är ett hinder mot äktenskap. Hindersprövningen sker hos Magistraten.

I partnerskapslagen anges att ett partnerskap *registreras* av en myndighet som har rätt att förrätta borgerlig vigsel. Lagmän, tingsdomare eller häradsskrivare är således behöriga att registrera partnerskap i Finland. Nämnda befattningshavare är dessutom skyldiga att genomföra registreringen som ett led i tjänsten. Själva registreringen avviker från vad som gäller för borgerlig vigsel och går till så att vardera parten i ett parförhållande i närvaro av en häradsskrivare (eller domare) tillsammans undertecknar en registreringshandling, varefter denne bestyrker handlingen med sin namnteckning. Till skillnad från vad som gäller Danmark, Norge och Sverige skall parterna inte inför registreringsförrättare muntligen samtycka till att ingå partnerskapet. Registrering av partnerskap kan, efter överenskommelse, förrättas utanför tjänstetid och på annan plats än registreringsmyndighetens ämbetslokal. Avgift och ersättning för reskostnader tas då ut till staten.

Präster och andra befattningshavare inom olika religionssamfund får inte registrera partnerskap. Huruvida en kyrklig välsignelseceremoni över registrerat partnerskap är möjlig beror på trossamfundets egna regler. Hittills har det inte varit aktuellt med sådana ceremonier i Finland.

Partnerskapslagen innehåller också bestämmelser om när registreringen av ett *partnerskap* är *ogiltig*, vilka i princip överensstämmer med motsvarande reglering i Sverige.

Ett registrerat *partnerskap upplöses* då den ena parten i partnerskapet avlider eller dödförklaras eller genom domstolsbeslut. Vad som föreskrivs i äktenskapslagen om äktenskapsskillnad gäller även vid upplösning av partnerskap.

¹⁴ Lag om registrerat partnerskap 9.11.2001/950.

Registrering av ett partnerskap och upplösning av ett sådant partnerskap har samma *rättsverkningar* som ingående respektive upplösning av äktenskap, om inte något annat föreskrivs. En bestämmelse om äktenskap i en lag eller en förordning tillämpas också på ett registrerat partnerskap, om inte något annat föreskrivs. Motsvarande gäller bestämmelser om makar.

I den finska partnerskapslagen anges dock följande *undantag*. På ett registrerat partnerskap tillämpas inte de bestämmelser i lagen om faderskap som gäller konstaterande av faderskap på grund av äktenskap och inte heller andra sådana bestämmelser som gäller make enbart på grund av dennes kön. Vidare tillämpas inte de bestämmelser i adoptionslagen som gäller makes rätt att adoptera barn och inte heller bestämmelserna i namnlagen om makes släktnamn. I det senare fallet innebär undantaget att en registrerad partner inte med automatik kan få den andre partners släktnamn men väl efter särskild ansökan, vilken i praktiken alltid beviljas. Frågor om assisterad befruktning är för närvarande inte författningsreglerade i Finland, men i en av riksdagen godkänd proposition om assisterad befruktning och ändring i lagen om faderskap¹⁵ föreslås att alla kvinnor skall få tillgång till behandling om de uppfyller de allmänna kraven för sådan behandling. Parförhållande utgör härvid inte en förutsättning. Något rättsligt hinder föreligger således inte mot t.ex. insemination av en kvinna som lever i ett registrerat partnerskap.

Bestämmelser som hör till den *internationella privat- och processrätten* finns samlade i 4 kap. partnerskapslagen. Bland annat uppställs särskilda *anknytningskrav* för registrering. Ett partnerskap får registreras i Finland endast om åtminstone den ena parten i parförhållandet är finsk medborgare och är bosatt i Finland, eller vardera parten i parförhållandet har varit bosatt i Finland under de två år som omedelbart föregår registreringen. Med finskt medborgarskap jämställs härvid medborgarskap i en sådan främmande stat vars lagstiftning ger möjlighet att registrera partnerskap med i huvudsak samma rättsverkningar som föreskrivs i den finska partnerskapslagen. Rätten att registrera ett partnerskap inför en finsk myndighet bestäms enligt *finsk lag*. Ett registrerat partnerskap mellan två personer med samma kön som *registrerats i en främmande stat* är giltigt i Finland, om det är giltigt i den stat där registreringen förrättades.

Ett ärende som gäller *upplösning av ett registrerat partnerskap* kan prövas i Finland, om registreringen av partnerskapet har förrättats i

¹⁵ RP 3/2006. Det är ännu inte klart när lagen om assisterad befruktning kommer att träda i kraft.

Finland, eller en part i partnerskapet har en sådan anknytning till Finland att en finsk domstol vore behörig i ett äktenskapsskillnads- ärende. På giltigheten av ett beslut som meddelats i en främmande stat om upplösning av ett registrerat partnerskap tillämpas vad som i den finska äktenskapslagen föreskrivs om giltigheten i Finland av beslut som i en främmande stat meddelats om upplösning av äkten- skap.

Enligt den finska partnerskapslagen skall den *nordiska äkten- skapskonventionen* och lagen om godkännande och verkställighet av nämnda konvention inte tillämpas på ett registrerat partnerskap.

Frågornas behandling i Finland

Frågan om äktenskap mellan par med samma kön har inte varit föremål för överväganden från lagstiftarens sida i Finland och den är inte aktuell på den politiska dagordningen. Frågan har inte heller debatterats i massmedier och några krav med sådan inriktning har inte framförts från olika organisationer som representerar de homo- sexuellas intressen i Finland.

Finland har ännu inte i något enskilt fall behövt ta ställning till frågan om ett äktenskap mellan två kvinnor eller två män som har ingåtts i ett annat land erkänns i Finland. Enligt Justitieministeriet torde ett äktenskap mellan två personer med samma kön inte erkän- nas som äktenskap utan det skulle förmodligen istället komma att jämföras med ett finskt registrerat partnerskap.

5.5 Nederländerna

Äktenskap för par med olika kön

Enligt nederländsk äktenskapslagstiftning får den som redan är gift eller registrerad partner inte ingå nytt äktenskap. Andra *äktenskaps- hinder* rör bl.a. nära släktskap. Äktenskapsåldern är 18 år, men det finns vissa möjligheter till dispens.

För att ett par skall kunna ingå äktenskap i Nederländerna krävs att åtminstone en av parterna är bosatt i en nederländsk kommun¹⁶

¹⁶ Om två utländska medborgare vill ingå äktenskap i Nederländerna måste den ena parten därmed vara registrerad hos den lokala myndigheten. Bosättningskravet har tillkommit i syfte att förhindra skenäktenskap.

eller att åtminstone en av parterna är nederländsk medborgare.¹⁷ Om nämnda *anknytningskrav* är uppfyllt skall frågan om paret får gifta sig dvs. om det föreligger äktenskapshinder, prövas enligt nederländsk lag. Huruvida den som är utländsk medborgare får ingå äktenskap enligt lagen i sitt hemland saknar således betydelse. För paret gifta sig ingås äktenskapet i enlighet med den nederländska äktenskapsregleringen.

I Nederländerna har enbart äktenskap som ingås genom *borgerlig vigsel* juridisk giltighet. Två personer som vill ingå äktenskap måste anmäla detta till den tjänsteman som svarar för folkbokföringen (Registrars of Births, Deaths, Marriages and Registered Partnerships), vanligtvis i den kommun inom vilken en av parterna är bosatt. Två veckor efter det att anmälan har registrerats kan paret ingå äktenskap. Hindersprövning har skett under mellantiden. Endast därtill förordnade tjänstemän eller den som särskilt utsetts till ”registrar” får förrätta vigsel (och registrera partnerskap).

Äktenskap ingås genom att paret avger sina äktenskapslöften inför vigselförrättaren i stadshuset. Det är också möjligt att gifta sig i andra lokaler, men det krävs ett särskilt tillstånd i varje enskilt fall. Det blivande äkta paret kan välja vilken behörig vigselförrättare de vill i landet. För att ett äktenskap skall vara giltigt krävs vidare att minst två och högst fyra personer över 18 år har bevittnat vigseln. När de nyblivna makarna har avgett sina äktenskapslöften skall de underteckna ett äktenskapsintyg. Intyget skall även undertecknas av vittnena och vigselförrättaren.

Makarna får betala en avgift för äktenskapsceremonin. Alla kommuner reserverar dock viss tid under vilken par kan gifta sig gratis, vanligtvis måndagsmorgon på skattemyndighetens kontor tillsammans med andra par. Avgiftens storlek skiftar från kommun till kommun. Den beror också på valet av lokal, årstid och tidpunkt på dagen.

Äktenskap får endast välsignas i kyrkan efter det att den civila äktenskapsceremonin har ägt rum. Härigenom garanteras att paret har vetskap om att de är lagligt gifta. Varje trossamfund bestämmer själv om det vill välsigna eller på annat sätt högtidlighålla äktenskapet. Samfunden är alltså inte skyldiga att göra detta.¹⁸ Om en präst eller annan religiös befattningshavare genomför den religiösa

¹⁷ Äktenskap kan i dessa fall ingås i Haag inför en person som är behörig att förrätta vigsel.

¹⁸ Vissa protestantiska trossamfund i Nederländerna erbjuder välsignelseceremonier för såväl par med olika som samma kön.

ceremonin utan att paret först har ingått civilt äktenskap kan hon eller han dömas till böter.

Äktenskapsskillnad är tillåtet och accepterat. Äktenskap upplöses av domstol. Som närmare redovisas i det följande kan makarna välja att istället omvandla äktenskapet till ett registrerat partnerskap och därefter upplösa detta i administrativ ordning. I fråga om upplösning av äktenskap mellan medborgare i EU-länderna tillämpas bl.a. Bryssel II-förordningen.

Äktenskap för par med samma kön

Sedan den 1 april 2001 får par med samma kön ingå äktenskap i Nederländerna. Landet var först i världen med att införa denna möjlighet för homosexuella. Som *skäl* för äktenskap mellan par med samma kön anfördes jämställdhet och icke-diskriminering, varav det förstnämnda skälet var avgörande för lagändringen. Samma former för samlevnad skulle vara tillgängliga för såväl heterosexuella som homosexuella. Ett förändrat politiskt klimat bidrog också till att reformen genomfördes. Mot äktenskap mellan par med samma kön anfördes religiöst grundade skäl samt argument om att en sådan förändring på ett fundamentalt sätt skulle ändra äktenskapsinstitutet. Härutöver åberopades att äktenskap mellan par med samma kön inte skulle erkännas i andra länder. I lagstiftningsärendet aktualiserades två huvudfrågor, nämligen om privat- och processrättsliga internationella konventioner och lagstiftning kunde tillämpas på äktenskap som ingåtts mellan två personer med samma kön samt om en sådan tillämpning skulle godkännas utomlands. Den första frågan besvarades jakande i flertalet fall medan den andra frågan inte kunde besvaras.¹⁹ Under åren 2001–2005 ingicks totalt 351 976 äktenskap i Nederländerna, varav 3 535 mellan två kvinnor och 3 751 mellan två män. De äktenskap som ingåtts mellan par med samma kön utgjorde därmed ca 2,1 procent av alla äktenskap som ingicks under nämnda tidsperiod.²⁰

Samma *författningsreglering* om ingående av äktenskap respektive äktenskapsskillnad gäller för såväl par med olika kön som par med samma kön. Särskilda nederländska internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap mellan två kvinnor eller

¹⁹ Rapport från Staatscommissie, december 2001.

²⁰ Uppgifterna inkluderar registrerade partnerskap som omvandlats till äktenskap under samma tidsperiod. Hur många av äktenskapen som numera är upplösta är inte känt.

två män saknas. Flertalet av de nuvarande vigselförrättarna är inte skyldiga att förrätta vigsel mellan par med samma kön om kommunen i fråga kan finna en annan lämplig vigselförrättare. Alla ”nya” vigselförrättare kommer emellertid att vara skyldiga att genomföra sådana vigselceremonier, eftersom detta numera är ett uttryckligt krav i de kontrakt som upprättas. Frågan är däremot inte författningsreglerad.

Rättsverkningarna av ett äktenskap är de samma oavsett om makarna har olika eller samma kön. Det finns dock vissa skillnader beträffande rättsligt föräldraskap och adoption. Enligt nederländsk lagstiftning är en make och en maka föräldrar till de barn som föds i deras äktenskap. Kvinnan som föder barnet är moder och hennes make anses vara barnets fader (s.k. faderskapspresumtion). Äktenskap skapar ett familjerättsligt förhållande mellan det gifta paret och barnet, vilket är förenat med olika rättigheter och skyldigheter. Förhållandet har betydelse för olika frågor såsom föräldraansvar, umgängesrätt, barnets medborgarskap och rätten till arv. Om ett barn föds under ett äktenskap mellan två kvinnor, uppkommer ett familjerättsligt förhållande mellan barnet och den kvinna som har fött barnet. Äktenskapet som sådant har däremot inte några konsekvenser för relationen mellan den andra kvinnan och barnet. Familjerättsliga band kan dock skapas genom adoption. Det kan tilläggas att två kvinnor (eller två män) kan adoptera barn som är vararaktigt bosatta i Nederländerna oberoende av om paret har ingått äktenskap eller inte. Gemensamma adoptioner av barn från andra länder är endast tillåtet för makar med olika kön. Frågan om även makar med samma kön skall få denna möjlighet övervägs för närvarande i Nederländerna.

Möjligheterna för ett nederländskt par med samma kön att ingå *äktenskap utomlands* inför en nederländsk vigselförrättare är begränsade. Möjligheten beror på lagen i det land där konsulatet eller den diplomatiska representationen är belägen. I princip är dock alla vigselförrättare vid konsulaten berättigade att viga par så länge de uppfyller nederländsk lag och äktenskapet är tillåtet enligt lagen i det land där representationen är belägen.

Registrerat partnerskap

Såväl heterosexuella som homosexuella som vill formalisera sin samlevnad i Nederländerna kan förutom att ingå äktenskap välja att registrera partnerskap eller ingå samlevnadsavtal.²¹ Möjligheten att *registrera partnerskap* infördes år 1998. Under åren 1998–2005 registrerades sammanlagt 48 123 partnerskap i Nederländerna, varav 4 698 mellan två kvinnor, 5 025 mellan två män, och 38 400 mellan en kvinna och en man. Cirka 20,2 procent av alla registrerade partnerskap under nämnda tidsperiod avsåg således par med samma kön.

Registrerat partnerskap är i huvudsak jämställt med äktenskap. I likhet med äktenskap är parternas rättigheter och skyldigheter författningsreglerade. Kraven för registrering av partnerskap och ingående av äktenskap är de samma. När det gäller själva ceremonin finns det dock några mindre skillnader. Äktenskapslöftena kan inte ändras medan ett par som registrerar sitt partnerskap själva får bestämma vilka löften de vill avge. Till skillnad från vad som gäller för äktenskap finns det inte något förbud mot att hålla en väl-signelseceremoni innan ett par registrerar sitt partnerskap. Vidare kan ett äktenskap endast upplösas av domstol medan parterna själva kan upplösa ett registrerat partnerskap om de är överens. De måste dock vända sig till notarius publicus eller en advokat som upprättar ett kontrakt för detta ändamål. Först när kontraktet har registrerats är partnerskapet officiellt upplöst. Partner som har registrerat sitt partnerskap i Nederländerna är alltid berättigade att vidta rättsliga åtgärder i landet.²²

Ett par har samma rättigheter och skyldigheter gentemot varandra oavsett om de är makar eller registrerade partner. En viktig skillnad mellan registrerat partnerskap och äktenskap rör däremot relationen till barn. Enligt lag är båda makarna föräldrar till ett barn som föds inom äktenskapet om äktenskapet har ingåtts mellan en kvinna och en man. Det sagda gäller inte par som har registrerat sitt partnerskap. Registrerade partner torde inte heller ha möjlighet att gemensamt adoptera barn från utlandet.

²¹ Ett *samlevnadsavtal* täcker enbart de frågor som parterna, vilka kan vara fler än två, väljer att reglera och det får enbart legala konsekvenser för parternas inbördes förhållande. Avtalen kan även ingås mellan parter som redan är gifta eller registrerade partner. Ett officiellt kontrakt kan upprättas av notarius publicus mot viss ersättning, vilket krävs bl.a. för att ena partens pensionsförmåner skall kunna tas i anspråk av en annan part.

²² Beträffande erkännande av utländska registrerade partnerskap finns särskilda bestämmelser i lag.

Registrerat partnerskap kan omvandlas till äktenskap och vice versa. Vigsselförrättaren (dvs. "the registrar of Births, Deaths, Marriages and Registered Partnership" i den kommun där paret bor) upprättar i dessa fall en särskild handling vilken registreras i äktenskapsregistret om att partnerskapet omvandlas till äktenskap, samt i partnerskapsregistret om äktenskapet omvandlas till partnerskap. Kommunerna tar ut en avgift för förfarandet. Avgiftens storlek beror bl.a. på om paret vill markera händelsen med en ceremoni. Omvandlingen får i princip inte några rättsverkningar utöver de särskilda verkningar som är förknippade med respektive samlevnadsform. Om den ena eller båda parterna är utländska medborgare eller saknar hemvist i Nederländerna kan omvandlingen dock få konsekvenser för egendomsordningen mellan parterna. Även utländska äktenskap och registrerade partnerskap kan omvandlas, förutsatt att de erkänns i Nederländerna.

Enligt uppgift från Justitieministeriet i Haag torde ett svenskt registrerat partnerskap inte jämföras med nederländskt äktenskap utan med nederländskt registrerat partnerskap. Något formellt beslut har dock inte tagits från nederländsk sida i frågan.

Slutligen bör nämnas att äktenskap för par med samma kön och registrerade partnerskap nyligen har utvärderats i Nederländerna på uppdrag av regeringen. Utvärderingen utmynnar inte i några förslag till författningsändringar men innehåller påpekanden om bl.a. de internationellt privat- och processrättsliga problemen med att framför allt äktenskap där makarna har samma kön inte erkänns utanför Nederländerna. Också bristen på regler om båda makarnas föräldraskap till barn som föds i förhållandena påpekas.

5.6 Belgien

Äktenskap för par med olika kön

För att kunna ingå äktenskap i Belgien måste man vara minst 18 år. Äktenskapet måste ingås av fri vilja, det får inte föreligga några nära släktband och man får inte vara gift sedan tidigare.

Ett par kan ingå äktenskap i Belgien om en av de blivande makarna är belgisk medborgare, har sitt hemvist i Belgien eller vid äktenskapets ingående kontinuerligt har varit bosatt i Belgien i mer än

tre månader.²³ Detta *anknytningskrav* har två syften, dels att klart slå fast förutsättningarna för de belgiska myndigheternas internationella behörighet, dels att förhindra "äktenskapsturism" genom kravet på tre månaders bosättning. Frågan om utländska medborgare eller par där den ena parten är utländsk medborgare får gifta sig med varandra styrs, för respektive part, av lagen i hennes eller hans hemland, dvs. det land där hon eller han är medborgare.

Uppkomsten av äktenskap är i Belgien knutet enbart till en *borgerlig vigsel*. Vigseln förrättas av tjänstemän vid kommunerna. Någon möjlighet för andra att förordnas som vigsselförrättare finns inte. Själva vigseln sker vanligtvis i kommunalhuset i närvaro av vittnen. Paret kan inte själva välja vem som skall förrätta vigseln eller var den skall äga rum. De får betala en mindre avgift som motsvarar kostnaden för registrering av äktenskapet. Efter den borgerliga ceremonin kan paret välja att också ha en vigselceremoni i kyrkan, men denna har inga juridiska konsekvenser, utan är endast en frivillig, religiös ceremoni. Det är straffbart att förrätta den religiösa ceremonin innan paret har ingått ett civilrättsligt giltigt äktenskap.

I Belgien är *äktenskapsskillnad* en fråga för domstolen. Lagen erkänner tre olika procedurer för skilsmässa. Domstolen kan upplösa ett äktenskap "pour cause déterminée", dvs. när ena parten vill skiljas på grund av t.ex. otrohet, misshandel etc. och bevis härom föreligger. Domstolen kan även upplösa ett äktenskap när ett par levtt åtskilda under två år och då utan att peka ut någon skyldig part. Om man är överens om att skilja sig kan domstolen genom proceduren för ömsesidigt samtycke upplösa äktenskapet. I detta fall måste personerna i fråga dock vara minst 20 år och äktenskapet ha varat i minst två år. När en gemensam skriftlig överenskommelse, som skall innehålla bl.a. uppdelning av tillgångar och beslut om vårdnad om ev. barn, lämnas in till domstolen kan denna döma till äktenskapsskillnad sedan paret inställt sig i rätten vid två tillfällen. I praktiken tar denna procedur sex till åtta månader.

Belgisk domstol kan också upplösa äktenskap mellan utländska medborgare med tillämpning av utländsk lag. När det gäller upplösning på grund av ömsesidigt samtycke kan detta ske enbart om detta godtas i deras nationella lag. Beträffande domstolens behörighet att ta upp frågan gäller Bryssel II-förordningen eller nationell lag enligt vilken åtminstone en av makarna bl.a. måste uppfylla

²³ Den faktiska bosättningen är avgörande för bedömningen. Bosättningskravet gäller även för EU-medborgare.

vissa närmare angivna krav på bosättning eller tidigare bosättning i Belgien.

Äktenskap för par med samma kön

Sedan den 1 juni 2003 får par med samma kön ingå äktenskap i Belgien. Reformen föregicks av en tämligen intensiv debatt. Den belgiska regeringens främsta *argument* för en ordning med äktenskap för par med samma kön var att inställningen i samhället hade förändrats och att det inte längre fanns skäl att förneka personer möjligheten att gifta sig enbart på grund av deras kön eller sexuella läggning. Heterosexuella och homosexuella skulle behandlas lika beträffande äktenskap. Det framhölls också att äktenskapsinstitutet hade utvecklats. Fortplantning utgjorde inte längre ett skäl att gifta sig. Barn avlas och föds såväl inom som utom äktenskapet. Äktenskapet betraktas numera som en (formell) förbindelse mellan två personer med huvudsakligt syfte att skapa ett gemensamt långvarigt liv tillsammans. Äktenskapet erbjuder paret en möjlighet att bekräfta deras förbindelse och de känslor de har för varandra för omvärlden.

Kritikerna hänvisade till faderskapsreglerna och menade att en av äktenskapets hörnstenar saknades. Syftet med äktenskap var fortplantning och institutet kunde endast sättas i samband med en kvinna och en man. Ett annat argument som anfördes mot äktenskap för par med samma kön var att äktenskapets symboliska värde måste förbli vägledande för samhället. Det gjordes också gällande att det inte var juridiskt möjligt att knyta olika rättsverkningar till äktenskapet beroende på om det ingicks av par med olika eller samma kön.

Parlamentet i Belgien godkände lagförslaget med bred majoritet. Den fråga som väckte mest debatt var emellertid om lagregleringen också skulle inkludera homosexuellas rätt att adoptera. År 2004 ingicks 2 207 äktenskap mellan två personer med samma kön i Belgien. Av dessa var 940 mellan kvinnor och 1 267 mellan män. I 303 fall var den ena parten utländsk medborgare.²⁴

I den belgiska civillagstiftningen har införts en bestämmelse som föreskriver att två personer med samma kön har rätt att ingå äktenskap. Därmed gäller samma *författningsreglering* för såväl par med

²⁴ Under 2003 ingicks 1 708 äktenskap mellan två personer med samma kön, varav 1 018 ingicks mellan män och 690 mellan kvinnor.

olika kön som par med samma kön i fråga om ingående av äktenskap och äktenskapsskillnad. Särskilda belgiska internationella privat- och processrättsliga regler rörande äktenskap mellan personer med samma kön saknas. Som tidigare framgått skall frågan om utländska medborgare får gifta sig prövas enligt lagen i hennes eller hans hemland (medborgarstat). Om den ena makens nationella rätt inte accepterar eller godkänner äktenskap där makarna har samma kön tillämpas dock inte den lagstiftningen när den andra maken är medborgare eller har hemvist i ett land som tillåter sådana äktenskap.

De tjänstemän vid kommunerna som förrättar borgerliga vigslar är skyldiga att viga även par med samma kön. Det finns ännu inget trossamfund i Belgien som har öppnat möjligheten till en religiös ceremoni för par med samma kön som har ingått äktenskap.

Äktenskapet får samma *rättsverkningar* i Belgien oavsett om det har ingåtts mellan två personer som har olika eller samma kön, dock med ett undantag. Äktenskap mellan personer med samma kön har nämligen inte några verkningar när det gäller rättsligt föräldraskap. Den faderskapspresumtion som gäller för mannen i ett heterosexuellt äktenskap i förhållande till barn som föds inom äktenskapet (eller senast 300 dagar efter det att äktenskapet har upplösts eller annullerats) är inte tillämplig då två kvinnor (eller två män) har ingått äktenskap. En lesbisk partner till barnets moder betraktas överhuvudtaget inte som medförälder till barnet. Genom en ändring av civillagen som antogs år 2006 är det numera tillåtet för par med samma kön²⁵ att gemensamt adoptera barn från såväl Belgien som utlandet.

Från belgisk sida utgår man från att alla regler som rör äktenskap, även internationella, är tillämpliga när två personer med samma kön har gift sig.

Enligt belgisk lagstiftning har par med samma kön samma möjligheter som en kvinna och en man att ingå *äktenskap utomlands* inför en belgisk vigselförrättare.

Övrigt

I Belgien finns det inte någon partnerskapsreglering. Däremot kan två vuxna personer, oavsett kön, sexuell läggning, släktskap etc., göra en skriftlig framställning om s.k. *lagstadgad samlevnad* hos

²⁵ Liksom par med olika kön skall de ha bott tillsammans i tre år för att få möjlighet att adoptera. Däremot ställs det inte något krav på att de skall ha ingått äktenskap.

notarius publicus på den ort där de är bosatta. Ingen av parterna får dock vara gift eller bunden av annan författningsreglerad samlevnad. Framställningen registreras i befolkningsregistret. Under samlevnaden gäller därefter särskilda bestämmelser bl.a. beträffande parternas gemensamma bostad, lösöre och utgifter.

Enligt det belgiska Justitieministeriet jämställs svenskt registrerat partnerskap med äktenskap i Belgien.²⁶ I det enskilda fallet ankommer det dock på domstol att ta ställning i frågan.

5.7 Spanien

Äktenskap för par med olika kön

Den spanska konstitutionen innehåller en bestämmelse om att kvinnor och män har rätt att ingå äktenskap. Det anges inte uttryckligen om rätten enbart avser äktenskap med en person som har motsatt kön eller om rätten även gäller äktenskap med en person med samma kön. I konstitutionen fastslås också bl.a. principer om likhet inför lagen och jämställdhet. Endast staten kan lagstifta om äktenskap medan de autonoma regionerna i Spanien har möjlighet att meddela bestämmelser om andra samlevnadsformer. Kompetensen kan dock variera från en region till en annan.

För att ett par skall kunna gifta sig i Spanien krävs att den ena parten är spansk medborgare eller stadigvarande har hemvist i landet. Om båda parterna är utlänningar kan äktenskap ingås i enlighet med vad som gäller för spanska medborgare eller enligt lagen i endera partens hemland.

Äktenskap kan uppkomma genom en borgerlig eller kyrklig ceremoni (vigsel²⁷) och det står de blivande makarna fritt att välja mellan de olika vigselformerna²⁸. Borgerlig respektive kyrklig vigsel förekommer i ungefär samma utsträckning.

Ingående av äktenskap regleras i den spanska civilrättslagen (Código Civil) och i lagen för personregistret. Enligt den sistnämnda lagen skall handläggningen omfatta följande.

²⁶ Detsamma gäller registrerade partnerskap i övriga nordiska länder samt i Nederländerna.

²⁷ I spansk rätt görs det ingen åtskillnad mellan äktenskap och vigsel.

²⁸ Fram till år 1979 fick spanska medborgare endast ingå äktenskap genom kyrklig vigsel eftersom de ansågs vara katoliker.

- Ansökan från parterna, jämte nödvändiga handlingar för att styrka deras identitet, civilstånd och hemvist.
- Beroende på antalet invånare på hemorten: publicering av kungörelse eller vittnes deklARATION om att samtliga krav för att ingå äktenskap är uppfyllda.
- Privata audienser med parterna för att säkerställa att inga äktenskapshinder föreligger, bl.a. beträffande äktenskapsålder, närmare släktskap och tidigare äktenskap.
- Rapport från åklagarämbetet samt beslut utfärdat av domare som är chef för personregistret om medgivande till äktenskap.
- Vigselakt.
- Inskrivning av äktenskapet i personregistret och överlämnade av familjebok till parterna.

Följande personer är behöriga att förrätta *borgerlig vigsel*:

- Domare som är ansvarig för personregister samt borgmästare i kommunen där äktenskapet ingås, eller ett kommunalråd som denne utnämner.
- I de kommuner där ovan nämnd domare inte har hemvist, det ombud som är utnämnt enligt gällande rättsordning.
- Tjänsteman i diplomatiska eller konsulära kåren som är ansvarig för personregister utomlands.

Förfarandet är helt kostnadsfritt

Kyrklig vigsel förrättas av präster inom katolska kyrkan. Den spanska staten har emellertid även kommit överens med vissa andra trossamfund om att vigsel med rättslig verkan får förrättas inom samfundet. Sådan överenskommelse har träffats med mosaiska, evangeliska och islamiska trossamfund. Diskussion pågår om också romer i Spanien skall få motsvarande rätt. Det krävs inte något särskilt förordnande för att präster och andra befattningshavare inom samfundet skall vara behöriga att förrätta vigsel utan behörigheten följer av trossamfundets interna bestämmelser.

Vid vigsel inom katolska kyrkan ansvarar en präst även för hindersprövningen. Skall vigsel förrättas inom andra trossamfund måste en domare som är ansvarig för personregistret först pröva frågan om äktenskapshinder. Efter det att vigsel förrättats skall intyg om vigseln lämnas för registrering i personregistret. Vigseln är inte giltig förrän registrering skett. Äktenskapet får dock rättsverkningar redan från vigseltillfället när vigseln väl är registrerad.

Vigselceremonin inom katolska kyrkan och andra trossamfund följer den interna ordning som gäller för respektive trossamfund. Förfarandet är inte författningsreglerat av staten.

En *vigsel är ogiltig* om inte båda parterna har lämnat sitt samtycke till äktenskapet, om äktenskapet ingåtts under hot eller tvång, om det förelåg hinder mot äktenskapet enligt lag, om vigsselförrättaren inte var behörig, om vittne inte var närvarande vid förrättningen samt om det förelåg fel beträffande den andre partens identitet eller i de personliga egenskaper som, på grund av sin natur, skulle ha varit avgörande för medgivandet.

Äktenskapsskillnad kan meddelas av domstol efter gemensam ansökan eller på begäran av den ena parten utan att några särskilda skäl behöver åberopas. Frågan om äktenskapsskillnad kan också prövas av katolska kyrkan i enlighet med kyrkans egna bestämmelser. Vidare upplöses ett äktenskap genom den ena partens dödsfall.

Spansk domstols juridiska behörighet i äktenskapsmål bestäms av Bryssel II-förordningen och dessutom i vissa fall av lagen om rättsväsendet. Enligt lagen om rättsväsendet är spansk domstol behörig att pröva mål om äktenskapsskillnad bl.a. om båda makarna har hemvist i Spanien vid tidpunkten när ansökan inlämnas, om käranden är spansk medborgare och har hemvist i Spanien vid tidpunkten när ansökan inlämnas samt om makarna har spanskt medborgarskap, oavsett deras hemvist, under förutsättning att ansökan görs gemensamt eller av en av parterna med andra partens samtycke.

Äktenskap för par med samma kön

Homosexualitet var straffbart i Spanien ända fram till år 1975. Under senare år har allt fler autonoma regioner i Spanien infört bestämmelser om homosexuell samlevnad i form av registrerade partnerskap.²⁹ Dessa partnerskap är dock inte jämförbara med svenskt partnerskap eftersom de endast medför begränsade rättigheter och andra rättsverkningar.

I den spanska regeringsförklaringen den 15 april 2004 underströks att homo- och transsexuella personer förtjänade samma offentliga anseende som heterosexuella personer och att de hade rätt att fritt leva de liv som de själva valde att leva. Den nya regeringen lovade att vidta åtgärder för att anpassa den civilrättsliga lagstiftningen så att homo- och transsexuella personer skulle kunna ingå

²⁹ Registrerat partnerskap har införts i 11 av totalt 17 regioner.

äktenskap på lika villkor och därmed omfattas av arvs-, arbets- och sociallagstiftningen.

Det första steget mot en reformering av den spanska civillagen för att likställa äktenskap mellan två personer med samma och olika kön togs i oktober månad 2004 efter det att regeringen tagit del av en opinionsundersökning på temat familjeattityder. Studien visade bl.a. att 42,4 procent av spanjorerna var positiva eller mycket positiva till att homosexuella skulle få adoptera barn (40,8 procent var av motsatt åsikt). Opinionsundersökningar genomförda vid årsskiftet 2004/2005 visade att mer än halva befolkningen i Spanien (56,9 procent) var positiva till äktenskap för par med samma kön medan omkring 32 procent uppgav att de hade en direkt negativ inställning till en ny lagstiftning om äktenskap mellan personer med samma kön.

Ett allmänt argument som anfördes mot äktenskap för homosexuella var att äktenskapet som institution, definitionsmässigt och historiskt, enbart omfattar personer med olika kön. Från olika organ, bl.a. Consejo General del Poder Judicial³⁰, framfördes vissa konstitutionella aspekter som talade mot en sådan lagstiftning. Vidare riktades kritik mot att makar med samma kön skulle få möjlighet att adoptera barn. Det ifrågasattes också om det fanns anledning att lagstifta om äktenskap för par med samma kön med hänsyn till att endast ett litet antal homosexuella kunde förväntas vilja ingå äktenskap.

I juli månad 2005 ändrades äktenskapslagstiftningen i Spanien så att även par med samma kön fick möjlighet att ingå äktenskap. Den spanska lagen om ändring i civillagen angående rätten att ingå äktenskap³¹ grundades på resonemang om att samhället utvecklas och att lagstiftaren kan och bör handla så att lagen inte står i strid med samhällets värderingar och konstitutionens bestämmelser om jämlikhet, frihet och icke-diskriminering. Den medborgerliga rättigheten att ingå äktenskap skulle, med tillämpning av jämställdhetsprincipen, omfatta alla utan diskriminering på grund av deras sexuella läggning. Under lagstiftningsarbetet framfördes den synpunkten att om verkan av den rättsliga regleringen för heterosexuell och homosexuell samlevnad skulle vara densamma, så borde också samma benämning användas på båda samlevnadsformerna.

Enligt civillagen är det numera tillåtet för två personer med såväl olika som samma kön att ingå äktenskap med fullständigt samma

³⁰ Generalrådet för rättsväsendet som bl.a. utnämner och har tillsyn över domare i Spanien.

³¹ Lagen trädde i kraft den 3 juli 2005.

rättigheter och skyldigheter, inklusive sociala förmåner och möjligheten att adoptera. Lagtekniskt är förändringarna minimala. I lagen föreskrivs bl.a. att äktenskap skall vara föremål för samma villkor och skall ge samma verkan oberoende av om makarna har samma eller olika kön. Vidare har begreppen kvinna och man ändrats till det könsneutrala "cónyuge". Övriga bestämmelser i civillagen och anknytande lagstiftning kvarstår i princip oförändrade. Sålunda saknas t.ex. särskilda spanska internationella privat- och processrättsliga regler om äktenskap mellan två kvinnor eller två män. Eventuella tillämpningsproblem har överlämnats till domstolarna att lösa i den praktiska rättstillämpningen. En utestående fråga är hur regler om faderskapspresumtion skall tolkas när det gäller äktenskap mellan personer med samma kön.

Katolska kyrkan och andra trossamfund vars äktenskap har civil verkan i Spanien har inte någon författningsreglerad skyldighet att förrätta vigsel och hittills har de ställt sig avvisande till att viga par med samma kön. Katolska kyrkan har bl.a. framhållit att äktenskap mellan kvinna och man är ett heligt sakrament. Mot detta har från andra håll inväntats att äktenskapet är ett civilrättsligt begrepp som fanns redan innan trossamfunden anammade detta. Någon frivillig religiös välsignelseceremoni för homosexuella som ingått äktenskap torde inte heller förekomma. En enskild präst är förhindrad att viga ett par som har samma kön så länge det inte är tillåtet enligt trossamfundets interna föreskrifter. Det är inte heller aktuellt för katolska kyrkan att pröva frågan om äktenskapsskillnad i förevarande fall. Frågan om en övergång till enbart borgerlig vigsel tycks inte ha varit föremål för närmare överväganden under lagstiftningsarbetet. Ett skäl som anfördes mot en sådan ordning var emellertid att det skulle vara för krångligt för par som vill ingå äktenskap i kyrkan att behöva genomgå två olika ceremonier.

Domares skyldighet att förrätta vigsel har ifrågasatts i Spanien sedan det blev möjligt för par med samma kön att ingå äktenskap. Vissa domare anser att den nya regleringen i civillagen strider mot den spanska konstitutionen och har därför vägrat att förrätta vigsel mellan två personer som har samma kön. Huruvida en domare har denna möjlighet är ännu oklart. Oenighet råder redan beträffande frågan om domaren utför en administrativ handling eller agerar i sin egenskap av domare när hon eller han förrättar vigsel. Endast i det senare fallet kan nämligen domaren vända sig till den spanska konstitutionsdomstolen för att få prövat om den nya regleringen strider mot konstitutionen. Även om viss polemik förekommer,

synes man däremot vara överens om att en domare eller annan borgerlig vigselförrättare inte kan vägra att viga två kvinnor eller två män med hänvisning till personliga samvetsbetänkligheter eller liknande.

När det gäller *internationella privat- och processrättsliga aspekter* bör noteras att det inte uppställs några särskilda anknytningskrav i civilagen för att ett par med samma kön skall få ingå äktenskap i Spanien. Som redan framgått kan två utländska medborgare ingå äktenskap om en av dem stadigvarande har hemvist i Spanien oavsett om de har olika eller samma kön. Två kvinnor eller två män får ingå äktenskap som har full rättslig verkan i Spanien, även i de fall att deras respektive nationella lagar inte medger äktenskap mellan två personer med samma kön. Det räcker nämligen att de får ingå äktenskap med varandra enligt spansk lag.

Ett spanskt äktenskap mellan två kvinnor eller två män får ingås utomlands inför en person som ansvarar för konsulatets folkbokföring. Härvid gäller dock Wienkonventionen om konsulära förbindelser.³²

5.8 Kanada

Äktenskap för par med olika kön

På federal nivå regleras *äktenskapshinder* på grund av släktskap samt månggifte. Restriktioner rörande minimiålder och samtycke finns reglerat i Common Law. Minimiålder är dock reglerat i lag i de flesta provinser.

Uppkomsten av ett äktenskap knyts till en *vigsel* och själva vigselakten regleras på provinsnivå. Alla provinser kräver viss ceremoniordning, men den skiljer sig åt mellan olika provinser. För att ett äktenskap skall vara juridiskt giltigt måste det följa både federal och provinsiell lag. Religiösa vigselförrättare ansöker om tillstånd att genomföra "civil" vigsel, vilken äger rum samtidigt med den religiösa ceremonin. I Kanada kan äktenskap således ingås genom *kyrklig* eller *borgerlig* (civil) *vigsel*, om man, som inledningsvis nämnts, med kyrklig vigsel avser civilrättsligt giltig vigsel som förrättas inom trosamfund. Det är den enskilda religiösa församlingen som avgör vilka som får gifta sig inom deras församling. I övrigt finns inga restriktioner.

³² Konventionen har ratificerats av Sverige (SÖ 1974:10).

Vem som är behörig att företräda det allmänna som vigselförrättare avgörs på provinsnivå. I t.ex. Ontario är det domare, fredsdomare eller annan person med licens från provinsiella myndigheter. I British Columbia är det person med licens utgiven av provinsmyndigheten.

Kanadensiska lagar ger endast rätt till kanadensiska vigselförrättare (civila liksom religiösa sådana) att viga inom dennes provins eller territorium. En ordning liknande den svenska med vigselrätt för vissa ambassadörer eller präster i utlandet tycks inte finnas.

Endast domstol kan bevilja *äktenskapsskillnad*, något som regleras på federal nivå. För att domstol skall upplösa äktenskap krävs att ena parten har hemvist i den provins där skilsmässa söks. Medborgarskap eller plats för giftermålet saknar betydelse.

Äktenskap för par med samma kön

Den kanadensiska äktenskapslagen, Civil Marriage Act, ändrades genom ett parlamentsbeslut i juli månad 2005, då lagens krav på olika kön för äktenskap togs bort. Äktenskap mellan homosexuella var då redan lagligt i nio (av totalt 13) provinser och territorier, som resultat av enskilda domstolsbeslut i dessa provinser.³³ Domstolarna hade då vid sina prövningar, med början år 2001, funnit att kravet på olika kön strider mot den kanadensiska konstitutionen och dess Charter of Rights and Freedoms (hädanefter kallad rättighetsstadgan), enligt vilken alla individer är lika inför lagen och har samma rättigheter utan diskriminering.

På provinsiell nivå, där de ursprungliga besluten togs, använde domstolarna samma argument. I Ontario resonerade även domstolen kring den förändrade synen på äktenskapet i dagens moderna samhälle. Man ansåg att det som i dag definierar ett äktenskap; samlevnad, ömsesidigt omhändertagande, delad arbetsbörda och bostad, ömsesidigt känslomässigt och ekonomiskt beroende samt barnuppföstran även kan appliceras på äktenskap mellan två personer med samma kön. Domstolens enda reservation i detta avseende gällde förmågan att skaffa egna barn, men eftersom inte alla gifta par har barn och många barn även föds utanför äktenskapet ansågs inte detta vara ett tillräckligt tungt skäl för att äktenskapet skulle vara förbehållet en kvinna och en man.

³³ Medierapporter från Ontario år 2003 berättar att drygt 780 par med samma kön gift sig i Toronto. Av dessa var knappt 300 från USA och ytterligare 19 par från andra länder. År 2004 hade över 2 000 par med samma kön gift sig i de provinser och territorier där de hade den möjligheten.

Lagstiftningen på federal nivå handlade alltså om att kodifiera en uttolkning av konstitutionen som gjorts i flera domstolsbeslut på provinsnivå och reglera en situation med olika definition av äktenskap i olika provinser. Eftersom man på federal nivå råder över äktenskapslagstiftningen, men inte över annan form av samlevnad (vilket regleras i provinserna) fanns inte möjligheten att lagstifta om en samlevnadsform liknande registrerat partnerskap. I samband med parlamentets omröstning var regeringen tydlig i att hänvisa till att omröstningen handlade om att göra äktenskapslagen förenlig med konstitutionens rättighetsstadga.

I december månad 2004 prövade Kanadas högsta domstol regeringens lagförslag inför behandlingen i parlamentet, och fann då att det inte bara var förenligt med rättighetsstadgan utan ett direkt utflöde ur dess jämlikhetsskydd.

På både federal och provinsiell nivå anfördes många *skäl mot* den nya lagen under alla delar av lagstiftningsprocessen. Bland argumenten fanns inskränkt religionsfrihet, eventuellt negativ påverkan på barn, oro över den förändrade definitionen av äktenskap, dess roll och påverkan i samhället, oro över att andra aspekter av äktenskapet skulle förändras (bl.a. att lagen mot månggifte skulle försvinna), motsättning mot att äktenskapet inte länge definieras av bl.a. fortplantning samt att andra samlevnadsformer än just äktenskap vore bättre. I ett första domstolsbeslut i British Colombia, som utmynnade i att homosexuella inte skall ha rätt att gifta sig, menade domarna att kravet på motsatt kön för att ingå äktenskap visserligen var diskriminerande för homosexuella, men att detta inte var ett resultat av en diskriminerande åsikt att par med samma kön inte är värda att få gifta sig. Därför var inte lagen i sig diskriminerande, även om utfallet av den var det.

Genomgående har det *avgörande argumentet* för ett positivt ställningstagande varit en hänvisning till den kanadensiska konstitutionens rättighetsstadga, enligt vilken alla är lika inför lagen och har rätt till samma behandling och skydd. Som framgått hade domstolar i en majoritet av Kanadas provinser och territorier när äktenskapslagen ändrades redan funnit att den gamla lagen var diskriminerande enligt rättighetsstadgan.

Det är mycket tveksamt om denna lag hade röstats igenom, eller ens kommit så långt i processen, om det inte vore för rättighetsstadgan. Många parlamentsledamöter, även inom det liberala regeringspartiet, var i sak motståndare eller tveksamma till äktenskap för

par med samma kön, men röstade för en lagändring för att inte gå emot rättighetsstadgan.

Nuvarande äktenskapslagstiftning innehåller inte någon särreglering för äktenskap mellan personer med samma kön utan alla civila äktenskap behandlas likadant. Detta gäller såväl ingående av äktenskap, rättverkningarna av detta samt ordningen för äktenskapskillnad.

En *vigsselförrättare inom ett trossamfund* som har tillstånd att viga civilt har behörighet att viga såväl par med samma kön som olika kön. Varje enskilt trossamfund avgör själv om två kvinnor eller två män får ingå äktenskap genom vigsel inom samfundet. Den kanadensiska konstitutionen garanterar nämligen religionsfrihet som skyddar dem som inte kan viga par med samma kön på grund av deras religion. Inom de flesta större trossamfund i Kanada råder det delade meningar om huruvida de skall viga par med samma kön. Vissa av de trossamfund som inte tillåter vigsel mellan homosexuella erbjuder istället en välsignelseceremoni eller liknande i samband med ett borgerligt bröllop. Dessa ceremonier har ingen juridisk effekt.

Frågan om *borgerliga vigsselförrättare* är skyldiga att viga par med samma kön har behandlats i Kanadas provinsdomstolar. Vissa provinser och territorier har valt att ta hänsyn till den enskilde vigsselförrättarens religiösa övertygelse och tvingar därmed ingen att viga par med samma kön. Andra provinser har valt positionen att provinsen måste erbjuda samma service till alla invånare, och har därmed bett dem som vägrar viga homosexuella om deras avsked. Frågan är föremål för rättslig prövning. De sistnämnda provinserna förväntas bli tvungna att ändra sin position med hänvisning till den religionsfrihet som garanteras i rättighetsstadgan.

Kanada har inte tagit ställning till den legala giltigheten av äktenskap mellan personer med samma kön som förrättats utomlands. De sedvanliga internationella privat- och processrättsliga reglerna tillämpas från fall till fall. Restriktioner vad gäller hemvist för att kunna gifta sig i Kanada regleras på provinsiell nivå. I dag finns inga sådana restriktioner i någon provins. Ett homosexuellt par med hemvist i ett land där äktenskap mellan personer med samma kön är förbjudet kan således gifta sig i Kanada. Huruvida hemlandet i fråga accepterar äktenskapet är det landets ensak. Ett svenskt registrerat partnerskap är inte ett legalt hinder för giftermål i Kanada.

Övrigt

I Kanada finns en *med registrerat partnerskap liknande samlevnadsform* (civil union) endast på provinsiell nivå. Denna erkänns inte utanför den provins eller det territorium där arrangemanget ingåtts. För närvarande har fyra provinser och territorier infört partnerskapsinstitutet, bl.a. Quebec. Ett sådant partnerskap ger mer eller mindre samma juridiska rättigheter som ett äktenskap på provinsiell nivå. I vissa provinser är partnerskapet mycket likt ett äktenskap, medan i andra provinser även icke-äktenskapsliknande förhållanden kan komma ifråga.

Registrerade partnerskap från Sverige är inte erkända i kanadensisk lag. Ett sådant partnerskap skulle troligtvis likställas med ett common-law förhållande.³⁴

5.9 USA

Inledning

Av USA:s delstater är det endast Massachusetts som tillåter äktenskap för par med samma kön. Ett fåtal kommuner (counties), bland annat i Kalifornien, Oregon och New Mexico, har under korta perioder utfärdat äktenskapstillstånd, vilka emellertid senare annullerats av delstatliga domstolar. Delstaterna Connecticut och Vermont har infört särskilda partnerskapslagar som medger par med samma kön lika ekonomiska och rättsliga fördelar. I New Jersey har en delstatlig överrätt år 2006 slagit fast att par med samma kön skall ha rätt till samma rättsverkningar av sitt förhållande som ett gift par. Något ställningstagande till frågan om äktenskap för par med samma kön har domstolen dock inte gjort utan överlämnat den frågan till lagstiftaren. Av inhämtade upplysningar framgår att lagstiftaren överväger att införa en särskilt reglerad samlevnadsform för par med samma kön. Flertalet delstater har förbjudit äktenskap när kontrahenterna har samma kön genom tillägg i delstatskonstitutionerna eller i den vanliga delstatslagstiftningen. Förslag om motsvarande tillägg i den federala konstitutionen föreligger i senaten. Såvitt framkommit är frågan ännu inte avgjord.

³⁴ Ett *common-law förhållande* är legalt erkänt och kan jämföras med samboförhållande. Common-law partners, som kan vara heterosexuella eller homosexuella, måste uppfylla vissa kriterier, såsom att de bevisligen lever tillsammans.

Äktenskap för par med olika kön i delstaten Massachusetts

I Massachusetts kan *äktenskapsbinder* föreligga av fyra skäl:

- **Ålder:** Båda parter måste vara över 18 år, eller ha en domares godkännande för omyndigt giftermål.
- **Äktenskap:** Båda parter måste vara ogifta och ev. skilsmässor vara helt avslutade.
- **Släktskap:** Parterna får inte vara närbesläktade.
- **Syfilis:** Parterna måste med blodprov bevisa att de inte bär på smittsam syfilis.

Uppkomsten av äktenskap i Massachusetts är knuten en vigselceremoni. Massachusetts tillåter både *kyrklig och borgerlig (civil) vigsel*. Det står de blivande makarna fritt att välja vigselform. Vigseln kan förrättas av präst eller rabbi alternativt fredsdomare (Justice of the Peace)³⁵ inom 60 dagar efter det att äktenskapstillståndet utfärdats. Lekmän (exempelvis familjemedlemmar eller vänner) kan också ansöka om ett engångstillstånd för att förrätta en särskild vigsel hos Massachusetts guvernör.

Till skillnad från borgerlig vigsel av fredsdomare kan vissa religiösa samfund kräva att vigselakten bevittnas. Varken Massachusetts författning eller den amerikanska konstitutionen innehåller omnämnande av äktenskap, och därför inte heller specifika regleringar av kyrkliga eller borgerliga vigslar.

*Äktenskapsskillnads*mål behandlas i den delstatliga testaments- och familjedomstolen (Probate and Family Court). Ett eller flera av följande skäl kan åberopas: Djup och varaktig söndring, grym och utnyttjande behandling, underlåten försörjning, ett års övergivande, äktenskapsbrott, impotens, grav alkoholism eller drogberoende och slutligen femårigt fängelsestraff. Om domstolen anser att skäl för äktenskapsskillnad föreligger inträffar skilsmässan formellt 90 dagar efter domstolsbeslutet. Massachusetts domstolar har domsrätt i mål där parterna har bott som hustru och man inom delstatens gränser, där skälet för äktenskapsskillnad uppkom i delstaten eller där en av parterna bodde inom delstatens gränser när ett sådant skäl uppkom utanför delstaten. Således kan Massachusetts domstolar upplösa äktenskap även mellan utländska medborgare.

³⁵ Fredsdomare är delstatligt anställda vars uppgift består bland annat av att företräda det allmänna vid civila vigslar.

Äktenskap för par med samma kön i delstaten Massachusetts

Massachusetts Högsta Domstol beslutade i fallet *Goodridge vs. Massachusetts Department of Public Health* den 18 november 2003 att par med samma kön har rätt till borgerlig vigsel. Domstolen slog fast att homosexuella inte kan nekas de rättigheter och fördelar som äktenskap medger, eftersom detta går emot konstitutionens löfte om självbestämmanderätt och likaberättigande.³⁶ Under det första året vigdes över 6 000 par med samma kön i Massachusetts (65 procent av äktenskapen ingicks mellan kvinnor och 35 procent mellan män). Under samma period ingicks ca 27 000 äktenskap mellan par med olika kön i delstaten.

Massachusetts kongress har emellertid antagit ett tillägg till delstatskonstitutionen som definierar äktenskap som ett förbund mellan kvinna och man, men tillåter en motsvarighet till registrerat partnerskap. Detta tillägg måste godkännas av delstatskongressen igen och sedan antas genom folkomröstning. Delstatskongressen har ännu inte tagit ställning i frågan. Trots att Massachusetts generellt inte kräver att de par som vigs i delstaten är bosatta där, har guvernören åberopat en outnyttjad lag från år 1913 för att hindra par med samma kön från andra delstater att komma till Massachusetts för att gifta sig. Enligt lagen måste åtminstone ena parten ha anknytning till Massachusetts för att kunna ingå äktenskap i delstaten. Detta gäller även för par med olika kön.

Många skäl har anförts mot en ordning med äktenskap mellan homosexuella, framförallt ifrån kristna, konservativa kretsar. Exempel på sådana skäl anges i det följande.

- Att legalisera äktenskap för par med samma kön kommer snabbt att förstöra den traditionella familjen.
- Om äktenskap för par med samma kön legaliseras kommer barn vara de som lider mest.
- Om äktenskap mellan två kvinnor eller två män jämföras med äktenskap mellan en kvinna och en man kommer statliga skolor på alla nivåer att tvingas lära ut att homosexualitet är normalt och i undervisningen inte prioritera eller favorisera heterosexuella relationer.

³⁶ Domen löd: "Barred access to the protections, benefits, and obligations of civil marriage, a person who enters into an intimate, exclusive union with another of the same sex is arbitrarily deprived of membership in one of our community's most rewarding and cherished institutions. That exclusion is incompatible with the constitutional principles of respect for individual autonomy and equality under law."

- De adoptionslagar som i dag hindrar par med samma kön från att adoptera barn kommer att bli ogiltiga i och med en legalisering av äktenskap för par med samma kön.
- USA och hela världen kommer att följa Massachusetts exempel och anta liknande lagar om äktenskap för par med samma kön.
- Äktenskap för par med samma kön är emot kristendomen och de flesta andra religioner och har förbjudits av Gud. Om de legaliseras kommer det att bli svårare att sprida Guds ord. Eftersom äktenskapet är ett heligt sakrament kommer vi att drabbas av Guds vrede.
- Att även homosexuella kan ingå äktenskap innebär en så pass dramatisk omdefiniering av vad äktenskap är att det i längden kan leda till, exempelvis, legalisering av polygami.

Huvudargumenten för en legalisering av äktenskap för par med samma kön har bl.a. varit följande.

- Att förbjuda äktenskap för par med samma kön är ett brott mot religionsfriheten.
- Staten måste skilja på kyrkliga och civila äktenskap.
- De ekonomiska och legala fördelar som man som makar åtnjuter bör tillfalla alla par.
- Att neka par med samma kön äktenskap är en form av minoritetsdiskriminering.
- Homosexualitet är en numera accepterad livsstil.
- Äktenskap för par med samma kön skadar inte samhället eller någon enskild.
- Äktenskap bygger i grunden på kärlek, vilket även homosexuella känner.
- Att legalisera äktenskap mellan två personer med samma kön uppmuntrar familjebildning och påtvingar inte homosexuella en sexuellt riskabel livsstil.

Det avgörande skälet för Högsta domstolen i Massachusetts var dock, som nyss nämnts, att den delstatliga konstitutionen inte tillåter diskriminering grundad på sexuell läggning.

Samma *författningsreglering*, bl.a. i fråga om äktenskapshinder samt ingående och upplösning av äktenskap, gäller för såväl par med samma som olika kön.

Två kvinnor eller två män får ingå äktenskap genom *kyrklig vigsel* inom trossamfund som godkänner sådana äktenskap. Emellertid

stödjer endast ett fåtal trossamfund äktenskap mellan personer med samma kön, framför allt de liberala Unitarian Universalist Association och United Church of Christ. Trossamfund kan inte tvingas förrätta vigslar av två personer med samma kön och ingen kyrklig företrädare är skyldig att viga sådana par.

Det är också de olika trossamfundens som beslutar om en *kyrklig ceremoni* med anledning av ett äktenskap mellan två kvinnor eller två män är förenlig med deras tro. Majoriteten av de amerikanska trossamfundens är som redan nämnts emot äktenskap för par med samma kön och vägrar därför att ha något att göra med dem. Episkopalkyrkan är ett exempel på ett samfund som inte förrättar vigslar mellan homosexuella men som inom vissa stift välsignar äktenskap som ingåtts i civil ordning mellan två personer med samma kön.

De som är auktoriserade att förrätta *borgerliga vigslar*, dvs. fredsdomarna, är enligt lag skyldiga att erbjuda även homosexuella sina tjänster. Om detta går att upprätthålla i praktiken är emellertid oklart och de flesta intresseorganisationer för homosexuella uppmanar blivande par att inte argumentera om de blir nekade vigsel utan istället leta vidare efter en villig fredsdomare.

Eftersom Massachusetts tillåter äktenskap mellan personer med samma kön är de delstatliga *rättsverkningarna* identiska för alla gifta par. Emellertid så erkänns inte dessa äktenskap av den federala staten, varför de federala rättsliga och ekonomiska fördelar som följer med ett äktenskap inte tillkommer makar med samma kön som ingått äktenskap i Massachusetts.

Ett återkommande argument för legalisering av äktenskap för par med samma kön har varit att utländska homosexuella partners till amerikanska medborgare inte kan få uppehållstillstånd såsom utländska heterosexuella partners får. I övrigt har det *internationella perspektivet* i stort sett saknats i debatten, som istället fokuserat på federala-delstatliga frågor. Ett fåtal delstater som i nuläget inte tillåter äktenskap för par med samma kön ger lagligt erkännande till sådana äktenskap som ingåtts i Kanada eller i Massachusetts. De internationella aspekterna kompliceras av att det ankommer på den federala staten att sköta alla utrikesärenden. Eftersom äktenskap för par med samma kön inte erkänns av den federala staten så har det amerikanska Justitiedepartementet inte vidtagit några särskilda åtgärder. Tillämpningssvårigheter har uppkommit framför allt i gränslandet mellan federal och delstatlig lagstiftning.

Övrigt

Det kan tilläggas att Massachusetts har bland de mest omfattande delstatslagstiftningarna i USA när det gäller homosexualitet och homosexuell samlevnad. Bland annat får par med samma kön gemensamt adoptera barn sedan år 1993. Vidare gäller att homosexualitet inte får beaktas i vårdnadstvister där ena föräldern är homosexuell.

I Massachusetts får par med samma kön sedan år 1998 också ingå samma typ av *samlevnadsavtal* som par med olika kön. Avtalet medför vissa ekonomiska rättigheter, framförallt när det gäller samägande av egendom.

5.10 Tyskland

Äktenskap för par med olika kön

Enligt de äktenskapsrättsliga föreskrifterna i BGB (Bürgerliches Gesetzbuch) föreligger *äktenskapshinder* bl.a. om äktenskapsmyndighetsålder inte uppnåtts. Familjedomstolen kan dock efter ansökan medge att ett äktenskap får ingås om den sökande har fyllt 16 år och den blivande maken är myndig. Äktenskap får inte ingås om den ena parten är gift resp. lever i ett livspartnerskap. Äktenskap får inte heller ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led samt mellan helsyskon och halvsyskon. Detsamma gäller släktskap som har uppstått genom adoption, såvida inte adoptionsförhållandet har upplösts. Utlänningar måste uppvisa intyg om behörighet att ingå äktenskap. Hovrätten (Oberlandesgericht), kan dock befria personen från att uppvisa ett intyg om behörighet att ingå äktenskap.

Ett äktenskap i Tyskland ingås genom *borgerlig vigsel*. Äktenskapet är giltigt endast om det har ingåtts inför en tysk borgerlig vigselförrättare. Det finns emellertid två undantag. Det första undantaget avser äktenskap som grundar sig på ett mellanstatligt avtal. Av respektive statsavtal (t.ex. tysk-turkiskt konsuläravtal av den 28 maj 1929) framgår både vem som är behörig att vara vigselförrättare och vilka som får viga. Det andra undantaget avser äktenskap vid vars ingående följande förutsättningar är uppfyllda.

- Ingen av de förlovade är tysk medborgare.
- Åtminstone en av de förlovade är medborgare i den stat inför vars befullmäktigade äktenskap skall ingås.

- Den person, inför vilken äktenskapet ingås, är befullmäktigad av respektive lands regering att vara vigselförrättare i Tyskland.
- Äktenskapet ingås i den form som föreskrivs av lagarna i detta land.

Sådana behörighetsförklaringar är i regel oproblematiske när den behörigförklarade personen är en diplomatisk eller konsulär representant för en stat som har ratificerat Wienkonventionen om konsulära förbindelser. Om präster är behörigförklarade behövs det i regel förutom den generella behörigheten att vara vigselförrättare enligt den utländska lagen en särskild behörighet att vara vigselförrättare i Tyskland.

Äktenskapet kan dessutom ingås i de av Utrikesdepartementet i samråd med Inrikesdepartementet (Bundesministerium des Inneren) bestämda konsulärdistrikten av en för detta behörig konsulär ämbetsman. I praktiken ingås emellertid äktenskap hos de tyska utlandsrepresentationerna numera endast i undantagsfall. I och med reformen av civilståndslagen skall den konsulära vigseln avskaffas helt. Tidpunkten för ikraftträdandet av den nya civilståndslagen är emellertid ännu inte bestämd (förmodligen år 2007).

En religiös vigselceremoni får inte äga rum förrän den borgerliga vigseln har förrättats, såvida inte en av de förlovade är dödssjuk eller det bekräftas att det föreligger en annan nödsituation som inte går att avvärja.

Äktenskapsskillnad meddelas av den behöriga familjedomstolen (tingsrätten) på begäran av den ena eller båda makarna. Grund för äktenskapsskillnad föreligger vid varaktig söndring (upplösningsprincipen), dvs. makarnas livsgemenskap finns inte längre och det kan inte förväntas att den återställs. Innan ett år har förflutit kan makarna endast skiljas om det skulle vara orimligt för den sökande att fortsätta äktenskapet med hänsyn till den andra makens person. Det presumeras att varaktig söndring föreligger om makarna har levt åtskilda sedan ett år och båda gemensamt ansöker om skilsmässa, eller om makarna har levt åtskilda sedan tre år.

Registrerat partnerskap

Registrerat partnerskap (Lebenspartnerschaft) infördes i Tyskland den 1 augusti 2001 genom livspartnerskapslagen som är en förbunds- lag. Genomförandet av lagen åligger delstaterna.

I huvudsak gäller samma *förutsättningar för registrering* av partnerskap som vid ingående av äktenskap. Bland annat måste båda parterna vara myndiga. Några särskilda anknytningskrav uppställs inte i den tyska partnerskapslagen.

Ett partnerskap kommer till stånd på i huvudsak samma sätt som ett äktenskap som ingås genom borgerlig vigsel. De tyska delstaterna har meddelat bestämmelser om vem som är behörig att vara *partnerskapsförrättare*. I de flesta delstaterna är den ämbetsman behörig som också handhar borgerlig vigsel. I några delstater är kommunen eller notarius publicus behörig. I varje delstat finns det emellertid även en myndighet inför vilken ett partnerskap kan ingås och som är skyldig att registrera det.

I allt väsentligt gäller samma regler för *upplösning av partnerskap* som för upplösning av äktenskap. Till stora delar är rättsverkningarna också de samma. Särskilda anpassningar, framför allt inom skatterätten, har dock inte genomförts.

Genom livspartnerskapslagen kompletterades den tyska internationella privat- och processrätten med en bestämmelse enligt vilken ingående, de flesta civilrättsliga verkningar samt upplösning av ett registrerat partnerskap är underkastade föreskrifterna hos den registerförande staten. Verkningarna av ett i utlandet registrerat partnerskap sträcker sig emellertid inte längre än vad som gäller enligt föreskrifterna i BGB och livspartnerskapslagen.

Tyska domstolar är behöriga att ta upp mål om upplösning av partnerskap i många fall (men inte alltid), t.ex. om åtminstone en partner har sitt hemvist i Tyskland eller om partnerskapet har ingåtts inför en tysk borgerlig vigsselförrättare.

Enligt tysk rätt är det endast möjligt att ingå ett partnerskap i Tyskland. Det är således inte möjligt för ett par att registrera sitt partnerskap utomlands inför en tysk partnerskapsförrättare.

Övrigt

I Tyskland är äktenskap för par med samma kön en kontroversiell fråga. De flesta personer som bejakar det registrerade partnerskapet är också positiva till att man inför äktenskap för par med samma kön. Motståndarna till partnerskap, i synnerhet konservativa kyrkliga kretsar, är så mycket mera mot äktenskap för homosexuella. Enligt tysk författningsrätt är äktenskap endast möjligt mellan en

kvinnor och en man. Partnerskap får emellertid likställas med äktenskap.

Enligt det tyska Utrikesdepartementet skulle ett äktenskap mellan två personer med samma kön som ingåtts i ett annat land möjligen kunna godkännas som partnerskap i Tyskland.

5.11 Frankrike

Äktenskap för par med olika kön

I Frankrike är äktenskap förbjudet mellan personer med samma kön. Män under 18 år och kvinnor under 15 år får inte ingå äktenskap om inte tillstånd erhålls från allmänna åklagaren.³⁷ Andra *äktenskapshinder* gäller visst släktskap. Äktenskap får inte ingås mellan släktingar i rakt upp- eller nedstigande led, släktingar på samma sidolinje samt mellan syskon, far/morbror och brors/systerdotter, faster/moster och brors/systerson (om inte tillstånd erhålls av presidenten) och inte heller om en av de blivande makarna redan är gift.

Endast *borgerlig vigsel* har juridisk verkan. Det är dock möjligt att, utöver den borgerliga vigseln, gifta sig kyrkligt i det samfund man önskar. Den kyrkliga ceremonin måste alltid ske efter den borgerliga.

Borgerlig vigsel förrättas vid en offentlig och högtidlig ceremoni i kommunhuset. Den förrättas av borgmästaren eller av en kommunfullmäktigemedlem. I utlandet förrättas vigseln av konsulat- eller ambassadtjänsteman. Enligt fransk lag är det en grundläggande rättighet att ingå äktenskap. Vigsselförrättaren får därför inte vägra att förrätta vigsel om samtliga materiella krav och formkrav är uppfyllda.

Äktenskap upplöses genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad. Beslut om *äktenskapsskillnad* fattas av tingsrätten. Äktenskapsskillnad kan meddelas efter gemensam ansökan, om äktenskapsskillnad begärs av en make och accepteras av den andra, till följd av samlevnadens upphörande samt på grund av brott.

Behörig jurisdiktion bestäms av Bryssel II-förordningen. Fransk lag är tillämplig om båda makarna är franska medborgare eller båda

³⁷ Parlamentet har dock nyligen antagit en lag som flyttar fram kvinnornas lagliga ålder för äktenskap till 18 år.

är bosatta i Frankrike. Den kan också tillämpas om ingen annan domstol anser sig vara behörig och om den franska domstolen är territoriellt behörig att besluta om äktenskapsskillnad.

Registrerat partnerskap

Den franska partnerskapslagen trädde i kraft i november månad 1999. Vid årsskiftet 2005/2006 hade omkring 205 000 registrerade partnerskap (le pacte civil de solidarité) ingåtts.³⁸ Såväl par med samma som olika kön kan registrera sitt partnerskap.

I lagen finns det inga krav vad gäller nationalitet utom när partnerskapet registreras på konsulat utomlands. I det fallet måste minst en av parterna vara fransk medborgare. I gengäld måste parterna ha sin gemensamma bostad i Frankrike. Släktmässiga hinder är desamma som vid äktenskap. Dessutom får ingen part vara bunden genom bestående äktenskap eller genom ett annat partnerskap.

Det franska partnerskapet är ett kontrakt mellan två personer som *registreras* av en tingsrätts förste kanslist eller utomlands vid ett konsulat. Rättsligt sett utgör inte registreringen en ceremoni utan bara en administrativ formalitet.

Då äktenskap och registrerat partnerskap inte har samma mål, har de inte heller samma *rättsverkan*. Äktenskapet förenar en kvinna och en man som bildar familj. Därigenom har det särskild verkan gentemot makarna, i synnerhet i fråga om tillgångar, släktskap, adoption och arv. Det registrerade partnerskapet är som tidigare nämnts ett kontrakt mellan två personer och har till syfte att reglera deras samlevnad. Det har vissa verkningar som är identiska med äktenskapets (i synnerhet i fråga om inkomsttaxering). Partnerskapet syftar dock inte till att ge parterna samma familjerättsliga rättigheter som äktenskapet gör. De skyldigheter som är förenade med ett registrerat partnerskap och dess verkan på tillgångar regleras inte heller av samma regler som äktenskapet.

Ett registrerat partnerskap *upplöses* antingen genom parternas gemensamma önskan, genom den ena partens önskan eller genom den ena partens eller båda parternas giftermål eller död. Upplösningen registreras av en tingsrätts förste kanslist i dennes egenskap av ämbetsman.

³⁸ I en rapport som överlämnades till den franske justitieministern den 20 november 2004 redovisas hur lagen har tillämpats under de första fem åren. Vissa möjliga ändringar föreslås, särskilt när det gäller reglerna för hur ett registrerat partnerskap skall kungöras samt hur parternas tillgångar skall regleras och förvaltas.

När det gäller *internationella privat- och processrättsliga* frågeställningar innehåller den franska partnerskapslagen inga särskilda bestämmelser om domsrätt eller lagvalsregler. Av parter med utländsk nationalitet krävs för att de skall kunna registrera partnerskap att de visar ett intyg om sitt lands gällande äktenskapslagstiftning med beskrivning av de legitimationshandlingar som gör det möjligt att kontrollera att de lagligen kan registrera partnerskap. I övrigt är det i praktiken tillåtet för alla utlänningar att registrera partnerskap även om de redan har registrerat ett civilrättsligt partnerskap i ett annat land. Ingen dom har dock ännu avkunnats på denna punkt.

Övrigt

Frågan om äktenskap för par med samma kön diskuterades inte under det arbete som ledde fram till att partnerskapsinstitutet infördes i Frankrike. Det poängterades särskilt att partnerskapet var ett nytt institut för dem som inte vill eller kan gifta sig och som inte inkräktade på det traditionella äktenskapet. Däremot har frågan berörts i olika sammanhang under senare år.

År 2004 tillsattes en parlamentarisk utredning av nationalförsamlingen som fick i uppdrag att utreda barnets rättigheter och familjens situation i dagens Frankrike. Utredningen, som redovisade sitt arbete i januari månad 2006, avvisade tanken på äktenskap mellan två kvinnor eller mellan två män med hänvisning till att äktenskap för homosexuella inte kan tillåtas utan att par med samma kön samtidigt ges rätt att adoptera.

En enda vigsel av två personer med samma kön har förrättats i Frankrike. Det äktenskapet har ogiltigförklarats. Även om nämnda fall har varit föremål för en livlig samhällsdebatt, så har parlamentet ännu inte diskuterat någon eventuell reform som skulle öppna äktenskapet även för par med samma kön. I juni månad 2006 lade emellertid en grupp socialistiska ledamöter av senaten fram ett förslag om att äktenskapet skall vidgas så att det även kan ingås av två personer som har samma kön.

De materiella krav som gäller för att ett äktenskap som förrättats utomlands skall vara giltigt enligt fransk internationell privat- och processrätt bestäms av varje makes nationella lagstiftning. Av det skälet får man skilja mellan två situationer: a) Om ingen av makarna är fransk medborgare och makarnas nationella lag tillåter äktenskap mellan personer med samma kön, så kan äktenskapet i fråga få vissa

juridiska verkningar i Frankrike (såsom till exempel verkningar för tillgångarna). Dock kan ordre public-förbehållet få de franska myndigheterna att vägra att låta ett äktenskap som förrättats utomlands, oavsett om det är giltigt, få vissa verkningar i Frankrike. Så skulle till exempel vara fallet om ett par med samma kön begärde att få adoption beviljad i Frankrike. b) Om ett äktenskap förrättats utomlands mellan två personer med samma kön kommer det äktenskapet inte att gälla enligt fransk lag när den ena maken är fransk medborgare och därigenom inte ha någon verkan i Frankrike.

5.12 Storbritannien

Äktenskap för par med olika kön

I den brittiska äktenskapslagen (the Marriage Act 1949) uppställs ett antal *äktenskapsbinder* som bl.a. rör äktenskapsålder, nära släktskap och tvegifte.

Äktenskap ingås vid en särskild ceremoni vid vilken vissa formkrav skall vara uppfyllda. Äktenskapslöften skall uttalas och båda parterna och deras två vittnen skall skriva sin namnteckning i äktenskapsboken. Vigselceremonin kan ske i såväl kyrklig som borgerlig ordning.

Borgerlig vigsel förrättas av en tjänsteman vid folkbokföringsmyndighet eller av en befullmäktigad person i en auktoriserad lokal. Formerna för den borgerliga vigseln regleras i äktenskapslagen. Bland annat anges vilka ord som skall uttalas under vigselceremonin. Det finns också regler med annat innehåll, t.ex. förbud mot religiös musik och religiösa symboler under ceremonin.

Kyrklig vigsel kan bl.a. förrättas av präst i Anglikanska kyrkan. Eftersom Anglikanska kyrkan är statskyrka i Storbritannien är prästerna skyldiga att viga alla som bor i deras församling och som vill gifta sig. Vigseln utförs i enlighet med statskyrkans ceremonier. Äktenskapet registreras därefter av en präst.

Äktenskap kan även ingås inom bl.a. judiska trossamfund och inom Vännernas samfund. Ett judiskt äktenskap registreras av sekreteraren i den synagoga där mannen är medlem medan ett äktenskap som ingås inom Vännernas samfund registreras av den funktionär som samfundet utser för distriktet i fråga. Ceremonierna genomförs i enlighet med interna religiösa regler.

Äktenskap inom andra trossamfund måste ingås i en registrerad byggnad. Vilka ord som skall uttalas i dessa fall regleras i äktenskapslagen. Äktenskapen kan antingen registreras av en tjänsteman vid folkbokföringen eller annan behörig person. Inom vissa religioner hålls religiösa ceremonier (som saknar rättslig verkan) och som sedan följs av en borgerlig vigselceremoni.

Upplösning av äktenskap regleras i en särskild lag (the Matrimonial Causes Act). Äktenskapsskillnad beviljas av domstol. De brittiska domstolarnas internationella behörighet i äktenskapsskillnadsmål regleras bl.a. av Bryssel II-förordningen.

Registrerat partnerskap

Den 5 december 2005 trädde en lag om registrerat partnerskap (Civil Partnership Act) i kraft i Storbritannien. Lagen innehåller en i stort sett fullständig reglering av förutsättningarna för ingående och upplösning av partnerskap (civil partnership), av rättsverkningarna av partnerskap samt av processuella och internationella privat- och processrättsliga frågor. I lagen finns också speciella regler om registrering av partnerskap i dels England och Wales, dels Skottland, dels ock Nordirland.

I redovisningen nedan har specialreglerna för Skottland och Nordirland uteslutits. Inte heller redovisas regleringen av partnerskapets rättsverkningar. Processuella bestämmelser har också uteslutits.

Ett *partnerskap* kan bara *registreras* om två personer med samma kön inför en registreringsförrättare har undertecknat ett särskilt dokument. Båda kontrahenterna skall närvara liksom två vittnen. Ingen religiös ceremoni får förekomma vid förrättningen så länge den leds av registreringsförrättaren. Platsen för registreringsförfarandet skall vara tillgänglig för allmänheten. Tjänstemän vid folkbokföringsmyndigheterna och andra personer som är behöriga att förrätta borgerlig vigsel är också behöriga att vara registreringsförrättare. Registreringsmyndigheten har en rättslig skyldighet att se till att det finns ett tillräckligt antal registreringsförrättare inom dess område för att uppgiften skall fullgöras. Huruvida en enskild förrättare kan vägra att registrera partnerskap avgörs av myndigheten.

Partnerskap får inte ingås av en person som redan är gift eller registrerad partner, som är under 16 år eller som på vissa närmare angivna sätt är släkt med den andra parten. Till sådana *hinder* hör bl.a. släktskap mellan föräldrar och barn inklusive släktskap på

grund av adoption, mellan barnbarn och far- och morföräldrar och barn och föräldrarnas hel- och halvsyskon. Dessutom finns det särskilda hinder om en partner är under 21 år. Att några hinder mot registrering inte föreligger skall styrkas av kontrahenterna på visst sätt. När det gäller en person under 18 år krävs samtycke till registreringen från föräldrar eller vissa andra personer.

Det finns särskilda *registreringsprocedurer* för handikappade, intagna på kriminalvårdsanstalter, sjukhus m.m. samt för personer som är dödligt sjuka. Standardproceduren innebär att registreringen måste ske inom landet och på en plats som kungörs i förväg och är tillgänglig för envar. Registreringsförrättaren måste godkänna platsen. Registreringen får inte ske i en byggnad som används eller har använts för religiösa ändamål.

Åtskilliga formföreskrifter gäller för registrering av ett partnerskap. Kontrahenterna måste sålunda i förväg till en registreringsmyndighet anmäla sitt önskemål om att få partnerskapet registrerat och anmälan skall publiceras på visst sätt. Det krävs också att de har vistats i landet minst sju dagar innan en anmälan får göras. Vidare skall registreringsmyndigheten ha prövat om det finns några hinder mot en registrering. Registreringen får genomföras först sedan 15 dagar förflutit från det anmälan gavs in. Syftet med publiceringen är att invändningar mot det planerade partnerskapet skall kunna framföras. Om inga hinder mot en registrering framkommer kan förrättningen genomföras. Den måste dock föregås av en s.k. civil partnership schedule som utfärdas av registreringsmyndigheten.

Som registreringsmyndigheter fungerar kommunala förvaltningar. De utser också dem som skall tjänstgöra som registreringsförrättare. För hela landet finns vidare en central registreringsmyndighet som skall föra en förteckning över ingångna partnerskap. Avgifter kan tas ut vid de olika momenten i registreringsförfarandet.

Ett *partnerskap upphör* om det förklaras upplöst eller ogiltigt eller om ena partnern är död eller presumeras vara död. Beslut härom fattas av domstol och ett sådant beslut är till en början preliminärt. Ett slutgiltigt beslut får fattas först sex veckor efter det preliminära beslutet. Domstol kan också besluta att partnerna skall separera, ett beslut som senare kan läggas till grund för ett beslut om upplösning av partnerskapet. I lagen ges föreskrifter om de närmare förutsättningarna för att de olika domstolsbesluten skall kunna meddelas.

Ett registrerat partnerskap har i huvudsak *samma ställning* som ett äktenskap. En skillnad är dock att otrohet har utelämnats som

grund för att bevisa varaktig söndring av ett partnerskap. Till skillnad från äktenskap kan ett partnerskap inte ogiltigförklaras på grund av att relationen inte har fullbordats genom samlag. Någon möjlighet att registrera partnerskap inom ett trossamfund finns inte heller.

Enligt bemyndigande i lagen får regeringen ge föreskrifter om ingående av partnerskap vid brittiska ambassader och konsulat och vid brittiska militära förband utomlands. Som en allmän förutsättning gäller då att åtminstone en av kontrahenterna skall vara brittisk medborgare.

Lagen innehåller vidare regler om *erkännande av partnerskap* som registrerats enligt lagstiftningen i ett annat land och under de förutsättningar som gäller där (s.k. overseas relationship). I en särskild bilaga till lagen räknas upp de utländska partnerskap som innefattas i begreppet overseas relationship. Hit hör bl.a. partnerskap som registrerats i de nordiska länderna. Vissa minimivillkor uppställs dock för att utländskt partnerskap skall erkännas bl.a. ifråga om hinder mot registrering som gäller enligt brittisk lag.

En brittisk domstols behörighet att besluta om upplösning, ogiltigförklaring m.m. av partnerskap är i princip knuten till partnerskap som registrerats enligt brittisk lag. På det internationellt privat- och processrättsliga området har dock den brittiska regeringen bemyndigats att meddela regler om behörighet för brittiska domstolar att handlägga partnerskapsmål mellan utländska parter och om erkännande av utländska domar i partnerskapsmål som motsvarar bestämmelserna i Bryssel II-förordningen. Det innebär att brittiska domstolar kan ges behörighet att upplösa eller annullera partnerskap som ingåtts i ett annat EU-land. Även om sådan behörighet inte givits kan brittiska domstolar ändå besluta att handlägga ett mål om upplösning eller ogiltigförklaring i vissa fall, bl.a. om det saknas en behörig domstol eller det ligger i rättvisans intresse att saken tas upp.

När det gäller utländska domar om upplösning eller ogiltigförklaring av partnerskap erkänns de i Storbritannien om bl.a. parterna vid tiden för domen var bosatta eller medborgare i landet där domen meddelades.

Övrigt

I Storbritannien råder skilda meningar beträffande äktenskap eller registrerade partnerskap mellan personer med samma kön. Innan den nuvarande partnerskapslagstiftningen trädde i kraft genomfördes

en opinionsundersökning, 83 procent av de tillfrågade ställde sig då bakom någon form av civilt partnerskapsinstitut.

Enligt Departementet för konstitutionella ärenden i London torde äktenskap mellan par med samma kön som ingåtts i andra länder betraktas som partnerskap i Storbritannien. Frågan har varit föremål för rättslig prövning i ett fall. Ett brittiskt par med samma kön som hade ingått äktenskap i Kanada begärde att Storbritannien skulle erkänna deras relation som äktenskap och inte partnerskap. Den brittiska regeringen motsatte sig denna begäran. Högsta domstolen prövade frågan under sommaren 2006 men avslog parets yrkanden.³⁹

För närvarande pågår arbete med att ta fram en sambolagstiftning för såväl par med motsatt som samma kön. Utredningsarbetet kommer att redovisas tidigast sommaren 2007.

5.13 Nya Zeeland

Äktenskap för par med olika kön

För att gifta sig i Nya Zeeland behövs en äktenskapslicens från Födelse- döds- och äktenskapsregistreringskontoret (Department of Internal Affairs, Registrar of Births, Deaths and Marriages). Licenserna är giltiga tre månader efter utfärdande.

Vem som helst kan gifta sig i Nya Zeeland förutsatt att båda parterna är fria att gifta sig, dvs.:

- ingen av parterna är gift eller registrerad partner sedan tidigare,
- de är tillräckligt gamla (16 år eller äldre), är någon av parterna under 20 år krävs dessutom föräldrars medgivande,
- de är inte nära släkt via blodsband, äktenskap eller adoption och
- de är inte av samma kön.

Ett äktenskap (marriage) uppkommer genom en formell ceremoni, som är att jämställa med en *vigsel*. Vigselceremonin kan vara antingen kyrklig eller borgerlig. De blivande makarna kan fritt välja mellan de olika vigselformerna.

Bara den som är utnämnd till vigselförrättare av Registrar General, och vars namn finns på listan över vigselförrättare i dagstidningen New Zealand Gazette får förrätta vigsel i Nya Zeeland.

³⁹ Jfr England and Wales High Court (Family Division) Decisions, *Wilkinson v Kitzinger & Ors* [2006] EWHC 2022 (Fam) (31 July 2006).

Det finns tre olika typer av vigselförrättare, nämligen präst från en religiös församling, organisationsföreträdare och oberoende vigselförrättare (Marriage Celebrant). Registrar of Marriages i Registry Office är också behöriga att förrätta vigsel.

En eller båda parter kan ansöka om *äktenskapsskillnad*. Parterna måste ha levt åtskilda under minst två års tid innan ansökan görs, men de behöver inte ha separerat officiellt. Åtminstone en av parterna måste bo i Nya Zeeland och äktenskapet måste ha brutit samman och vara över. Äktenskapsskillnad beviljas av familjedomstolen (Family Court).

Registrerat partnerskap

För par med samma kön, samt par med olika kön som inte vill gifta sig, finns som alternativ till äktenskapet s.k. Civil Union, partnerskap. Civil Union Act 2004 trädde i kraft den 26 april 2005.⁴⁰

För att få *registrera* partnerskap krävs att man är 18 år eller äldre. Vid 16 och 17 års ålder krävs föräldrars medgivande. I övrigt gäller samma regler som vid äktenskap. Särskilda anknytningskrav saknas.

I New Zealand Human Rights Act 1993 fastställs att det är olagligt för en partnerskapsförrättare (Civil Union Celebrant) att vägra att utföra sitt ämbetes plikter eller att vid fullgörandet av dessa plikter behandla en person annorlunda på grund av civilstånd eller sexuell läggning, då detta räknas som diskriminering.

Vid *upplösning* av partnerskap gäller samma lagar som vid skilsmässa. För par med olika kön kan partnerskapet ändras till/från äktenskap. Ansökan om separation eller äktenskapsskillnad behandlas av familjedomstolen.

Ett partnerskap ger paren samma lagliga rättigheter och skyldigheter som vid äktenskap. Dock kan enbart gifta par adoptera, samt enbart vid äktenskap får den andra parten automatiskt nyzeeländskt medborgarskap.

Nya Zeeland erkänner officiellt finska, tyska och brittiska partnerskap samt partnerskapsinstituterna i de amerikanska delstaterna New Jersey och Vermont. Enligt uppgift skulle ett svenskt partnerskap teoretiskt jämföras med ett nyzeeländskt partnerskap i de flesta fall.

⁴⁰ Samtidigt infördes The Relationships (Statutory References) Act 2005 vilken ändrar de lagar som reglerar effekterna av en ändring i äktenskapslagen, dvs. för arv, dödsbo, vårdnad av barn etc.

5.14 Sammanfattning

5.14.1 Äktenskaps- och partnerskapslagstiftningen i nordiska länder

Äktenskap

Äktenskapslagstiftningarna i Sverige, Danmark, Norge och Finland överrensstämmer i stora delar. Som inledningsvis nämnts tillåter respektive lands lagstiftning endast äktenskap mellan en kvinna och en man. Bestämmelserna om äktenskapshinder och hindersprövning är likartade. Det ställs inga krav på anknytning till Sverige för att ett par skall få gifta sig här i landet och motsvarande gäller i Finland. En utländsk medborgare som vill gifta sig i Danmark eller Norge måste däremot ha rätt att vistas i landet enligt nationell utlänningslagstiftning. I samtliga länder kan äktenskap ingås genom kyrklig eller borgerlig vigsel. De grundläggande kraven vad avser själva vigselproceduren är också i huvudsak de samma.

Av det föregående (jfr avsnitt 2.2.5) framgår att andra trossamfund än Svenska kyrkan måste ha tillstånd att förrätta vigsel i Sverige. Vidare krävs särskilt förordnande för vigselförrättarna inom dessa samfund. I Danmark har den danska statskyrkan och vissa särskilt angivna trossamfund vigselrätt. Kyrklig vigsel kan även förrättas inom andra trossamfund med då krävs särskilt förordnande för vigselförrättarna. I Norge har präster inom den norska statskyrkan och vissa närmare angivna befattningshavare inom registrerade trossamfund och registrerade livssynssamfund vigselrätt. Särskilda förordnande för vigselförrättarna krävs inte. Vigselrätt i Finland tillkommer Evangelisk-lutherska kyrkan och Ortodoxa kyrkosamfundet samt de trossamfund som särskilt har beviljats vigselrätt. Vigsel får förrättas av präst inom förstnämnda trossamfund och inom övriga trossamfund av den som med stöd av samfundets statuter har sådan rätt.

En borgerlig vigsel i Sverige förrättas av lagfaren domare i tingsrätt eller av länsstyrelsen förordnad vigselförrättare (jfr avsnitt 2.2.6). I huvudsak förordnas personer tillsvidare eller för mandatperiod efter förslag från kommunerna. Andra personer kan också förordnas främst för enstaka tillfälle. I Danmark förrättas borgerlig vigsel av representanter för kommunerna, nämligen av borgmästaren eller av kommunala förtroendevalda eller tjänstemän. De förtroendevalda och tjänstemännen utses emellertid inte av något statligt organ utan av borgmästaren. I Norge ankommer uppgiften att förrätta borgerlig

vigsel på notarius publicus (en befattning som innehas av domare i tingsrätt vid sidan av domareämbetet). Flertalet borgerliga vigslar i Finland förrättas av häradsskrivare vid landets folkbokföringsmyndigheter (Magistrater), men även domare vid tingsrätt är behörig att förrätta sådan vigsel. Varken i Danmark, Norge eller Finland torde det finnas någon möjlighet för enskilda personer att bli förordnade som vigselförrättare för en särskild vigsel.⁴¹ Endast Finland tar ut avgifter i samband med borgerlig vigsel.

I samtliga berörda länder finns likartade bestämmelser om när en vigsel är ogiltig. I Sverige kan en ogiltig vigsel godkännas av regeringen och i Finland av presidenten. I övriga länder har uppgiften i stället lagts på myndighetsnivå, i Danmark på Familjestyrelsen och i Norge på ett direktorat.

Äktenskapsskillnad meddelas av domstol i samtliga länder och beträffande Danmark och Norge även på administrativ väg. 1931 års nordiska äktenskapskonvention som bl.a. innehåller regler om domstols behörighet i äktenskapsskillnadsmål gäller i förhållandet mellan de nordiska länderna framför nationella internationellt privat- och processrättsliga regler. Bryssel II-förordningen, som gäller i alla EU:s medlemsstater utom Danmark, är visserligen tillämplig i Sverige och Finland, men genom en reservation i förordningen är den nordiska äktenskapskonventionen fortfarande tillämplig mellan dessa länder.⁴²

Registrerat partnerskap

Det finns betydande likheter mellan partnerskapslagstiftningarna i Sverige, Danmark, Norge och Finland. Anknätningskrav (medborgarskap och hemvist alternativt två års hemvist) och bestämmelser om partnerskaphinder är i huvudsak de samma. I Sverige, Danmark och Norge gäller i princip motsvarande regler vid registrering av partnerskap som vid ingående av äktenskap genom borgerlig vigsel. Borgerliga vigselförrättare i respektive land är också partnerskapsförrättare. Även i Finland är de borgerliga vigselförrättarna skyldiga att registrera partnerskap, men själva registreringen avviker från vad som gäller för borgerlig vigsel. Parterna undertecknar en registreringshandling som bestyrks av partnerskapsförrättaren. Endast

⁴¹ Av övriga länder som behandlas i kapitlet är det, såvitt framkommit, bara Massachusetts i USA som har en liknande ordning. Lekmän kan ansöka om engångstillstånd för att få förrätta särskild vigsel hos delstatens guvernör.

⁴² Jfr avsnitt 2.2.10.

Finland tar ut en avgift i samband med registreringen. I samtliga länder tillämpas bestämmelser om upplösning av äktenskap även vid upplösning av partnerskap. Det sagda gäller också beträffande respektive lands egna internationella privat- och processrättsliga regler om upplösning av äktenskap. Ett partnerskap kan emellertid alltid upplösas i det land som registrerade partnerskapet.

Gemensamt för Sverige, Danmark, Norge och Finland är vidare att ett registrerat partnerskap med få undantag får samma rättsverkningar som ett äktenskap. I den svenska partnerskapslagen föreskrivs att bestämmelser som gäller för makar och vars tillämpning innebär en särbehandling av den ene maken endast på grund av dennes kön inte gäller för registrerade partner. Motsvarande undantag görs även i den danska och finska partnerskapslagen men inte i den norska. Bestämmelser om faderskapspresumtion torde dock inte vara tillämpliga på registrerade partner i något av de berörda länderna. I samtliga partnerskapslagar utom den svenska görs vidare undantag i fråga om rätten att adoptera barn. Såvitt framkommit har registrerade partner möjlighet till assisterad befruktning i samtliga länder utom Norge.

Den nordiska äktenskapskonventionen och Bryssel II-förordningen gäller inte för registrerat partnerskap.

Pågående lagstiftningsarbete

Av de nordiska länderna torde det enbart vara Sverige och Norge som för närvarande överväger att ändra sin lagstiftning så att par med samma kön kan få möjlighet att ingå äktenskap. Frågan om det bör införas en ordning med obligatorisk borgerlig vigsel utreds endast i Sverige.

5.14.2 Länder med lagstiftning som tillåter äktenskap för par med samma kön

Nederländerna var det första landet i världen som ändrade sin äktenskapslagstiftning (april 2001) så att det blev möjligt även för två kvinnor eller två män att ingå äktenskap. Drygt två år senare (juni 2003) genomförde Belgien motsvarande reform. Numera är det även tillåtet för par med samma kön att ingå äktenskap i Spanien (juli 2005). Av länder utanför Europa är det främst Kanada som är

av intresse. Krav på att blivande makar skall ha olika kön för att få ingå äktenskap togs bort ut den kanadensiska äktenskapslagstiftningen vid samma tidpunkt (juli 2005) som Spanien genomförde sin reform. Äktenskap mellan par med samma kön är även tillåtna i delstaten Massachusetts i USA och i Sydafrika.⁴³ Reformerna har främst motiverats av krav på jämställdhet och icke-diskriminering. En gemensam utgångspunkt har varit att alla par oavsett kön skall behandlas lika i fråga om äktenskap.

I berörda länder gäller i dag samma bestämmelser om ingående och upplösning av äktenskap oavsett om de blivande makarna har olika eller samma kön. Särskilda nationella internationellt privat- och processrättsliga bestämmelser om äktenskap mellan personer med samma kön saknas med något undantag. Ett äktenskap som ingåtts mellan två kvinnor eller två män har också samma rättsverkningar som övriga äktenskap. I Nederländerna och Belgien görs dock vissa undantag i fråga om rättsligt föräldraskap och i Nederländerna även beträffande adoption av barn från andra länder.

För att ett par skall få ingå äktenskap i Nederländerna, Belgien och Spanien måste vissa anknytningskrav vara uppfyllda. Enligt nederländsk rätt krävs att åtminstone en av parterna är nederländsk medborgare eller att åtminstone en av parterna är bosatt i en nederländsk kommun. För giftermål i Belgien måste en av de blivande makarna vara belgisk medborgare, ha sitt hemvist i Belgien eller vid äktenskapets ingående kontinuerligt ha varit bosatt i Belgien i mer än tre månader. I Spanien måste den ena parten vara spansk medborgare eller stadigvarande ha hemvist i landet. Det finns däremot inga anknytningskrav alls för utländska medborgare som vill ingå äktenskap i Kanada.

Frågan om ett par får gifta sig eller om det föreligger äktenskaps-hinder prövas alltid enligt nationell lag i Nederländerna. I Belgien tillämpas hemlandets lag beträffande utländska medborgare. Om den ena makens internationella rätt inte accepterar eller godkänner äktenskap där makarna har samma kön tillämpas dock inte den lagstiftningen när den andra maken är medborgare eller har hemvist i ett land som tillåter sådana äktenskap. I Spanien kan utländska medborgare ingå äktenskap i enlighet med vad som gäller för spanska medborgare eller enligt lagen i endera partens hemland.

⁴³ Den rättsliga regleringen i Massachusetts och Sydafrika berörs inte i det följande.

Medan ett rättsligt äktenskap endast kan ingås genom borgerlig vigsel i Nederländerna och Belgien så har Spanien och Kanada en ordning med både borgerlig och kyrklig vigsel.

I Nederländerna förrättar tjänstemän som svarar för folkbokföringen eller särskilt utsedda personer de borgerliga vigslarna. Vigselförrättarna är på grund av avtal skyldiga att viga även par med samma kön. Vigsel sker i stadshuset eller efter särskilt tillstånd i annan lokal. I Belgien är det tjänstemän vid kommunerna som förrättar borgerlig vigsel, vilken vanligtvis äger rum i kommunalhuset. I båda länderna tas det ut vissa avgifter i samband med vigselförrättningen. Religiösa vigsel- eller välsignelseceremonier får endast ske sedan äktenskap ingåtts i civil ordning.

I Spanien förrättas vigsel i borgerlig ordning av domare som är ansvarig för personregister eller ombud för denne och av borgmästare eller kommunalråd. I Kanada avgörs frågan om vem som är behörig respektive skyldig att företräda det allmänna som vigselförrättare på provinsnivå. Bland annat kan vissa domare vara vigselförrättare.

Katolska kyrkan och vissa andra trossamfund förrättar kyrklig vigsel i Spanien. Något särskilt förordnande för de enskilda vigselförrättarna krävs inte utan behörigheten följer av samfundens interna bestämmelser. Trossamfunden och deras vigselförrättare är inte skyldiga att viga par med samma kön. Vigselceremonin följer den interna ordning som gäller för respektive trossamfund. I Kanada kan religiösa vigselförrättare ansöka om tillstånd att förrätta "civil" vigsel. Därefter utförs den religiösa och den civila ceremonin (som konstituerar ett juridiskt giltigt äktenskap) samtidigt. Varje enskilt trossamfund avgör själv om par med samma kön skall få ingå äktenskap inom samfundet. Vissa trossamfund i Kanada, men däremot inte i Spanien, torde vara villiga att viga par med samma kön.

Avslutningsvis bör nämnas att beträffande samtliga länder som tillåter äktenskap för par med samma kön har upplysningar inhämtats om huruvida det har uppkommit några särskilda tillämpningssvårigheter till följd av lagändringarna i respektive land, men inte i något fall har det lämnats uppgifter om konkreta tillämpningsproblem eller i övrigt redovisats några särskilda olägenheter.

5.14.3 Några utomnordiska länder med partnerskapslagstiftning

Som nyss redovisats är det tillåtet för par med samma kön att ingå äktenskap i Nederländerna. Till skillnad från övriga länder som tillåter sådana äktenskap har Nederländerna även en nationell partnerskapslagstiftning.⁴⁴ Par med såväl olika som samma kön kan välja att registrera sitt partnerskap istället för att ingå äktenskap. Ett registrerat partnerskap får i princip samma rättsverkningar som äktenskap. De undantag som gäller ifråga om äktenskap mellan personer med samma kön gäller också för registrerat partnerskap.

I Frankrike är det inte tillåtet med äktenskap mellan personer som har samma kön. Äktenskap kan enbart ingås genom en borgerlig vigsel och en religiös vigselceremoni får inte äga rum förrän borgerlig vigsel har förrättats. Partnerskapsinstitutet infördes år 1999. Såväl par med samma som olika kön får registrera sitt partnerskap. Förfarandet vid registrering av partnerskap motsvarar inte borgerlig vigsel och rättsverkningarna av ett partnerskap är mer begränsade än de som följer av ett äktenskap. Frågan om äktenskap för par med samma kön har varit föremål för diskussion i olika sammanhang i Frankrike. Bland annat lade en grupp socialistiska ledamöter i senaten fram ett förslag härom i juni månad 2006.

Tysk äktenskapslagstiftning tillåter inte äktenskap mellan personer med samma kön. Liksom i Frankrike kan ett äktenskap enbart ingås genom en borgerlig vigsel. Normalt får en religiös ceremoni inte äga rum förrän borgerlig vigsel har förrättats. Möjligheten för par med samma kön att registrera sitt partnerskap infördes år 2001. Vanligtvis är de borgerliga vigselförrättarna även behöriga att registrera partnerskap och förfarandet vid registreringen av partnerskap är i huvudsak detsamma som vid borgerlig vigsel. I stora delar är också rättsverkningarna de samma. I Tyskland är det för närvarande inte aktuellt att tillåta äktenskap för par med samma kön.

Storbritannien, som inte heller tillåter äktenskap mellan personer av samma kön, har så sent som i december månad 2005 infört partnerskapsinstitutet i sin lagstiftning. I Storbritannien är det liksom i de nordiska länderna möjligt att ingå äktenskap genom en kyrklig eller borgerlig vigselceremoni. Den som får förrätta borgerlig vigsel, dvs. tjänsteman vid folkbokföringsmyndighet eller person som utsetts av kommun, är också behörig att registrera partnerskap. Registreringen sker genom undertecknande av ett särskilt dokument. Regi-

⁴⁴ Olika former av registrerat partnerskap förekommer på regional nivå i Spanien och Kanada.

strerade partner har i huvudsak samma rättsliga ställning som äkta makar.

Även i Nya Zeeland har det nyligen införts en ordning med registrerat partnerskap (april 2005) som i huvudsak har samma rättsverkningar som ett äktenskap. Partnerskapsinstitutet är öppet för såväl par med samma som olika kön.

